AİLE VE DİN EĞİTİMİ: İLKÖĞRETİM DÜZEYİNDEKİ ÖĞRENCİLERE VERİLEN DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ DERSİNİN SOSYALİZASYONA ETKİSİ

Fatma Tamer

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Sosyoloji Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Nurgün Oktik

İstanbul
T.C. Maltepe Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Ekim, 2018

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Fatma TAMER' in "Aile ve Din Eğitimi: İlköğretim Düzeyindeki Öğrencilere Verilen Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinin Sosyalizasyona Etkisi" başlıklı tezi 18/09/2018 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından değerlendirilerek "Maltepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği" nin ilgili maddeleri uyarınca, Sosyoloji Anabilim Dalında Yüksek Lisans/Doktora tezi **oy birliğiyle / ~~oy çokluğuyla~~, başarılı / ~~başarısız~~** olarak kabul edilmiştir.

	Unvanı. Adı ve Soyadı	İmza
Üye (Tez Danışmanı)	: Prof. Dr. Nurgün OKTİK	.....
Üye	: Doç. Dr. Doç. Ufuk ÖZCAN	.....
Üye	: Dr. Öğr. Üyesi Berfin VARIŞLI	.....

Doç. Dr. Ahu TUNÇEL ÖNKAL
Enstitü Müdürü

maltepe üniversitesi	ETİK İLKE VE KURALLARA UYUM BEYANI	Doküman No	FR-178
		İlk Yayın Tarihi	01.03.2018
		Revizyon Tarihi	
		Revizyon No	00
		Sayfa	1/1

Revizyon Takip Tablosu

REVİZYON NO	TARİH	AÇIKLAMA
00	01.03.2018	İlk yayın.

ETİK İLKE VE KURALLARA UYUM BEYANI

05/10/2018

Bu tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarından bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilmeyen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; çalışmanın Maltepe Üniversitesinde kullanılan "bilimsel intihal tespit programı" ile tarandığını ve öngörülen standartları karşıladığını beyan ederim.

Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

Öğrencinin Adı ve Soyadı

Fatma Tamer

Hazırlayan	Kalite Koordinatörü	Kurumsal Yetkili
İlgili Birim	Dr. Öğr. Üyesi Şafak GÜNDÜZ	Prof. Dr. Belma AKŞİT

(Dokuman No: FR-178; Yayın Tarihi: 01.03.2018; Revizyon Tarihi: ; Revizyon No:00)

TEŞEKKÜR

İnsanların din, dil, ırk, kültür, siyasi görüş gibi çeşitlendirilebilecek unsurları kullanarak sürekli bir şekilde birbirlerini ötekileştirdiği bir toplumda, din kültürü ve ahlak bilgisi dersinin, öncelikli olarak toplumda yaşayan her bir bireyi, fikirleri, dini, dili, ırkı ne olursa olsun, insan olduğu için sevip, saygı duymayı öğretmesi gerektiği düşüncesiyle çıktığım araştırma sürecinde bana özgür ve samimi bir bilimsel çalışma ortamı sunan, en yoğun zamanlarında dahi sorularımı cevaplayıp bana vakit ayıran, sonsuz saygı ve sevgi duyduğum tez danışmanım Prof. Dr. Nurgün OKTİK'e teşekkürü bir borç bilirim.

Yüksek Lisans eğitimine başlamam için beni teşvik eden, varlığını her zaman hissettiren en büyük destekçim değerli eşim Mehmet Tamer'e, yoğun çalışma temposundan dolayı zaman zaman ihmal ettiğim bebeğim Adem Tarık Tamer'e, attığım her adımı kolaylaştıran kayınvalidem Salise Tamer'e, maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen kayınpederim Abdurrahman Tamer'e ve yardımlarıyla iş yükümü hafifleten kardeşim Melike Tamer'e tüm kalbimle teşekkür ederim.

Fatma TAMER

ÖZ

AİLE VE DİN EĞİTİMİ: İLKÖĞRETİM DÜZEYİNDEKİ ÖĞRENCİLERE VERİLEN DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ DERSİNİN SOSYALİZASYONA ETKİSİ

Fatma Tamer

Yüksek Lisans Tezi

Sosyoloji Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Nurgün OKTİK

Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018

Bu tezde ilköğretim düzeyindeki öğrencilere verilen din kültürü ve ahlak bilgisi dersinin sosyalizasyona etkisi, aile görüşleri çerçevesinde irdelenip değerlendirilmiştir. 4, 5, 6, 7 ve 8. sınıflarda zorunlu ders olarak hafta da 2 saat okutulmakta olan din kültürü ve ahlak bilgisi dersi, sosyalizasyonun temel taşları olan din, ahlak ve kültür kavramlarını isminde geçirmesi özelliği ile dikkat çekmektedir. Ders, bu özelliği dikkate alınarak sosyalizasyon kavramı ile değerlendirilmiştir. Yapılan araştırmanın verileri niteliksel araştırma tekniği kullanılarak elde edilmiştir. İlköğretim düzeyinde çocuğu olan anneler ile derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. 10 devlet, 10 özel okul velisi olmak üzere toplamda 20 veli ile görüşülmüştür. Araştırmada; toplumu kuşatıcı, hoşgörülü, evrensel değerlere sahip bireyler yetiştirmek ve din kültürü ve ahlak bilgisi dersinin zorunluluğu göz önünde bulundurulduğunda yaşanılan çıkmazları ortadan kaldırmak adına önerilerde bulunabilmek için ailelerin fikirleri değerlendirilmiştir. Araştırma sonucunda elde edilen veriler ailelerin din faktörüne bakışı, çocukların dini ve ahlaki gelişimleri sürecinde ailelerin rolü, dersin varlığı ve zorunlu oluşu, dersin içeriği, dersin sosyalizasyona etkisi, dersten beklentiler isimli ana başlıklar altında açıklanmıştır.

Anahtar Sözcükler: Sosyalizasyon; Eğitim; Din; Din Eğitimi; Aile

ABSTRACT

FAMILY AND RELIGIOUS EDUCATION: THE IMPACT OF EDUCATION OF RELIGION AND ETHICS LECTURE, TAUGHT IN THE PRIMARY SCHOOL, ON SOCIALIZATION

Fatma Tamer
Master Thesis
Department of Sociology
Supervisor: Prof. Dr. Nurgün OKTİK
Maltepe University Institute of Social Sciences, 2018

In this thesis, the impact of religion and ethics lecture, taught in the primary schools on socialization, is examined and evaluated within the framework of family opinions. The lecture of religion and ethics, which is taught for 2 hours in a week as a compulsory course in 4th, 5th, 6th, 7th and 8th grades, takes attention with the characteristic of passing the concepts of religion, morality and culture in the name of the lecture itself, which are the basic stones of socialization. The lecture is evaluated with the concept of socialization taking into account this characteristic. The data of the research were obtained using qualitative research technique. In-depth interviews held with mothers with children at primary school level who had more time with their children and had the opportunity to observe their children better. A total of 20 parents from 10 state and from 10 private schools were interviewed. In the study, their families' opinions have been assessed in order to educate individuals with encompassing, tolerant and universal values and to be able to make suggestions in order to remove the dilemmas that have taken place when the obligation of education of religion and ethics lecture has been taken into consideration. The data getting from the research are analyzed under the main titles of families' views on religious concept, the role of parents in the religious and moral development of children, the existence and obligation of the lecture, the content of the lecture, and the impact of the lecture on socialization.

Key Words: Socialization, Education, Religion, Religious Education, Family

ÖZGEÇMİŞ

1991 yılında İstanbul'da doğmuştur. 2009 yılında Kartal Anadolu İmam Hatip Lisesi'nden mezun oldu. İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Bölümünü 2013 yılında bitirdi. Aynı yıl Milli Eğitim Bakanlığı'na Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni olarak atandı. 2018 yılında Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji yüksek lisans bölümünden mezun oldu.

İÇİNDEKİLER

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI ..... **Hata! Yer işareti tanımlanmamış.**
İLKE VE KURALLARA UYUM BEYANI ..... **Hata! Yer işareti tanımlanmamış.**
TEŞEKKÜR ii
ÖZ v
ABSTRACT vi
ÖZGEÇMİŞ vii
İÇİNDEKİLER viii
BÖLÜM 1. GİRİŞ 1
1.1.Sosyalizasyon Kavramı ve Kuramları 3
1.1.1. Sosyalizasyon Kuramları 5
1.1.2. Sosyalizasyon Süreci 7
1.1.3. Sosyalizasyon Kurumları 8
1.2.Eğitim ve Sosyalizasyon 10
1.2.1. Eğitim Kurumlarının İşlevleri 12
1.3.Din, Din Eğitimi ve Sosyalizasyon 15
1.3.1. Din ve Sosyalizasyon 16
1.3.2. Din Eğitimi ve Sosyalizasyon 18
1.4. Ailenin Din Eğitimindeki Rolü 20
1.5.Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinin Tarihçesi 24
1.6.Türkiye'de Literatürde Konu ile İlgili Yapılmış Olan Başlıca Çalışmalar 25
1.7.Tezin Amacı 27
1.8.Tezin Önemi 28
1.9.Tanımlar 29
BÖLÜM 2. YÖNTEM 32
2.1. Araştırmanın Örneklemi 32
2.2. Veri Toplama Araçları 33
2.3. İşlem 35
2.4. Araştırmanın Sınırlılıkları 35
BÖLÜM 3. BULGULAR 37
3.1. Katılımcıların Genel Profili 37
3.2. Ailelerin Din Faktörüne Bakışı "Dinin İnsan Hayatındaki Yeri" 38
3.3. Çocukların Dini ve Ahlaki Gelişimleri Sürecinde Ailelerin Rolü 41
3.4. Din kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinin Varlığı ve Zorunlu Oluşu 46
3.5. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinin İçeriği 52
3.6. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinin Sosyalizasyona Etkisi 54
3.7. Katılımcıların Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinden Beklentileri 59
3.8. Literatür Tartışması ve Değerlendirme 65
BÖLÜM 4. SONUÇ VE ÖNERİLER 75
4.1. Öneriler 80
EK'LER 83
KAYNAKÇA 90

BÖLÜM 1. GİRİŞ

İnsan doğduğu andan itibaren kendisinin dışında var olan insanlarla başlarda sınırlı olmakla birlikte, ilerleyen zamanlarda sıklaşan bir sosyalizasyon sürecine dahil olur. Toplum, kişilerden oluşan bir dinamizmdir ve sürekli değişme halindedir. Dünyaya gelip doğduğu toplumun değişimine dahil olan insan bu dinamizme ayak uydurmak durumundadır. Bu uyum sağlama süreci sosyalizasyon olarak tanımlanabilir. Kişi yaşadığı toplumun dilini, dinini, kültürünü, yaşam tarzını bilmekle yükümlüdür. Bu yükümlülük yazılı kurallar çerçevesinde ele alınmaz. Topluma uyum sağlamak adına, yaşadığımız dünyanın bir gerçeğidir. Sosyalizasyon süreci anne ve baba ile başlar. Sürecin en önemli ve baş faktörü olan dili öğrenme anne ve baba vasıtasıyla gerçekleşir. Zamanla kişi, anne ve babanın dışında farklı insanlarla tanışma fırsatı bulur ve böylelikle sosyalizasyon süreci hız kazanır. Aile toplumun temel taşıdır. Aile için toplumu oluşturan en önemli kurum da denilebilir. Sayın(1990) aileyi şöyle tanımlar:

> Aile, biyolojik ilişkiler sonucu insan neslinin devamını sağlayan; toplumsallaşma sürecinin ilk ortaya çıktığı; karşılıklı ilişkilerin belirli kurallara bağlandığı; o güne dek toplumda oluşturulmuş maddi ve manevi zenginlikleri kuşaktan kuşağa aktaran; biyolojik, psikolojik, ekonomik, toplumsal, hukuksal vb. yönleri bulunan toplumsal bir birimdir(s. 2).

Kişinin sosyalizasyon sürecinde nasıl bir role sahip olacağının tohumları ailede atılır. Kişi, içinde doğduğu aileyi ya da toplumu seçme özgürlüğüne sahip değildir. Hangi anne ve babanın çocuğu olarak dünyaya gelinirse, o doğrultuda bir yaşam biçimine sahip olunur. İnsan belli potansiyellerle dünyaya gelir. Fakat bu potansiyelin ortaya çıkışını sağlayacak araç başta anne ve baba sonrasında ise yaşanılan toplumdur.

Doğduğu andan itibaren öğrenmeye hazır olan insan için aile ilk eğitim ve öğretim kurumudur. Öğrenmenin ilk basamağı olan ailede ilk olarak kişinin yaşamsal faaliyetlerinin devamını sağlayacak ihtiyaçları karşılanır. Sonraki aşamalarda birey olma yoluna doğru adımlar atılır. Anne ve baba çocuğunu hayata hazırlar. Bu hazırlık sürecinde her anne baba olumlu yönlendirme ve yetiştirme şekline sahip değildir. Anne ve babanın verdiği eğitim ve öğretim ne ölçüde doğru ya da yanlış ise, kişi o ölçüde toplumda kendine bir yer edinir, konumlandırılır ve o ölçüde bir yaşam biçimi edinir. Çünkü kişi aileden aldığı eğitimi temel alır. Aileden alınan eğitimin yansıması hayatın çoğu alanında kendini hissettirir. Ömrünün sonuna kadar sosyalizasyon sürecine dahil

olan insanın ailede aldığı temel eğitim, etkisini yaşantılar doğrultusunda azaltabilse de tamamen yitirmesi mümkün değildir. Özellikle annenin sosyalizasyon sürecindeki rolünün önemini Erkal(2006) şu sözleriyle ifade etmiştir:

> Aile müessesesi içinde fert bazı davranış şekillerini ve toplumla ilgili temel normları kazanır. Bu safhada çocuğun sosyalleşmesinde en büyük pay aile müessesesinin önemli bir unsuru olan anneye düşmektedir. Anne ne derece iyi yetişmiş ve yeterli bir kültürel seviyeye sahipse, gördüğü eğitimin yanı sıra, yeterli bir sosyal çevreden geliyorsa, bu durum çocuk üzerinde çok olumlu etkiler yapabilir. Bu açıdan konuya baktığımızda annenin ilk öğretmen olarak ferde sosyalleşme yolunda imkanlar sağladığını görürüz (s.102).

Eğitim; ailede başlayan ve kurumlar aracılığı ile devam eden, bireylerin bilinçli davranış değiştirme, topluma uyum sağlama ve bulunduğu toplumu tanıma sürecidir. Eğitim yoluyla çevre anlamlandırılır ve topluma ayak uydurulur. İnsan doğduğu anda öğrenmeye hazırdır. İlk öğretmenler ise anne ve babalardır. Çocuk ilk deneyimlerini ebeveynleriyle yaşar. Eğitim kurumları verilmek istenen bilgi ve becerileri ailenin attığı temel üzerine inşa eder.

Din eğitimi kişinin dini duygu, düşünce ve davranışlarında önceden planlanan doğrultuda değişikliği amaçlamaktadır. Eğitim gibi din eğitimi de ailede başlar. Çocukta dini uyanış, yetişkinlerin ilgi, teşvik, destek ve örnek olmalarına büyük ölçüde bağlı bulunmaktadır ve eğer çocuk öncelikle ailede huzurlu bir manevi ortam içerisinde yaşama imkanı bulabilirse, onda güçlü bir dini uyanış görülebilir(Hökelekli, 2010; 257).

Çocuk anne, baba, aile büyüklerinde gördüğü ve duyduğu dini bilgiyi doğru kabul eder ve dini bir bakış açısı edinir. Ailede edinilen din eğitimi çocuk büyüyüp tam anlamıyla birey olunca daha net bir şekil alır. Bu yüzden eğitim kurumlarında verilen din eğitimi derslerinde ailelerin çocuklarına vermiş oldukları dini eğitimi bilmek, çocuğun dini hassasiyetlerini bilip, çocuğu tanımak ve bu bilgiler doğrultusunda program geliştirmek daha doğru sonuçlar elde edilmesine katkıda bulunacaktır.

Din kültürü ve ahlak bilgisi dersi ilköğretim 4, 5, 6, 7 ve 8. sınıflarda zorunlu ders olarak okutulan bir derstir. Din, kültür ve ahlak kavramları kişinin sosyalizasyon sürecini etkileyen ve toplumun varlığının devamı adına önem arz eden kavramlardır. Bu yüzden din kültürü ve ahlak bilgisi dersi; içeriği, işlenişi ve sosyalizasyon sürecine yansıması adına önemlidir.

Yapılan araştırmadaki genel amaç din kültürü ve ahlak bilgisi dersinin sosyalizasyon sürecine ne gibi etkilerinin olduğunu açıklamaya çalışmaktır. Bu araştırmayı gerçekleştirirken, çocuklarını doğdukları andan itibaren en iyi tanıyan, gözlemleyen, sosyalizasyon sürecinin ilk muhatabı olan annelerin görüşlerine başvurulmuştur.

Araştırmanın birinci bölümünde sosyalizasyon kuramları; eğitim, din ve sosyalizasyon arasındaki ilişki; ailenin din eğitimindeki rolü ve din kültürü ve ahlak bilgisi dersinin tarihçesi yer almakta ve konuyla alakalı literatür çalışması bulunmaktadır. Yapılan araştırmanın kuramsal çerçevesine giriş bölümünde değinilmiştir. Araştırmada kullanılan anahtar kavramlar, araştırmanın önemi ve amacı bu bölümde yer almaktadır. İkinci bölümde yöntem başlığı altında araştırmanın örnekleminden, veri toplama araçlarından ve araştırma sürecinden bahsedilmiştir. Üçüncü bölümde ise, ilköğretim düzeyinde verilen din kültürü ve ahlak bilgisi dersinin sosyalizasyon sürecine etkisini açıklayabilmek adına anne olan velilerle yapılan derinlemesine görüşmeler sonucu elde edilen çarpıcı bulgular yorumlanmış, ilgili literatür ile elde edilen bulguların tartışması yapılmıştır. Dördüncü bölümde ise araştırmanın sonucu ve elde edilen veriler ışığındaki öneriler yer almaktadır. Araştırmanın amacını gerçekleştirebilmek adına velilerle yapılan derinlemesine görüşmelerde, öncelikle velilerin kişisel bilgileri öğrenilmiş; sonrasında, önceden belirlenmiş açık uçlu sorular ışığında konu aydınlatılmaya çalışılmıştır.

1.1. Sosyalizasyon Kavramı ve Kuramları

İnsan var olduğu andan itibaren çevresiyle etkileşim içerisine girmektedir. Önce anne, baba ve yakın çevre ile daha sonra ise yaşanılan toplumu oluşturan diğer bireylerle iletişime geçilir. Toplumun devamlılığını sağlamak ve yaşantının devam etmesi adına bir sosyalizasyon sürecine dahil olmak gerekmektedir. Sosyalizasyon topluma uyum sürecidir.

> Sosyalleşme ve buna bağlı olarak sosyalleştirme, insanın kendine özgü davranışları öğrenerek topluma uyum sağlaması ve öğrendiği davranışları gelecek nesillere aktarmasıdır. Şu halde adı geçen öğrenme sürecine sosyalleşme adı verilmektedir. Sosyalleşme süreci sayesinde toplumun kültürü yeni nesillere intikal etmekte ve yine bu süreç toplum kültürünün en önemli kısımlarından birini teşkil etmektedir (Yıldız, 2010; 9).

İnsan dünyaya geldiği anda sadece biyolojik olarak vardır. Boş bir sayfa halinde var olan zihin toplumun istediği şekilde ve ailenin yönlendirmeleri sonucunda belli değerleri öğrenir ve sosyalleşir. Barlas Tolon'a göre sosyalizasyon " bireyin mutlak anlamda biyolojik bir varlık olmaktan çıkıp bu evren içinde yaşamayı başarması, belli bir kültürün maddi ve manevi öğelerini öğrenmesi ile olanak kazanır. Sosyalleşme bir kişilik kazanma ve çevreye uyum sürecidir' (Tolon, 1996; 85). Sosyalizasyon sürecine dahil olan kişi dünyaya gelmiş olduğu çevreyi tanır ve bu çevreyle özdeşleşir. Varlığını bulunduğu çevreye göre anlamlandırır.

> Frederick Elkin ve Gerald Handel, toplumsallaşma olayının gerçekleşebilmesi için üç ön koşuldan bahseder. Onlara göre, bireyin toplumsallaşabilmesi için; süregelen bir toplumun, bir dünyanın var olması, kişinin yeterli ve gerekli biyolojik ve kalıtsal özelliklere sahip olması ve son olarak da, kişinin öteki insanlarla doğası gereği birtakım ilişkiler kurma isteği içinde bulunması gerekmektedir. Bu üç temel unsur, toplumsal bilincin kazanılmasının ön koşullarını oluşturmaktadır (Çoştu, 2009; 129).

Sosyalizasyonun meydana gelebilmesi için öncelikle önceden var olan; kültürü, değerleri, geçmişi olan bir toplumun olması gerekmektedir. Ardından dünyaya gelen insanın bilişsel ve fiziksel yeterliliğe sahip olması ve insanlarla iletişim kurması gerekmektedir. Giddens' a (2012) göre sosyalizasyon; 'yardıma gereksinimi olan bebeğin, yavaş yavaş içerisinde doğduğu kültür için geçerli olan becerileri edinerek kendi bilincinde olan, bilgili bir kişi haline gelmesi sürecidir' (s. 121).

> Sosyalleşme süreci bir sosyal olgu olarak ferdin doğuştan itibaren toplum üyeliğini kazanmasında geçirdiği safhaların hepsine verilen addır. İnsan daha sonra kazanacağı şahsiyeti ile doğmaz. Her toplum fertlerin nasıl davranmaları gerektiğini gösteren normlara sahiptir (Erkal, 2006; 102).

Toplumun kendini oluşturan bireyler için belirlemiş olduğu belli olgular vardır. Birey bu doğrultuda bir yaşantı edinir. 'Sosyalleşme süreci, barışçı, eğitici ve dayanışmacı bir nitelik taşır. Çatışmacı ve kendi dışındakilere hasmane duygular beslemek sosyalleşmemenin bir sonucudur'(Erkal,2006;35). Sosyalizasyon, doğduğumuz çevrenin duygu ve düşünce yapısına göre düşünce ve davranış geliştirme sürecini ifade eder. Ergün(1994) sosyalizasyonu şöyle tanımlamaktadır:

> Sosyalleşme, bireyin bir sosyal gruba katılması olgusudur. Birey bir gruba girerken o grupta geçerli olan sosyal normları, o grup içinde girişte ve ilerde alacağı rolleri, ulaşacağı sosyal mevkileri, bu rol ve yerlerin kendisinden beklediği davranış, beceri ve yetenekleri, grubun kültürünü oluşturan değerleri, inançları öğrenip benimsemek durumundadır. Kişi eğer içinde yaşadığı sosyal-kültürel kural ve değerleri iyice benimser, kendi şahsiyet yapısını onun üzerine kurar, kendi iç-kontrol mekanizmaları ile toplumsal

kontrol mekanizmalarını aynileştirirse buna içleştirme, özleştirme ("Internalisation", "Verinnerlichung") denir (s. 33).

Dünyaya gelinen toplumun gelişmişlik düzeyi, kültürel yapısı, sosyoekonomik durumu sosyalizasyon sürecini yakından ilgilendirmekte ve etkilemektedir. Sosyalizasyon toplumsal bir olaydır ve birey toplumdan bağımsız değildir. Toplumdan bağımsız hareket eden ve adaptasyon problemi yaşayan birey asosyal bir hal alır ve toplumdan dışlanır. Bireyin topluma, yaşadığı kültüre, içinde dünyaya geldiği aileye uyum sağlaması hayatını sağlıklı devam ettirmek adına önem arz etmektedir. 'Sosyalleşmenin en belirgin özelliği ferdin kendi dışındaki diğer fertlerle ve sosyal gruplarla dayanışma ve işbirliği içine girebilmesidir' (Erkal, 2006). Kendini diğer fertlerden soyutlayan, farklı insanlarla ilişki kurmayan birey bir süre sonra toplum tarafından dışlanır.

1.1.1. Sosyalizasyon Kuramları

Sosyalizasyonun, hayatın tamamını ele alan bir süreç olmasından ve dünya üzerindeki insan çeşitliliğinden dolayı konuyla alakalı birçok kuram oluşturulmuştur. Etnososyologlar ve fonksiyonalistler, sosyalizasyonda özellikle kültürel etkiyi önemser. Murdock, ailenin sosyalizasyon sürecinde üstlendiği önemli rol üzerinde dururken; Parsons sosyalizasyonu bireye gelecekteki rolü ve değerlerini benimsetmek olarak ele almıştır. Goslin'e göre karşılıklı sosyal ilişkilere dayanan sosyalizasyon sürecinde gruptaki bir bireyin davranışı, diğerlerini etkiler ve karşılıklı bir etkileşim meydana gelir (Ergün, 1994; 49).

Psikanalitik kuram, benliğin gelişimi kuramı, kültürleşme kuramı ve öğrenme kuramı başlıca sosyalizasyon kuramları olarak sayılabilir. Psikanalitik kuram insan davranışlarını bilinçaltında yatan dürtülerle açıklarken id, ego ve süper ego kavramlarına başvurmaktadır. Benliğin gelişimi kuramı, çevresini algılamaya başlayan çocukların davranışlarının oluşmasında, oyun yoluyla gerçekleşen taklidin önemini vurgulamaktadır.

Kültürleştirme(akültürizasyon) kuramı sosyalizasyonu kültürün aktarılması olarak tanımlar. Sosyalizasyon sürecinde sadece kültürün etkisinin bulunduğunu düşünen antropologların yanında Freud'un ele aldığı kalıtımsal özelliklerin etkisinin olduğunu düşünenlerde olmuştur. Bu görüşe göre her kültür birbirinden farklıdır ve bir

kültür içinde yaşanan herhangi bir olay diğer kültürel olaylarla kıyaslanamaz ve genellenemez (Tezcan, 1997).

Öğrenme kuramına göre ise birey, içinde bulunduğu toplumun kültür ve değerlerini yaşantılar sonucu öğrenir; öğrendiği kültürel ve toplumsal değer ve normları davranışlarına yansıtarak gelecek nesillere aktarır. Bourdieu'nun eğitime, kültürel sermaye ve yeniden üretim bağlamında yaklaşımı araştırmanın kuramsal çerçevesini oluşturmaktadır. Araştırma sürecinde çocuğu özel okula giden 10 veli, çocuğu devlet okuluna giden 10 veli ile görüşülmüştür. Ekonomik sermayesi yüksek olan, çocuğunu özel okula gönderen ailelerin görüşleri ile çocuğunu devlet okuluna gönderen ailelerin görüşleri karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir. Kültürel sermayesi yüksek olan ailelerin eğitim sürecine bakış açılarında farklılıklar olduğu gözlemlenmiştir. Bourdieu'ya göre anne ve babalar kültürel birikimlerini çocuklarına aktarırlar ve buda çocuğun akademik başarısını önemli düzeyde etkilemektedir. Akademik başarı ile kültürel sermaye arasında ciddi bir ilişki vardır. Ailenin kültürel sermayesi düzeyinde eğitim kurumlarından beklentileri de farklılaşmaktadır. Aynı zamanda din kültürü ve ahlak bilgisi dersi baza alındığında ailede din eğitimi almış çocukların edinmiş oldukları kültürel sermaye ile din eğitimi almayan çocuklar arasında belli başlı farklar vardır. Bu yüzden din kültürü ve ahlak bilgisi dersi anlatılırken öğrenciler ve veliler yakından tanınmalı ve program geliştirme sürecinde farklılıklar göz önünde bulundurulmalıdır.

Aile kültürel sermayenin edinildiği ilk kurumdur. Çocuk, içinde dünyaya geldiği ailenin dilini, dinini, kültürünü benimser. Bu doğrultuda bir habitus edinir. Bourdieu' ya göre habitus, kişiyi toplumda yaşamaya hazır hale getiren eylem birikimidir. Kişinin yaşadığı toplumda elde ettiği habitus onu sosyalizasyon sürecine dahil eder.

Bourdieu eğitim kurumlarını kültürel sermayenin yeniden üretildiği mekanlar olarak görmektedir. 'Kültürel sermaye kendisine sahip olanlara belirli avantajlar sağlayan kültürel bilgi kümeleri ve son kertede akademik niteliklere tekabül eden kurumsallaşmış yatkınlıklar ve yeterlilikler olarak tanımlanabilir' (Yanıklar, 2010; 122). Eğitim kurumları belli bir kültürel birikime sahip olan bireyleri daha da avantajlı hale getirir. 'Kültürel yeniden üretim, okulların, öteki toplumsal kurumlarla birlikte, toplumsal ve ekonomik eşitsizlikleri kuşaktan kuşağa aktararak sürdürmeye yardım etme yollarına karşılık gelmektedir' (Giddens, 2012).

İnsan dünyaya geldiği ailenin öğrettikleri doğrultusunda şekil alır, kültürel sermaye edinir. 'Aile eğitimi boyunca edinilen habitus, sınıf içindeki mesajların (dolayısıyla da bütün kültürel ve entelektüel mesajların) alınmasında temeldir' (Yanıklar, 2010; 122). Aile, çocuğu yetiştirme sürecinde olumlu davranışlar sergiler ve bilinçli bir süreç takibinde bulunursa, çocuk topluma daha rahat uyum sağlayacaktır. Eğitim kurumlarının amaçlarına ulaşabilmek adına kendilerine uygun gördükleri bireyleri pekiştirmeleri, bu bireylerin edindikleri kültürel sermayeyi yeniden üretmektedir.

> ...sanatla ilgilenen, kitap, gazete vb. okuyan, bir kütüphaneye sahip olan, tatile çıkan, belgesel ya da eğitsel programları seyreden ailelerden gelen çocuklar, eğitimle bağlantılı olarak diğerlerinin aşina olmayabileceği farklı deneyimlerin yanı sıra dil becerileri inşa ederler. Böylece, okul kültürüne uyum sağlamalarını kolaylaştıracak ve dolayısıyla da eğitim kurumlarının farklı aşamalarında başarılı olmalarına olanak tanıyacak kültürel bilgi deposuna, hal ve tavırlara, konuşma üslubuna en genel anlamda da hayatlarının yörüngesini ifşa eden kalıcı bir yatkınlığa; yani, bir habitusa sahip olurlar(Yanıklar, 2010, s. 125).

> Aile ortamında edinilen ve okulun amaçlarını gerçekleştirmede yetersiz kalan habitus kişi için dezavantaja dönüşür. 'Okul, daha önce edinilmiş kültürel değerlerdeki ve bakış açılarındaki değişimleri pekiştirir; bunlar, okulu bitiren çocukların karşılarına çıkacak fırsatlar bakımından, bazıları için destek bazıları için köstek olurlar' (Giddens, 2012; 754).

Bourdieu' ya göre ekonomik sermaye ile kültürel sermaye paralellik göstermektedir. Egemen kültür, kültürel sermayeyi elinde bulunduranların sahip olduğudur. Burada Bourdieu'nun aile kurumunun önemi üzerinde durduğu söylenebilir. Ailede elde edilen birikim eğitim hayatında yeniden üretilerek, pekişerek devam etmektedir.

1.1.2. Sosyalizasyon süreci

Bireyin içinde yaşadığı topluma uyum sürecinin doğru bir şekilde gerçekleşebilmesi için belli aşamalardan geçmesi gerekmektedir. Bunlar bilgi, tekrar ve taklit, başkalarının tepkileri, sosyal destek olarak sıralanabilir (Özkalp, 2005). İnsan dünyaya geldiği toplumun bir parçası olabilmek adına öncelikle bulunduğu toplumda hangi konumda ve rolde olduğunu öğrenir. Anne ve baba rollerin ilk öğrenildiği muhataplardır.

Çocuk anne ve babasını taklit ederek toplumdaki rolünü öğrenir. Çocuk için en iyi taklit alanı oyundur. İnsanın sosyalleşmesi sürecinde başkalarının tepkileri büyük önem taşır. Öğrenilen davranışlar, başkalarının olumlu ya da olumsuz tepkileri sonucu değişikliğe uğrayabilir ya da daha da pekişebilir. Son olarak bireyin sosyalizasyon sürecinde çevresi tarafından desteklenmesi önemlidir. Çocuğun ilgi duyduğu bir alana ailesi tarafından yönlendirilip, teşvik edilmesi sosyal bir destektir. Desteklenmediği müddetçe bir süre sonra ilgi duyduğu alana merakı azalacaktır.

1.1.3. Sosyalizasyon kurumları

Sosyalizasyonun baş aktörü olan insan doğduğu andan itibaren çevresiyle etkileşim halindedir. İlk sosyalizasyon kurumu ailedir. Sonrasında çocuk; arkadaş grupları, okul, kitle iletişim araçları ile etkileşime girip sosyalizasyon sürecini sağlıklı bir şekilde ilerletebilmek adına adımlar atar. Başlıca sosyalizasyon kurumları şu şekildedir:

Aile: Aile çocuğun ilk eğitimi gördüğü müessesedir. Çocuk hayatı devam ettirebilme adına ilk deneyimlerini ailesiyle yaşar. İnsanlarla iletişime geçme aracı olan dili bu kurumda öğrenir. Aynı zamanda aile en önemli kültür aktarma aracıdır. Kültürün nesilden nesle aktarımı aile vasıtasıyla gerçekleşir. Çocuk ilk bilgiyi ailede edinir ve ilk olarak anne ve babasını taklit eder. Çocuklar anne ve babayı taklit ederek kendi rollerini kavrarlar. Bu yüzden ailede atılan temel, çocuğun gelecekteki hayatı adına büyük önem taşır. Olumlu anne ve baba tutumuyla yetişen çocuk, sosyalizasyon sürecine daha sağlıklı bir şekilde dahil olur. İnsanlarla ilişkilerinde daha sağlam ilerler. Olumsuz anne ve baba tutumu çocuğun sosyal hayatını da sarsar. Çevreyle olan ilişkilerinde problemli bir hal almasının temeli atılmış olur.

Dil: Dil, çevredeki insanlarla etkileşime geçmek için kullanılan en etkin araçtır. Sosyalizasyon sürecinin gerçekleşmesi için dile ihtiyaç duyulur. Konuşulan dil, insanların zihniyet dünyalarının oluşmasında, sosyal ilişkilerinin şekillenmesinde, toplumun inanç, değer, kural ve yasalarını öğrenmesinde oldukça etkili bir sosyalleşme aracıdır (Okumuş, 2014).

Okul: Belli bir yaşa kadar ailede sosyalleşen çocuk, okul kurumunun bir parçası olur. Eğitim yoluyla sosyalizasyon süreci devam eder. Çocuk okulda arkadaş grupları edinir

ve toplu hareket etmeyi öğrenir. Öğretmen eğitim yoluyla yaşanılan toplumun kültürünü çocuğa aktarma vazifesi görür. Sınıf içerisindeki doğru davranış şekilleri, arkadaşlık ilişkilerinin daha sağlıklı olabilmesi için nasıl davranılması gerektiği ve toplu yaşam alanına uyum sağlamak adına gerekli olan kurallar öğretmenler yoluyla, okulda öğrenilir. Çocuk öğretmeni, sorgulanmaz bir doğru olarak görür ve öğretmenin söylediği her bilgiyi kesin doğru olarak kabul eder. Bu yüzden eğitim kurumlarında ki doğru öğretmen tutumu çocuğun sosyalizasyon süreci adına önemlidir.

Arkadaş Grupları: Arkadaş grupları, çocukla aynı yaşta olup, belli bir yaştan sonra çocuğun etkileşimde bulunduğu gruplardır. Özellikle okullarda oluşan bu gruplar birey için önemlidir. Çocukluk yaşlarında birey, arkadaşlarının gözündeki konumunu önemser. Bu yüzden kendisini kabul ettirmek adına yapmaması gereken şeyleri dahi yapmayı göze alabilir. Günümüzde ailelerin arkadaş çevresini önemsemesi bu durumdan kaynaklanmaktadır.

Sosyalizasyon sürecinde arkadaş grupları bireye, ahlaki standartları, cinsel rolleri öğrenmesinde yardımcı olarak, bireyi aile dışındaki hayata hazırlar. Birey kendi yaşıtlarıyla ilişkileri sonucunda toplumsal rolleri öğrenir ve roller bireyin ileriki yaşantısında etkisini gösterir(Tezcan, 1997).

Kitle İletişim Araçları: Önemli sosyalizasyon araçlarından biri de kitle iletişim araçlarıdır. Telefon, televizyon, dergi, gazete, internet şeklinde sıralanıp çeşitlendirilebilir. Kitle iletişim araçları kişilik gelişiminde etkisini fazlasıyla göstermektedir. En bilinen ve yaygın olan, herkesin evinde muhakkak bulunan televizyon, doğduğumuz andan itibaren hayatımızda olmaktadır. Çocuk yaşta izlenilen çizgi filmlerindeki karakterler, çocukların olmak istedikleri, taklit ettikleri karakterlerdir. Örümcek adam, pokemon ustası, batman taklidi yapıp camdan atlayan çocuk haberleri tanıdık haberlerdir. Şiddet içerikli çizgi filmler çocuğun sosyal hayatında şiddete eğilimli davranışlar sergilemesine sebep olmaktadır. Son zamanlarda şiddet içerikli çizgi filmlere gösterilen tepkiler sonucu daha öğretici çizgi filmler yayınlanmaktadır. İnternet, bütün dünyaya erişimi sadece bir tuşla, rahatlıkla sağlamaktadır. Sanal ortamda oynanan oyunlar, edinilen arkadaşlıklar, sosyal medya(twitter, youtube, facebook, instagram, snapchat...), bireyin sosyal hayatını birebir ya da dolaylı yollardan etkisi altında almaktadır. Bu yüzden kontrollü kullanımı daha sağlıklı bir sosyalizasyon süreci adına önemlidir. Kitle iletişim araçları doğru ve

kontrollü kullanıldığı müddetçe faydası olan araçlardır. Fakat kontrolsüz, sınır tanımaz bir şekilde kullanıldığında telafisi olmayacak hasarlara sebep olabilir.

1.2. Eğitim ve Sosyalizasyon

Eğitim kavramı ile ilgili birçok tanım bulunmaktadır. Eğitim, toplumun problemlerini en etkili şekilde çözmek için başvurulan bir yöntemdir. Toplumu bireyler oluşturur. Bireylerin bir arada yaşayabilmeleri, uyumlu hareket edebilmeleri için belli bir yol izlemeleri gerekmektedir. Burada eğitim devreye girmektedir. Eğitimin gerekliliği toplumun her kesiminde en gür ifadelerle yankı bulmaktadır. Bir toplumun gelişmişliği eğitim seviyesiyle doğru orantılıdır. Toplumlar eğitim ile değişir.

En genel anlamda eğitim 'Bireyin davranışlarında kendi yaşantısı yoluyla ve kasıtlı olarak istendik değişme meydana getirme sürecidir' (Ertürk, 1986; 83). Bu tanıma göre eğitimin belli bir amacı vardır ve belli bir süreçte gerçekleşir. Süreç 'belli bir sonuca ulaşmak veya bir oluşumu gerçekleştirmek için birbirini izleyen olayların ya da durumların akışıdır' (Fidan, 1986; 13).

Bir kültür aktarma aracı olarak eğitim, toplumun devamlılığını sürdürmek adına kullandığı en önemli faktördür. Sosyolojik görüşe göre, eğitim, yetişkinlerce gençler ve çocuklar üzerinde uygulanması gereken bir eylemdir. Bu eylem, geçmişin ve ataların kalıtımını onlara aktarmayı içerir, yine bu eylem, gençlere ve çocuklara yaşamını sürdürecekleri topluma dahi iyi uyabilmeleri için düşünceleri, gelenekleri ve görenekleri içerir (Dindar, 2005). Bu tanıma göre eğitime sosyalizasyonda denilebilir. Her toplum kendisi için ideal bir insan modeli oluşturur ve bu insan modelinin oluşabilmesi için belli araçlar edinir. Bu araçların en başında eğitim gelmektedir. Her bir toplum için eğitim; toplumun, çocukların kalbinde varoluşu için temel koşulları hazırladığı araçtır (Durkheim, 2016).

Ailede başlayan sosyalizasyon, çocuk belli bir yaşa geldiğinde eğitim kurumları aracılığıyla devam eder. 'Eğitim, bilgi, davranış ve kabiliyetlerin de geliştirilmesi ve kazandırılması için uygulanan sürekli faaliyetler dizisidir' (Erkal, 2006). Toplumla uyumlu yaşamak adına, eğitim kurumları aktif bir görev üstlenmektedir. Eğitim yoluyla birey belli sınırlar çizer ve bu sınırları aşmadan, uyumlu, insanlarla barışık, sosyal bir pozisyon edinir.

> Durkheim'a göre eğitimin sağladığı üç önemli sosyal fayda vardır: Bunlar, sosyalleşmeyi sağlayarak fertte disiplin ruhunu yaratmak ve hareketlerinin sınırlarını belirlemek, ikinci olarak bir gruba dahil olma, bağlanmayı geliştirmek ve son olarak kontrollü ve şuurlu bir otonom tavırla kendi geleceğini tayin edici özellikleri geliştirmektir (Durkheim'dan aktaran Erkal, 2006, s. 127)

Sosyalizasyon kurumları içerisinde yer alan okul eğitim faaliyetlerinin yapıldığı yerdir. Fakat okul denilen eğitim kurumlarında sadece bilimsel bilgiler öğretilmemektedir. Yaşanılan toplumun ahlaki değerleri, kültürü de eğitim kurumları aracılığıyla kazandırılmaktadır. Yaşanılan toplum; kendi ihtiyaçları, toplumu oluşturan bireylerin değer ve yargıları doğrultusunda eğitim politikaları oluşturur. Bu eğitim politikaları zamana ve mekana göre değişikliğe uğrayabilmektedir. Siyasi kadroların uğradığı değişiklikler dahi eğitim politikalarında ciddi değişikliğe gidilmesini sağlayabilmektedir.

Yapılan tanımlardan yola çıkarak; eğitim, toplumu ve toplumu oluşturan bireyi ayakta tutan, gelişimini ve değişimini besleyen bir dinamizm olarak kabul edilebilir. Ziya Gökalp eğitimi sosyalizasyon olarak görür ve 'terbiye' olarak ifade eder. Erkal (2006) Ziya Gökalp'in sözlerini şöyle aktarır:

> Fert dünyaya geldiği zaman sosyal olmayan bir varlıktır. Fakat cemiyet öyle bir muhittir ki, bu sosyal olmayan varlıkları içine girdiği andan itibaren kendisine benzetmeye, yani kendini onlarda temsil ettirmeye çalışır. Fertlerin cemiyeti benimsemesi, yani sosyalleşmesi, cemiyetin bekası için gereklidir. Bir cemiyet fertlerine lisanını, ahlakını, estetik zevkini, ilmi mantığını aşılamazsa, yaşayamaz. İşte cemiyetin fertleri üzerine tatbik ettiği bu sosyalleştirme işine terbiye adı verilir (s. 105).

Eğitim kurumları sosyalizasyon aracı olmakla birlikte toplumdaki eşitsizlikleri yeniden üreten bir araç olarak da görülmektedir. Basil Bernstein, eğitimdeki eşitsizlikleri dilsel becerilerle açıklamaya çalışmıştır. Farklı alt yapılardan gelen çocukların yaşamlarının ilk yıllarında, daha sonraki eğitim hayatlarını etkileyecek farklı kodlar veya konuşma biçimlerini edindiklerini ileri sürer(Giddens, 2012). İşçi sınıfından insanların birçoğu kültürel değer ve normları sorgulamaksızın kabul ederler. Günlük yaşamda basit kodları kullanmak daha kolay olur. Bernstein'a göre basit kod, bireyin içinde doğduğu kültürel ortamla bağlantılı bir konuşma biçimidir. İşçi sınıfından gelen ailelerin çocukları soyut kavramlara yabancı kalmaktadır. Bernstein orta sınıftan çocukların dil gelişimlerini karmaşık kod ile açıklamaktadır. Bu çocuklar genelleme yapma ve soyut düşünme yeteneğine sahiptirler. Orta sınıftan aileler çocuklarının davranışlarının altında yatan nedenleri sorgulayıp açıklama yaparken, işçi sınıfından

aileler davranışı sorgulamaksızın doğru kabul edilenin aynıyla kabul edilmesini isterler(Giddens, 2012; 756).

Okullar aracılığıyla devam eden sosyalizasyon süreci kültürel sermayesi yüksek olan ailelerin çocukların için olumlu sonuçlar vermekle birlikte kültürel sermayesi düşük olan ailelerin çocukları için başarısızlıklara sebep olabilmektedir. Bernstein'ın basit ve karmaşık kod kavramları bu duruma ışık tutmaktadır. Giddens(2012) Bernstein'ın öne sürdüğü basit ve karmaşık kod kavramları ile akademik başarıyı şöyle ilişkilendirmiştir:

> Çocuk evde sorduğu sorulara büyük olasılıkla kısıtlı yanıtlar almaktadır ve bu nedenle de hayat hakkında, karmaşık kodda ustalaşmış çocuğa göre, hem daha az bilgilenmekte hem de daha az meraklı olmaktadır. Çocuk, okul disiplininin genel kurallarına uymada olduğu kadar, öğretimde kullanılan, soyut ve duygu içermeyen dile karşılık vermekte zorlanacaktır. Öğretmenin, dili, çocuğun hiç de alışık olmadığı bir biçimde kullanarak anlattığı şeylerin büyük bir çoğunluğu, çocuğa, anlaşılmaz şeyler gibi gelebilir. Çocuk, bu sorunla baş etmek için, öğretmenin anlattığı şeyleri kendisinin bildiği dile çevirmeye kalkışabilmekte ama bu durumda da öğretmenin vermeye çalıştığı asıl ilkeyi yakalamada başarısız olabilmektedir. Çocuk, ezbere ya da talime dayanan öğrenmede çok zorlanmayacak ama genelleme ve soyutlama içeren kavramsal ayrımları yakalamada büyük sorunlar yaşayacaktır(s. 758)

Bernstein ve Bourdieu'nun görüşlerinden hareketle eğitim kurumlarının toplumdaki eşitsizlikleri pekiştirdiği sonucuna varılabilir. Sosyalizasyon sürecinin önemli araçlarından biri olan eğitim, toplumda yaşayan herkes için eşit bir sosyalizasyon süreci sunmamaktadır.

1.2.1. Eğitim Kurumlarının İşlevleri

Bir sosyalizasyon aracı olarak eğitim kurumlarının birçok işlevi vardır. Bunlardan bazıları toplumsallaştırma, kültürel mirasın aktarılması, siyasal düzeni koruma, seçme ve yöneltme, toplumsal kalkınma olarak sıralanabilir(Sönmez, 2009; 105-106).

a) Sosyalizasyon: Bireyi, toplumun bir parçası haline getirme işlevini eğitim kurumları üstlenir. Toplumun kendisine göre belirlediği çizgiler doğrultusunda, eğitim kurumları bireye yüklemede bulunur. Bireyi belli bir şekle sokar. Doğduğunda sadece biyolojik olarak var olan insan, toplumun elinde yoğrulur ve şekil alır. Yaşanılan toplum eğitim gibi araçlarla, kendisi içinde yaşayan insanın bedeninde her defasında yeniden var olur ve varlığını pekiştirir. Birey eğitim

kurumları vasıtasıyla belirli kuralları, toplu yaşamayı, başkalarının haklarını ihlal etmemeyi öğrenir. Böylelikle sağlıklı bir sosyalizasyon sürecinden geçer.

b) **Kültürel Mirasın Aktarılması:** Kültür bir toplumun geçmişten gelen mirasıdır. Kültür vasıtasıyla toplumu var eden değerler öğrenilir ve yaşantılar yoluyla elde edilen farklı birikimler bir sonraki nesle kültür yoluyla aktarılır. Bu kültürel birikimi aktarma görevini eğitim kurumları üstlenmiştir.

c) **Siyasal Düzeni Koruma:** Toplumlar varlıklarının devamı için siyasal rejimler edinir ve insanlarını bu siyasal rejim doğrultusunda yönetirler. İnsanları kontrol etmek ve yönlendirmek adına buna ihtiyaç duyarlar. Okul ortamında çocuk, ulusunun bayrağını, ulusal değerlerini, simgelerini öğrenir; devletin dayandığı temel felsefe ve ideoloji özel günler, törenler gibi etkinliklerle öğrencilere kazandırılır(Sönmez, 2009). Böylece eğitim kurumları siyasal rejimin devamı adına bir araç olma rolünü üstlenir.

d) **Seçme ve Yöneltme**: Toplumda var olan birçok kurum, bu kurumlarda çalışan insanlar ve bu insanların edinmiş oldukları meslekler vardır. Meslek edinmek için belli aşamalardan geçmek, belli tercihlerde bulunmak gerekir. Birçok meslek eğitim kurumları vasıtasıyla edinilir.

Çocuk, küçük yaşlarda çevresinde gördüğü kişileri taklit eder; evde anne ve babayı, okul ortamında öğretmeni, hastanede doktoru, yolda giden kamyon şoförünü taklit eder. Bu örnekler daha da çeşitlendirilebilir. Babası tır şoförü olan bir çocuk, öğretmeni büyüyünce hangi mesleğe sahip olmak istediğini sorduğunda, babasının mesleğini söyleyebilmektedir. Zamanla bu taklidin yönü değişir. İlgi alanları oluşur. İşte bu ilgi alanlarının oluştuğu noktada eğitim kurumları rehberlik ederek, öğrencinin ilgili olduğu alana yönlendirmede bulunur, ilgi duyduğu alanı tanımasını sağlar ve bu doğrultuda bir seçimde bulunmasına yardım eder. Bireyler ilgi alanlarına, doğru bir şekilde rehberlik hizmeti alarak yönlendirilirlerse başarı elde etmiş ve sevdikleri meslekleri yapmış olurlar. Bu durum toplumun yararına olacaktır. İşine severek yapan insanlar daha verimli ve üretken olurlar.

e) **Toplumsal Kalkınma:** Dünya üzerinde her an bir değişim ve yenilik meydana gelmektedir. Küresel bir dünyada varlıklarını sürdüren toplumlar devamlılıkları

adına, etkileşim halinde olmak zorundadırlar. Ulaşım ve iletişimin hız kazandığı bir süreçte bilim ve teknoloji adına yapılan icat ve yenilikler gözler önündedir. Gelişmiş/gelişen toplumların gerisinde kalmamak ve kalkınmak için yetişmiş eğitimli insanlara ihtiyaç duyulmaktadır. Eğitim kurumlarının önemli işlevlerinden biride toplumsal kalkınmayı sağlayabilmek için insan yetiştirmektir. Türk Mili Eğitimin Amaçları 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanununda şöyle sıralanmıştır:

- Atatürk inkılap ve ilkelerine ve Anayasa da ifadesini bulan Atatürk milliyetçiliğine bağlı; Türk Milletinin milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan; insan haklarına ve Anayasanın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik, laik ve sosyal bir hukuk Devleti olan Türkiye Cumhuriyetine karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmek;

- Beden, zihin, ahlak, ruh ve duygu bakımından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişilik ve karaktere, hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı, kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan, yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirmek;

- İlgi, istidat ve kabiliyetlerini geliştirecek gerekli bilgi, beceri, davranışlar ve birlikte iş görme alışkanlığı kazandırmak suretiyle hayata hazırlamak ve onların, kendilerini mutlu kılacak ve toplumun mutluluğuna katkıda bulunacak bir meslek sahibi olmalarını sağlamak. Böylece bir yandan Türk vatandaşlarının ve Türk toplumunun refah ve mutluluğunu arttırmak; öte yandan milli birlik ve bütünlük içinde iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınmayı desteklemek ve hızlandırmak ve nihayet Türk milletini çağdaş uygarlığın yapıcı, yaratıcı, seçkin bir ortağı yapmaktır(Resmi Gazete, 1973; 5102).

Toplumlar dünyaya gelen her insanı, kendi devamlılıklarını sağlamak adına şekillendirir. Türk milli eğitiminin genel amaçlarına bakıldığında da, Türk toplumunun devamlılığını sağlamak adına topluma fayda sağlayacak, toplumu kalkındıracak, sağlıklı bireyler yetiştirmek amaçlanmıştır. Milli Eğitimin genel amaçlarına uyumlu olarak ilköğretim amaç ve görevleri de şöyle sıralanmaktadır:

- Her Türk çocuğuna iyi bir vatandaş olmak için, gerekli temel bilgi, beceri, davranış ve alışkanlıkları kazandırmak; onu milli ahlak anlayışına uygun olarak yetiştirmek;

- Her Türk çocuğunu ilgi, istidat ve kabiliyetleri yönünden yetiştirerek, hayata ve üst öğrenime hazırlamaktır.

- İlköğretimin son ders yılının ikinci yarısında öğrencilere, ortaöğretimde devam edilebilecek okul ve programların hangi mesleklerin yolunu açabileceği ve bu mesleklerin kendilerine sağlayacağı yaşam standardı konusunda tanıtıcı bilgiler vermek üzere rehberlik servislerince gerekli çalışmalar yapılır(Resmi Gazete, 1973; 5105).

İlköğretim amaç ve görevlerine bakıldığında amaçlar; temelde bir vatandaşlık bilinci oluşturmak, çocuğu ilgileri doğrultusunda yönlendirmek ve rehberlik yapmak şeklinde özetlenebilir. Türk milli eğitiminin temel ilkeleri; Genellik ve Eşitlik, Ferdin ve Toplumun İhtiyaçları Yöneltme, Eğitim Hakkı, Fırsat ve İmkân Eşitliği, Süreklilik, Atatürk İnkılâp ve İlkeleri ve Atatürk Milliyetçiliği, Demokrasi Eğitimi, Laiklik, Bilimsellik, Planlılık, Karma Eğitim, Okul ile Ailenin İşbirliği, Her Yerde Eğitim(Resmi Gazete, 1973; 5102-5104) şeklinde sıralanmaktadır.

1.3. Din, Din Eğitimi ve Sosyalizasyon

Din ilk insanla beraber var olmuş ve yüzyıllardır toplumlar içerisinde, varlığını farklı şekillerde devam ettirmiştir. Dünya üzerinde insanlar var olduğu müddetçe ortaya çıkmış, sayısız inanç şekli mevcuttur. Kimi insanlar aşkın bir gücün varlığına inanma ihtiyacı hissederken; kimileri kabile başkanlarını, reislerini, taşı, güneşi, toprağı, ineği, kendi yaptıkları heykelleri ilah kabul etmişlerdir. Bu çeşitlilik insanlarda doğuştan var olan inanma ihtiyacından kaynaklanmaktadır.

Din insanın varoluşuyla ortaya çıkmış ve varlığını insanlık var olduğu müddetçe koruyacak dinamiktir. ‘Yanlış olan hiçbir din yoktur. Her biri kendine göre doğrudur, her biri farklı biçimlerde de olsa, insan varoluşunun verili koşullarına yanıt verir’ (Durkheim, 2011). İnsandaki, güçlü bir varlığa inanma ihtiyacı çocukluk dönemlerinde dahi kendisini göstermektedir. Çocuk anne ve babasını başlarda bir otorite olarak kabul etmekte ve onları kutsal kabul etmektedir. Daha sonraki yaşlarda bu ihtiyaç farklı şekillerle giderilmeye çalışılmaktadır.

İnsanların inançları farklı şekillerde olduğu için dinin tanımının da tarafsız olması beklenmemektedir. Bu yüzden birçok din tanımı yapılmış ve din farklı şekillerde ele alınmıştır. Sosyolojik açıdan da tanıma en zor yapılan kavramlardan biri dindir. Din; sosyolojik olarak özsel ve işlevsel olmak üzere iki yönden ele alınmaktadır. Özsel tanımlarda daha çok dinin kutsallığı, derinliği üzerinde durulmuş ve bireysel boyutuna dikkat çekilmiştir. Dinin özsel tanımları arasında Edward Tylor dini “ruhsal varlıklara inanç” olarak tarif etmiş ve bir aşkınlığı ifade etmiştir. R. Otto ise dini “kutsalın tecrübesi” olarak tanımlamıştır. Melfrod Spiro’ya göre din “kültürel olarak varsayılıp

kabul edilen insanüstü varlıklarla kültürel olarak kalıplaşmış etkileşimden oluşan bir kurumdur"(Çekin, 2013; 13).

İşlevsel tanımlarda ise din, birey ve toplum hayatında hangi işlevi yerine getirdiğine bağlı olarak tanımlanmaktadır. Bu yaklaşımı benimseyenler dinin, özde ve temelde ne olduğuyla değil ne gibi işlevler yerine getirdiğiyle ilgilenmektedirler(Çekin, 2013; 6). Durkheim, dini işlevsel olarak ele alan sosyologların ilklerindendir. Bir din, kutsal şeyler, yani ayrı tutulan ve yasaklanan şeylerden oluşan birleşik bir sistemdir. Bu inanç ve pratikler onları kabul eden kimseleri kilise denen manevi bir topluluk halinde bir araya getirir. Tanımızda yer alan ikinci unsur birinci unsurdan daha az önemli değildir. Çünkü din fikri kilise fikrinden ayrı olduğunu göstermekle dinin gayet ortak bir şey olduğunu gösterir(Durkheim, 2011). Dinin birçok sosyolojik tanımı bulunmaktadır fakat tek doğru diyeceğimiz bir tanımı yoktur. Ne özsel tanımlar ne de işlevsel tanımlar mutlak kabul edilemez.

1.3.1. Din ve sosyalizasyon

Sosyolojik olarak bir toplum incelenirken, toplumda var olan inanış şekilleri ele alınmazsa elde edilecek bilgiler eksik kalır. Din toplumsal bir gerçekliktir. Tarih boyu varlığını devam ettiren din, toplumlar üzerinde farklı şekillerde etki sahaları oluşturmuş ve kendisini sürekli yeniden üretmiştir. Bu durum ise dinin toplumsal boyutunu gözler önüne sermektedir. Din, ilk insanla birlikte anılmaya başlamış ve varlığını geçmişten günümüze kadar etkili bir şekilde korumuştur. Böylelikle insanın hem bireysel hem de sosyal hayatında etkisini göstermiştir. Bu etki alanıyla dinin kültürü oluşmuştur. Din kültürü evrensel nitelikler taşıyan bir kültürdür(Keyifli, 2013). Din, kültürü etkilemiştir fakat kültürden farklı olarak metafizik bir özelliğe sahiptir.

Dinin sosyalizasyon sürecinde birçok etki sahası vardır. Kişinin dünyaya bakışını, inanç ve tutumlarını etkiler. Örf ve adetlerin oluşum süreçlerinde etkisini gösterir. Siyaset ve ekonomide de bir etki sahası vardır. Dini sosyalizasyonun gerçekleştiği mekanlar ev, okul, ibadethane, dini kurslar şeklinde çeşitlendirilebilir.

Osmanlı imparatorluğunun kuruluş sürecinde din temelli bir politika izlenmiştir. Siyaset, dini inkâr etse de, dini kaideleri pratikte kullanmaktadır. Çünkü din insanlara;

toplumla uyumlu, ahlaklı, kötü alışkanlıklardan uzak, faydalı bir birey olmayı telkin etmektedir. Bu durum devletlerin devamını sağlamaları adına bir avantaj niteliğindedir.

> Sosyal ilişki normları, dinsel ritüeller ve sosyalizasyonla dolaylı olarak kabul edilip içselleştirilir. Birçok dinsel grup, hatta mevcut sosyal düzenlemelere karşı olan bazı dinsel sekteryan gruplar, üyelerine, onları dünyada veya o toplum içinde daha başarılı hale getirecek değer ve davranışları öğretirler. Örneğin bazı dinsel gruplar, üyelerini, gelecek mükafatlar için mevcut zevklerden vazgeçme, ölçülü olma, sıkı çalışma gibi değerler içinde yeniden sosyalize ederler. Benzer biçimde bazı yeni dinsel hareketler, dominant toplumun değerlerine göre daha mükemmel ve daha dürüst olmaları konusunda karşıt-kültür üyelerine yardımcı olarak onların sosyalize olmalarında işlev görürler(Okumuş, 2014; 446).

Din ile toplumlar belli bir dünya görüşü edinirler. Bu dünya görüşü ile insanlar; karşılaştıkları olay ve durumlar karşısında nasıl bir tutum geliştireceklerini belirlerler ve ona göre bir davranış sergilerler. Din bir zihniyet ve ideoloji edinme aracıdır (Weber, 1985). Böylelikle davranış geliştirme sürecinde bir kontrol mekanizması olma görevini üstlenir. Dinlerin emir ve yasakları toplumsal düzeni korumak adına olumlu etkiler sergilemektedir. Din, birleştirici, bütünleştirici, sosyal uyum ve öğrenmeyi motive edici boyutlarıyla toplumsal istikrarın sağlanması ve korunmasına önemli katkılar sunar. Sonsuz yaşam arzusu içerisinde olan insan, varlığını anlamlandırmak ister. Bu yüzden hayatında daha huzurlu olmak için aşkın bir gücün varlığına ihtiyaç duyar. Huzur bulmak için insanların ibadet etmeleri, ibadethaneleri ziyaret etmeleri ya da yaşlanınca yaratıcıyla bağ kurmaları bu yüzdendir. Varlığını anlamlandıran insan, ruhsal olarak rahatlar. Din, bireysel ve toplumsal hayatı bir düzene sokar ve insanlara birlikte yaşama duygusunu kazandırır(Çekin, 2013). Sosyal yönü baskın olan din, toplumsal bir gerçekliktir ve sosyalizasyon sürecinin önemli, etkin faktörlerindendir.

> Din, sosyoekonomik, dinsel vb. sisteme uygun belli karakter tiplerini öne çıkararak, destekleyerek toplumsal aktörlerin, sosyal yapıya uygun rollerini öğrenip içselleştirmelerini, sosyal hayata ayak uydurmalarını, yani sosyalleşmelerini sağlar. Sosyalizasyonla birey, sosyal rollerini, dışsal sosyal şartların etkisinden daha büyük oranda içsel olarak benimser ve icra eder. Dinsel sosyalizasyon, sisteme uygun değer, tutum ve davranışları öğreterek sosyoekonomik, kültürel ve siyasal statükoyu dolayısıyla sıklıkla destekler. Dinî meşrulaştırımın içinde de değerlendirilebilecek olan dinî sosyalizasyon, toplum bireyleri katında sistemi, sosyal yapıyı, sosyal düzenin norm ve değerlerini, toplumsal rolleri kabul edilebilir göstererek bireylerin söz konusu sisteme, sistemin düzenlemelerine, sosyal hayata ayak uydurmalarında işlevsel olur(Okumuş, 2014; 446).

1.3.2. Din eğitimi ve sosyalizasyon

Din eğitimi din ve eğitim kavramlarının bir araya gelip harmanlanmasıyla oluşmuştur. Din eğitimi; bireyin dini davranışlarında kendi yaşantıları yoluyla veya kasıtlı olarak istendik değişme meydana getirme sürecidir(Tosun, 2001; 32). Bir başka tanımda din eğitimi, dinin bireysel ve sosyal bir gerçeklik olarak öğretime konu edilip, din kültürünün yetişmekte olan nesle aktarılması ve bireylerde dini kişiliğinin geliştirilmesi faaliyetidir(Yılmaz, 2003) şeklinde ifade edilmiştir.

Din, toplumları oluşturan kurumları farklı şekillerde etkilemiştir. Eğitim kurumu da bu kurumların arasındadır. Tarihsel sürece bakıldığında eğitimin dini kurumlarda verildiğine çokça şahit olunacaktır. Eski tapınaklara bakıldığında, tapınakların aynı zamanda bir eğitim kurumu olduğu görülmektedir. Tek tanrılı dinler olan Hristiyanlık, Yahudilik ve Müslümanlıkta da ibadethaneler eğitim kurumu olarak kullanılmıştır(Sönmez, 2009; 98).

Eğitimin amaçları dikkate alındığında dinin amaçlarıyla örtüştüğü gözlemlenecektir. Din eğitimi kişinin dini duygu, düşünce ve davranışlarında önceden planlanan doğrultuda değişikliği amaçlamaktadır. Eğitimde amaçlı bir davranış değiştirme sürecidir. Bu yüzden din, eğitimden, eğitim de dinden bağımsız ele alınamaz. Din eğitimi, dinin sosyal bir gerçeklik olarak kabul edilip, öğretime dahil edilmesi, dinlerin kültürlerinin yetişen nesle aktarılması ve dini kişiliğin geliştirilmesi faaliyeti olarak tanımlanabilir (Çekin, 2013).

Eğitim bir kültür aktarıcısı konumundadır ve dinde kültürü etkileyen, oluşturan en önemli faktörlerden biridir. Bu yüzden eğitim kurumları aracılığıyla verilen din eğitimi kültürün, yetişen nesle aktarılmasında etkin bir rol üstlenir. Toplumlar kendi istedikleri bireylerin yetişmesi noktasında eğitim kurumlarını kullanırlar. Eğitim kurumları vasıtasıyla ideal vatandaş yetiştirilmeye çalışılır. Din eğitimi de topluma uyumlu bireylerin yetişmesinde kullanılır. Eğitimin genel amaçları doğrultusunda din eğitiminin amaçları da insani, kültürel ve toplumsal amaçlar olarak sıralanabilir;

İnsani amaç; eğitimin baş aktörü olan insan, varlığını anlamlandırmak ve varlığıyla ilgili sorulara yanıt bulmak ister. İşte bu noktada din eğitimi devreye girer. Hayatın anlamına dair sorulara din eğitimi vasıtasıyla yanıt verilmeye çalışılır.

Kültürel amaç; kültürün parçası olan din, eğitim kurumlarının, kültürel mirası aktarma amacı göz önünde bulundurularak eğitim kurumlarında kültürel amacı gerçekleştirmek için kullanılır. Hayatın içerisinde var olan kültürel unsurlarda dinin etkisi fazladır. Bu yüzden dini tanımak, kültürü daha iyi anlamak için önemlidir.

Toplumsal amaç; dini sosyalleşme sürecinde edinilen değerler, kimi zaman fark edilmeden, toplumun vermiş olduğu şeylerdir. Bu yüzden davranışlar üzerinde etkili olan dini bilmekte fayda vardır(Çekin, 2013; 14). Eğitimin genel amaçları gibi din eğitiminin de amaçları daha çok toplumsaldır. Din eğitiminin amaçları Bolay ve Sarıkavak tarafından şöyle sıralanmaktadır:

- Allah inancının tarihî gelişimini incelemek, geleneklerin ve vahiy esaslarının Allah inancının oluşmasındaki etkisini ortaya koymak, Allah sevgisini kalplere yerleştirmek
- İnsanları, hayatı anlamlandırmaya ve hayatı iyi anlamaya çağırmak, kendi üzerinde ve toplum sorunlarına dair düşünebilmek
- Dinde vahiyden gelen bilgileri sistemli şekilde eğitime sunmak
- Dinde eğitim-öğretim faaliyetlerinin başlayışını, gelişmesini ve bunu etkileyen sebepleri ortaya koymak
- Din eğitiminde ilgili bilimlerden yararlanmak her alandaki gelişmeleri, din ve iman gözüyle değerlendirmek, eleştirici zihniyetin yerleşmesini sağlamak
- Her dönemde çocuğun yetişmesine uygun din eğitimi hedefleri ve ilkeleri belirleyip, bunlara uygun programları yapmak
- Din eğitiminin verimli olması için yeni metotlar geliştirmek
- Yaygın din eğitiminde anne-babalar ve diğer ilgililer için rehberlik esaslarını belirlemek
- Din ve vicdan özgürlüğünün yerleşmesi için laiklik ilkesi doğrultusunda çabada bulunmak
- Din ve vicdan özgürlüğüne dayanarak demokratik zihniyetin gelişmesine ve yerleşmesine katkıda bulunmak
- İnancı akılla bütünleştirip, kalp-kafa çatışmasını önlemektir. (Bolay ve Sarıkavak, 2001; 36).

Din hakkında toplum içerisinde birçok yorum farklılıkları bulunmaktadır. Dini, farklı yorumlayanların görüşleri dinde olmayan bilgilerin ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Din kültürü ve ahlak bilgisi dersinde din ile ilgili bilgiler sunulur fakat

pratiğe dönüştürme olayı tercihe bağlıdır. Okullarda verilmekte olan din eğitiminin hedefleri şöyledir:

> Kendini gerçekleştirmede dinin katkısından yararlanma, toplumsal hayatın dinî boyutuna uyum sağlama, dinin evrensel boyutunu kavrayabilme, dini aslına uygun olarak doğru öğrenme, kültürün dinî boyutunu algılayıp benimseyerek onu ilerletecek güce sahip olma, ahlaki alanda dinin katkılarından faydalanma, dinin veya dinlerin tarihi tecrübesinden ve birikiminden yararlanma, bedensel, ruhsal, zihinsel ve ahlaki alt yapılarını uyumlu şekilde geliştirmek, tam bir sorumluluk bilinci kazandırmak, özgürlüğü doğru olarak kullanmak, toplum hayatına sorunsuz (doğru) katılmak (Bolay ve Sarıkavak, 2001; 37).

Din eğitimi verilirken hassas olunması gereken başlıca noktalar; insana, düşünceye, hürriyete ahlaki olana ve kültürel mirasa saygıdır. İlköğretim düzeyinde verilen zorunlu din kültürü ve ahlak bilgisi dersinin amaçları eğitimin genel amaçlarını gerçekleştirebilmek adına bir basamak görevi üstlenmektedir. Bireyin toplumla uyumlu bir hal alabilmesi için ahlaki öğretiler dini duygulara hitap edilerek kazandırılmaya çalışılmaktadır. Dersin amacı teorik bilgi vermekten ziyade, pratikte ahlaklı, bilinçli, iyi insan yetiştirmektir. Bu yüzden din kültürü ve ahlak bilgisi dersi mezhepler üstü, evrensel değerler merkezli bir programla verilmelidir. Toplumda yaşayan her kesimi kuşatıcı nitelikli olduğu müddetçe ders, amacına ulaşacaktır.

1.4. Ailenin Din Eğitimindeki Rolü

Toplumu oluşturan kurumlardan birisi olan aile, birbirine kan bağı ile bağlı olan anne, baba ve çocuklardan oluşan ilişki sistemi olarak tanımlanabilir (Topses, 2014). Bu sistem içerisinde çocuk yaşama dair ilk deneyimlerini ve bilgilerini edinir. Anne ve baba çocuğun ilk muhataplarıdır ve çocuğun birey olma yolunda en önemli yardımcılarıdır. Sönmez'e göre aile bir eğitim kurumudur ve çocuk ilk toplumsal davranışları, aile üyeleri ile etkileşim kurarak, onları taklit ederek öğrenir(Sönmez, 2009; 100). Aile kurumu çocuğu toplumsal hayata doğru şekilde hazırladığı müddetçe çocuk ileriye dönük daha sağlam adımlar atar. Sönmez(2009) ailenin önemini şöyle vurgulamaktadırlar:

> Aile, bir eğitim kurumudur. Çocuğun özgün eğitim dışındaki ilk eğitim ortamıdır. Çocuk, ilk toplumsal davranışları, aile üyeleri ile etkileşim kurarak, onları taklit ederek öğrenir. Toplumsallaşma ortamı olarak aile, çocuğun kişilik gelişiminde ilk önemli kurumdur. Çağdaş toplumlarda örgün eğitim geliştiği halde, yine de aile, örgün eğitime başlama yaşına kadar çocuğun eğitimini, toplumsallaşmasını aile içinde sağlar (s. 99).

Çocuk dünyaya geldiği anda ilk muhatap olarak aileyi bulur. Bomboş bir hafızayla şekillenmeye hazır halde olan insan içine doğduğu ailenin kültürel yapısı, dili, dini, davranış şekline göre bir biçim kazanır. Çocuklar en büyük taklitçilerdir. 'Okul öncesi dönemde çocuğun yaşamındaki en etkili sosyalleştirme kurumu ailesidir. Bu dönem çocukta başkalarını taklit eğiliminin en yüksek olduğu evredir'(Yavuzer, 1984). Anne babalarının, çevrelerinde yaşayan eş, dost, akrabaların tavır ve davranışlarını farklı şekillerde taklit ederler. Adak(2016) ailenin etki alanını şöyle açıklarlar:

> Toplumun en küçük birimi olan aile birliği, bireylerin psiko-sosyal yaşamını şekillendiren ilk sosyal çevredir. Her bireyin aile ortamı içerisinde doğduğu, büyüdüğü ve öldüğü göz önünde alındığında kültürel değerlerin korunması ve aktarılmasında, bireylerin sosyalleşmesinde en etkili kurumun aile olduğu görülmektedir. Aile kurumu; siyaset, ekonomi, eğitim, din, sağlık, hukuk ve boş zamanları değerlendirme kurumlarıyla birlikte temel toplumsal kurumlar arasında yer almaktadır. Bu kurumların her birinin kendine özgü yapıları ve işlevleri bulunmakta ve bu kurumlardan herhangi birisinde meydana gelen bir değişme veya gelişme, diğer bütün kurumları etkisi altına almaktadır(s. 40).

Toplumda var olan her kurumun belirli işlev ve görevleri vardır. Aile de toplumu oluşturan en önemli kurumlardandır. Bu yüzden ailenin işlevleri sağlıklı bir toplum için önem arz etmektedir. Dönmezer(2001) ailenin sahip olduğu işlevleri şu şekilde sıralamaktadır:

- Toplumsal kuralları ve değerleri bireylere aktarma,
- Bireyleri diğer toplumsal kurumlara aktarma,
- Başka kurumlara ve kişilere devredilemeyecek(cinsellik, sosyalleşme, sevgi, vb.) yükümlülükleri yerine getirme,
- Üyelerini denetleyerek, toplumsal amaçların gerçekleşmesine katkıda bulunma,
- Dinamik yapısıyla toplumsal değişmede etkin bir araç rolü oynama(s.18).

Ailenin işlevlerine bakıldığında tam anlamıyla bir sosyalizasyon aracı olduğu görülecektir. Toplumlar kendi istedikleri şekilde bireyleri yetiştirmek adına, eğitim kurumlarına verdikleri görevler gibi ailelere de belli görevler yüklemektedir. Ailenin genel işlevlerine aşağıdaki alt başlıklar altında kısaca değinilmiştir:

> Ailenin Biyolojik İşlevi: Ailenin en önemli işlevlerinden biri insan neslinin devamlılığını sağlamaktır.
>
> Ailenin Psikolojik Doyum Sağlama/ Sevgi İşlevi: Birincil ilişkilerin en yoğun yaşandığı yer şüphesiz aile ortamıdır. Aile ortamı içerisinde ilişkiler yoğun, samimi ve duygusal niteliktedir. Bu ilişkiler aile üyeleri arasındaki bağlılığı ve biz duygusunu güçlendirerek, aile üyelerinin psikolojik doyuma ulaşmalarını sağlamaktadır.

Ailenin Toplumsallaştırma ve Eğitim İşlevi: Bireyin toplumsallaşmasını da içeren eğitim süreci ilk olarak ailede başlamaktadır. Bu süreç içerisinde aile, üyelerine içinde yaşadıkları toplumun kültürünü aktarmakla yükümlüdür.

Ailenin Dini İşlevi: Dini değer ve alışkanlıkların ilk edinildiği ve aktarıldığı yer, aile ortamıdır. Aile büyükleri dini değer ve alışkanlıkları kuşaktan kuşağa aktarmakla ve verdikleri dinsel eğitimin aile üyeleri tarafından yerine getirilip getirilmediğini kontrol etmekle yükümlüdür. (Adak, 2016; 58-59).

Aileye yüklenen misyon çocuğun yaşamını etkileyecek faktörleri içerir. Anne ve babanın çocukları ile olan ilişkisi bu noktada önemlidir. Çocuklarıyla doğru iletişim kurabilen, duygusal bağ oluşturan aileler, görevlerini yerine getirmede daha az zorlukla karşılaşacaktırlar. Çocuğun hayatında pusula görevi gören anne ve babalar çocuklarını dış dünyaya karşı kalkan olacak donanımla yetiştirmeliler. Yavuzer(1984) çocuğun gelişiminde ailenin etkili olduğu alanları şöyle sıralamaktadır;

- Aile, grup içinde dengeli bir birey olabilmesi için çocuğa güven duygusunu aşılar.
- Onun sosyal kabul görebilmesi için gerekli ortamı hazırlar.
- Sosyalleşmeyi öğrenebilmesi için kabul edilmiş uygun davranış biçimlerini içeren birer model oluşturur.
- Sosyal açıdan kabul edilmiş davranış biçimlerinin gelişimi için rehberlik eder.
- Çocuğun yaşam ortamına uyum sağlarken rastladığı sorunlarına çözüm getirir.
- Uyum için gerekli olan davranışla ilgili, sözlü ve toplumsal alışkanlıkların kazanılmasına yardımcı olur.
- Okul ve sosyal yaşamda başarılı olabilmesi için çocuğun yeteneklerini uyarır ve geliştirir.
- Çocuğun ilgi ve yeteneklerine uygun arzuların gelişimine yardım eder(s. 149).

Çocuklar anne ve babalarını seçme şansına sahip değildirler. Aileler ekonomik, sosyal, kültürel anlamda farklılıklar göstermektedirler. Olması gerekenle, gerçekte olan aynı olmayabilir. Her çocuk kültürlü, zengin ve sosyal olan bir ailede dünyaya gelmez. Bu sayılan etkenlerin de etkili olduğu, aynı zamanda anne ve babaların kişisel özelliklerinden kaynaklı birçok anne ve baba tutumu oluşmaktadır. Çocuğun ileri ki hayatında nasıl bir birey olacağını güçlü bir şekilde etkileyen anne ve baba tutumlarını Yavuzer(1984) şöyle sıralar:

Aşırı koruma**:** Anne babanın aşırı koruması, çocuğa gerektiğinden fazla kontrol ve özen göstermesi anlamına gelir. Bunun sonucu çocuk, diğer kimselere karşı bağımlı, kendine güveni olmayan, duygusal kırıklıkları olan bir kişi olabilir.

Hoşgörü sahibi olmak**:** Anne babanın çocuklarına karşı hoşgörü sahibi olmaları, çocukların bazı kısıtlamalar dışında arzularını diledikleri biçimde gerçekleştirmelerine izin vermeleri anlamına gelir. Böyle durumlarda çocuk, evine yönelik bir birey olur.

> Aşırı hoşgörü ve düşkünlük**:** Aşırı hoşgörü ve düşkünlük çocuğu bencil yapar. O, daima diğerlerinin dikkatini çekmek ve kendisine hizmet edilmesini ister. Böyle çocuklar ev içinde ve dışında çok zayıf bir sosyal uyum gösterirler.
>
> Reddetme**:** Reddetme bir anlamda, çocuğun bedensel ve ruhsal gereksinimlerini karşılamayı aksatarak ona düşmanca duygular beslemek şeklinde tanımlanabilir. Bu ortamdaki çocuk yardım duygusundan uzak, sinirli, duygusal kırıklıkları olan, diğerlerine, özellikle kendinden küçük ve zayıflara karşı düşmanca duygulara sahip bir birey olabilir. (s. 153-154).

Toplumsal davranışlarla beraber dini bilgi de ilk olarak ailede edinilir. Anne baba kendi dini inanışları doğrultusunda çocuklarını yönlendirir. Çocuğun dini eğitimi aldığı ilk kurum ailedir. Daha sonra okul ve sosyal ortam sonucu şekil alır. Aile içi din eğitiminde temel boyut, anne-babaların ya da yakın aile fertlerinin çocuğun sahip olmasını istedikleri dini yaşantıyı ona bilerek ve isteyerek öğretmeleridir (Tosun, 2001). Bir ferdin dini duygu ve davranışları genellikle ona sunulan kültürel formun bir kopyasını taşır(Hökelekli, 2010; 137). Din, kültürle ilişkili olduğundan dolayı, ailede verilen din eğitimi kültürden bağımsız değildir. Çocukta dini uyanış, yetişkinlerin ilgi, teşvik, destek ve örnek olmalarına büyük ölçüde bağlı bulunmaktadır ve eğer çocuk öncelikle ailede huzurlu bir manevi ortam içerisinde yaşama imkanı bulabilirse, onda güçlü bir dini uyanış görülebilir(Hökelekli, 2010; 267). Çocuk anne, baba, aile büyüklerinde gördüğü ve duyduğu dini bilgiyi doğru kabul eder ve dini bir bakış açısı edinir. Ailede edinilen din eğitimi çocuk büyüyüp tam anlamıyla birey olunca daha net bir şekil alır.

Yavuz' a(1998) göre aile sadece neslin devam ettiği yer değildir. Aile, tarihi mirasın aktarıldığı, geçmiş-bugün-gelecek bağının kurulduğu, bu bağ ile geçmişin devam ettiği yerdir. Çocuğun dünyaya geldiği sosyal ve kültürel çevre olarak ailede, içinde yaşadığı toplumun dilini, dinini, hukukunu, kültürünü, sanatını, örf ve adetlerini, yaşayış biçimlerini ve alışkanlıklarını öğrenir ve kabul eder. Bu yönüyle aile tüm bu öğrenilen yaşam biçiminin ve hayatı yönlendiren esasların ilk aktarıldığı yer olarak, dini ve ahlaki gelişimin de yuvasıdır(aktaran Çakmak, 2013).

Aile içerisinde verilen din eğitiminde, aile büyükleri, çocuklarında uyanmasını istedikleri dini duygu ve düşünce kodlarını çocuklarına öğretme girişiminde bulunarak bir davranış değiştirme süreci izlerler. Bu doğrultuda çocuklar yönlendirilir. Dini yaşantıları birlikte gerçekleştirme, dini kurslara gönderme, dualar öğretme şeklinde bir yol izlerler(Çakmak, 2013).

Çocuk içerisinde dünyaya geldiği ailenin dinine mensup olur. Bu yüzden çocuklara din eğitimi verilirken ailelerin dikkat etmeleri gereken mevzular vardır. Dünyada var olan bütün dinler, mensuplarını iyiye yönlendirir ve iyi insan yetiştirmeyi amaçlar. İyi insan ahlaklı olan, ahlak ilkelerini yaşantısına dönüştüren insandır. Bu yüzden din eğitimi verilirken dini öğretilerden önce ahlak eğitimi verilmelidir. Ahlak yoksunu olan bireylerin din bilgisi sadece teoriktir. Ailenin din eğitimi verirken dikkat etmesi gereken bir diğer nokta dini, çocuğu uyumlu hale getirmek adına korku sopası olarak kullanmamak olmalıdır. Korku temelli öğrenilen hiçbir bilgi kalıcı değildir. Ve bireyin davranışlarında belli bozukluklar meydana getirebilir. İnsanlar ahlaki davranışları güven altına almak için dini otoriteye başvurma ihtiyacı duymaktadırlar, fakat bu durumun çoğu zaman otoriter bir ilişkiyi güçlendirdiği ve otoriteye fazla bağımlı kişilikler meydana getirdiği müşahede edilmektedir(Hökelekli, 2010; 262).

Aileler din eğitimi verirken öncelikle örnek olmalılardır. Davranışlarıyla mensup oldukları dini yansıtan aileler din eğitimi sürecinde daha başarılı olurlar. Çocukların sordukları sorulara alternatif cevaplar bulabilmeli ve onlara karşı hoşgörülü olunmalıdır. Sevgiyle yaklaşılan çocuklar, istekli olurlar. Dikkat edilmesi gereken en önemli ve yadsınamaz mevzu ise çocuğun pedagojik uygunluk düzeyidir(Özdemir, 2002). Çocuğun yaşı dikkate alınmadığında verilen bilgiler askıda kalır, kimi zamanlar aksi bir tavırla karşılaşılabilir.

Okullarda verilen din eğitimi, ailede verilen eğitimin devamı niteliğindedir. Bu yüzden eğitim kurumlarıyla, aile kurumu arasında iş birliğinin olması önemlidir. Bu işbirliği çocuğun akademik başarısını önemli ölçüde etkilemektedir.

> Aile ve okul, birbirinden kopuk değildir ya da olmamalıdır. Çünkü çocuğun aile içinde geçirdiği yaşantılar sonucu elde ettiği bilgi ve beceriler, onun okul başarısını geniş ölçüde etkilemektedir. Birçok eğitimci bu konuda pek çok araştırma yaparak bu gerçeğe ulaşmışlardır. Eğer çocuğun, ailede aldığı eğitimle okuldakiler birbirini desteklerse, okulda başarılı olmaktadır. Fakat orada çelişki varsa, çocuk başarısız olmaktadır(Sönmez, 2009; 100) .

1.5. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinin Tarihçesi

Din eğitiminin tarihine bakıldığında çok eski dönemlere uzandığı görülecektir. Cumhuriyet öncesi dönemlerde, eskiye gidilecek olursa Osmanlı ve Selçuklular döneminde eğitim din merkezlidir. Devlet başkanları din eğitimi alır, dini işlerle de

alakadar olurlardı. Din eğitimi medreseler gibi pozitif ilimlerinde içerisinde bulunduğu eğitim kurumlarında yoğun olarak verilmekteydi. Cumhuriyet ilan edildikten sonra, 3 Mart 1924'te çıkartılan Tevhidi Tedrisat kanunu ile eğitim kurumları tek bir çatı altına alınmış ve Maarif Vekâletine bağlanmıştır. Din eğitimi verecek öğretmenlerin devlet kontrolünde eğitim alıp, yetişmeleri için okullar açmakta bu kurumun görevidir(Demirdaş, 2012). Böylelikle din eğitimi veren medreseler kapatılmıştır.

1928 yılına kadar din dersleri verilmeye devam etmiştir. 1933 yılında devletin laikleşme politikasıyla, din eğitiminin aileye devredilmesi fikri öne çıkmış ve ders müfredattan kaldırılmıştır. 1933-1946 yılları arasında, tek partili dönemde din dersleri görülmemiştir. Din eğitiminin aileye bırakılması belli bir kesimi din bilgisi noktasında yetersiz oldukları düşüncesiyle rahatsız etmiştir(Günaydın, 2011).

1948-1949 yıllarında 4. ve 5. sınıf müfredatına ikişer saat seçmeli din dersleri konulmuştur. 1956-1957 yıllarında 6. ve 7. Sınıf müfredatına da birer saat seçmeli din bilgisi dersi konulmuştur. 1974-1975 yıllarında 4. ve 5. sınıf müfredatına zorunlu ahlak dersi konulmuş ve ahlak dersinin yanında din dersi seçmeli olarak yer almaya devam etmiştir. Daha sonra ahlak dersi 1. 2. ve 3. sınıflarda da zorunlu olarak verilmeye başlamıştır(Günaydın, 2011).

1982 Anayasası ile din kültürü ve ahlak bilgisi dersi ilköğretim ve ortaöğretim kurumlarında zorunlu ders olarak yer almaya başlamıştır. 1982 Anayasasının 24. Maddesinde dersin zorunluluğuyla ilgili geçen ifadeler şöyledir:

> Din ve ahlâk eğitim ve öğretimi Devletin gözetim ve denetimi altında yapılır. Din kültürü ve ahlâk öğretimi ilk ve orta-öğretim kurumlarında okutulan zorunlu dersler arasında yer alır. Bunun dışındaki din eğitim ve öğretimi ancak, kişilerin kendi isteğine, küçüklerin de kanunî temsilcisinin talebine bağlıdır(Özyavuz, 1997; 14).

1982 yılından günümüze dek, anayasanın 24. maddesi yürürlüktedir. Böylelikle din kültürü ve ahlak bilgisi dersi ilköğretim 4. 5. 6. 7. ve 8. sınıflarda ve ortaöğretimin tamamında zorunlu ders olarak iki saat verilmektedir.

1.6. Türkiye'de Literatürde Konu ile İlgili Yapılmış Olan Başlıca Çalışmalar

Din kültürü ve ahlak bilgisi dersini farklı boyutlarıyla ele alan, ayrıca sosyalizasyon süreciyle ilgili birçok makale, yüksek lisans ve doktora tezi yazılmıştır.

Fakat konuyla ilgili ailelerin görüşleriyle ilgili yapılan çalışmalar sınırlı sayıdadır. Genel olarak araştırma sürecinde, faydalanılan literatür şu şekildedir:

1. Davarcı(2008) tarafından hazırlanan 'Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinin Öğrencilerin Sosyalleşmesine Etkisi' başlıklı yüksek lisans tezi ilköğretim düzeyinde verilen din kültürü ve ahlak bilgisi dersinin sosyalizasyon sürecine hangi alanlarda katkıda bulunduğunu belirlemeyi amaçlamaktadır. Bu amaca ulaşabilmek için literatür taraması ile veriler elde edilmiş ve yorumlanmıştır.

2. Çakmak tarafından yapılmış 'Velilerin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Programına Yönelik Tutumlarını Etkileyen Faktörler' adlı doktora çalışması mevcuttur. Araştırmanın amacı ortaöğretim din kültürü ve ahlak bilgisi dersi program geliştirme sürecinde, velilerin din kültürü ve ahlak bilgisi dersi programına karşı tutumlarını ve bu tutumları etkileyen faktörleri tespit ederek, değerlendirmektir(Çakmak, 2007). 462 kişiye anket uygulanmış ve 40 kişi ile derinlemesine görüşmeler yapılmıştır.

3. Solak tarafından yapılan 'Velilerin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersini Önemseme ve Memnuniyet Düzeyleri Üzerine Bir Araştırma(Isparta Örneği)' adlı yüksek lisans çalışması konuyla alakalı diğer bir araştırmadır. Araştırmanın amacı velilerin din kültürü ve ahlak bilgisi dersini önemseme ve memnuniyet düzeylerini belirlemektir. Solak tarafından hazırlanan tez çalışmasının öneriler kısmında yer alan ifade hareket noktası kabul edilebilir. ' *Bölgesel ve yöresel önem ve ihtiyaçların farklı olabileceği realitesi ile konu ile ilgili çalışmaların farklı bölgelerde de yapılması teşvik edilmeli ve desteklenmelidir*'(Solak, 2013) tavsiyesinde bulunulmuştur.

4. Yıldız(2010) tarafından hazırlanan 'Ortaöğretim Din kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Müfredatının Dini Sosyalleşme Açısından Değerlendirilmesi' adlı yüksek lisans tezinde 9, 10, 11, 12. Sınıf ortaöğretim kitapları incelenmiş ve değerlendirilmesi yapılmıştır. Söylem analizi yapılmış ve müfredat dini sosyalleşme merkezli incelenmiştir.

5. Kanık Tetik(2006) tarafından hazırlanan ' İlköğretim Çağı Çocuğunun Ahlak Gelişiminde Manevi Değerlerin Etkisi' adlı yüksek lisans tezinde manevi

değerlerin, ilköğretim düzeyindeki çocukların ahlaki gelişimleri üzerindeki etkisini araştırmak amaçlanmıştır. Bu amaca ulaşabilmek için 11, 12 yaşlarında ki çocukların ahlaki gelişimlerinde din kültürü ve ahlak bilgisi dersinin ne gibi etkilerinin olduğu araştırılmıştır.

6. Aytemür Aykaç(2011) tarafından hazırlanan 'İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersleri(6, 7, 8. Sınıflar) Ahlak Öğrenme Alanının Öğrenci Davranışları Üzerindeki Etkisinin Değerlendirilmesi' adlı yüksek lisans tezinde din kültürü ve ahlak bilgisi dersi öğrenme alanlarından biri olan ahlak öğrenme alanının, öğrenciler üzerindeki etkisini ölçmek amaçlanmıştır. Bu amaca ulaşabilmek adına 8. sınıf öğrencilerine anket uygulanarak veriler toplanmış ve değerlendirilmiştir.

7. Ayrıca konuyla alakalı yazılmış ve araştırma sürecinde faydalanılan başlıca makaleler şu şekilde sıralanabilir: 'Çocuğun Dinsel Toplumsallaşma Sürecinde Aile Kurumu Bağlamında İncelenmesi'(Erol& Cansever, 2016), 'Toplumsal Değişme ve Din'(Okumuş, 2014), 'Sosyolojik Olarak Din ve Toplum İlişkileri'(Güneş, 2014), 'Çocuğun Din Eğitiminde Ailenin Rolü'(Özdemir,2002), 'Din Eğitiminin Toplumsal Yönü Üzerine Değerlendirmeler'(Çekin, 2013), 'Din ve Sosyalleşme' (Okumuş, 2014).

1.7. Tezin Amacı

İlk insanın yaratılmasıyla var olan din, geçmişten günümüze dek varlığını farklı biçimlerde muhafaza etmektedir. Tarihsel sürece bakıldığında din, toplumların oluşmasında, insanların kişilik gelişimlerinde ve daha birçok alanda etki alanı oluşturmaktadır. Toplumsal bir gerçeklik olan ve eğitim kurumlarında okutulan din kültürü ve ahlak bilgisi dersi Cumhuriyetin ilanından itibaren birçok tartışmalara neden olmuş ve farklı şekillerde müfredatta yer almıştır.

Toplumu oluşturan kültür, ahlak ve din kavramlarını içeren din kültürü ve ahlak bilgisi dersi amaçlarına bakıldığında Milli Eğitim genel amaçlarıyla uyumludur. Öğrencinin sosyalizasyon sürecine uyum sağlama noktasında gerekli olan bilgilerin verilmesi ve davranışa dönüştürülmesi dersin amaçları arasında yer almaktadır.

Yapılan araştırmada sosyalizasyon sürecinin ana faktörü, ilk muhatabı olan ailelerin görüşleri çerçevesinde, ilköğretim düzeyindeki çocuklara verilen din kültürü ve ahlak bilgisi dersinin sosyalizasyon sürecindeki rolü saptanmaya çalışılmıştır. Bu genel amaca ulaşabilmek adına ailelerle önceden belirlenmiş açık uçlu sorular ışığında görüşmeler yapılmıştır. Cevaplandırılmaya çalışılan sorular şöyle sıralanabilir:

- Din insan hayatında olması gereken bir faktör müdür? Dinin insan hayatındaki yeri nedir?
- Çocuğun dini duygu ve düşüncesinin oluşmasında ailenin rolü nedir?
- Din kültürü ve ahlak bilgisi dersi müfredatta olması gereken bir ders midir?
- Din kültürü ve ahlak bilgisi dersi kaçıncı sınıftan itibaren verilmelidir?
- Bu ders zorunlu olmalı mıdır?
- Elinizdeki müfredatı incelediniz. Sizce din kültürü ve ahlak bilgisi dersi müfredatında yer alan konular çocuğun dini duygu ve düşüncesini tatmin etme noktasında yeterli midir?
- Din kültürü ve ahlak bilgisi dersi müfredatında İslam dini dışındaki diğer dinler ve farklı mezhepler hakkında yeterli bilgi verilmekte midir?
- Din kültürü ve ahlak bilgisi dersinin çocuğun topluma uyumu sürecinde ne gibi etkileri vardır?
- Din kültürü ve ahlak bilgisi dersi çerçevesinde çocuğun sosyalleşmesini destekleyecek okul dışı sosyal faaliyetler yapılmakta mıdır?
- Aile içerisinde çocuğunuza din eğitimi verirken ağırlıklı olarak hangi konulara vurgu yapmaktasınız?
- Aile içerisinde çocuğa verilen din eğitimiyle, okulda verilen din eğitiminin farklı olduğu noktalar var mıdır?
- Din kültürü ve ahlak bilgisi dersinden genel beklentileriniz nelerdir?

1.8. Tezin Önemi

Sosyalizasyon bireyin doğduğu andan itibaren dahil olduğu toplumun yaşantı tarzına hazırlanma süreci olarak tanımlanabilir. Çocuk dünyaya geldiği ailenin olumlu ya da olumsuz yönlendirmeleri sonucu topluma uyum sürecinde atacağı adımları öğrenir. Doğru anne baba tutumu ve yönlendirmesi sağlıklı bir sosyalizasyon süreci anlamına gelmektedir. Anne baba yetiştirdiği çocuğu, okul çağına geldiği zaman eğitim

kurumlarına yönlendirir fakat etkisini devam ettirir. Bu yüzden anne ve babanın gözlemleri, ilgi ve alakası, yönlendirmesi çocuğun eğitim ve öğretim hayatının başarılı olabilmesi adına yadsınamaz faktörlerdir. Çocuğun sosyalizasyon sürecinde toplumun istediği, toplumla özdeşik hale gelebileceği bir birey olabilmesi adına ailenin ve okulun işbirliği içerisinde olması gerekmektedir.

Din kültürü ve ahlak bilgisi dersinin sosyalizasyona etkisini aile görüşleri sonucu elde edilen bulgular doğrultusunda belirlemeye çalışan araştırmada, sosyalizasyon kavramı merkeze alınmıştır. Çocuğun sosyal hayatını en iyi gözlemleme fırsatına sahip olan ailelerden daha sağlıklı bilgiler elde edileceği düşüncesi hareket noktasıdır.

Din insanın yaratılışından itibaren var olan ve varlığını farklı şekillerde koruyan, toplumların bir gerçeğidir. İlköğretim düzeyindeki din kültürü ve ahlak bilgisi dersi, sosyalizasyon sürecinde yaşanan bazı problemleri çözmek adına bir araç olarak kullanılabilir. Sosyalizasyonu olumsuz yönde etkileyebilecek olan ahlaki problemler ailelerin ve eğitim kurumlarının doğru uygulamalarıyla çözülebilir. Yapılan araştırmanın önemi burada ortaya çıkmaktadır. Ailelerin görüşleri ışığında din kültürü ve ahlak bilgisi dersinin sosyalizasyon sürecine olumlu ve olumsuz etkileri belirlenmeye çalışılacaktır.

Araştırmada din kültürü ve ahlak bilgisi dersinin toplumu kuşatıcı, hoşgörülü, evrensel değerlere sahip bireyler yetiştirmek ve dersin zorunluluğu göz önünde bulundurulduğunda yaşanılan çıkmazları ortadan kaldırmak adına aileler tarafından verilen tavsiyeler ışığında önem arz etmektedir. Din kültürü ve ahlak bilgisi dersinin sosyalizasyon sürecine etkisi ile alakalı yapılmış saha çalışmasının sınırlı olması yönüyle de çalışma önemlidir.

1.9. Tanımlar

Sosyalizasyon: Sosyalizasyon dünyaya gelinen toplumun kendi sürekliliğini sağlaması adına, içinde yaşayan bireylere sunduğu öğretilerin edinildiği süreçtir. Kişi dünyaya geldiği andan itibaren öğrenmeye açıktır. Önce aile yardımıyla, daha sonra ise toplumda var olan belli kurumlar aracılığıyla bu süreç ömür boyu devam eder.

> Etimolojik olarak ‘toplumsal/sosyal’ (social) kelimesinin kökeni, Latince ‘socius’ ve ‘societas’ kelimeleriyle irtibatlı ‘socialis’ kelimesine dayanmaktadır. İsim olan ‘socius’, ‘dost, arkadaş, iştirakçi’;‘societas’ ise ‘toplum, topluluk, işbirliği, diğerleriyle ilişki kurmak’ anlamlarını içermektedir. Sıfat olan ‘socialis’ ise, ‘toplumcul, sosyal, topluma ait’ anlamlarına gelmektedir(Çoştu, 2009; 118).

Sosyalleşme, insanın toplumda yaşamayı öğrenme süreci olarak düşünülebilir. İnsan, belirli bir toplumda dünyaya gelir ve sosyalizasyon süreciyle toplumsal düzene uymayı öğrenir. ‘*Sosyalizasyon (socialization) veya toplumsallaşma, hatta sosyalleştirme veya toplumsallaştırma kelimeleriyle de ifade edilebilen sosyalleşme olgusu, insanın sosyal hale gelme veya sosyal olma sürecidir’*(Okumuş, 2014; 12).

Eğitim: Toplumsal düzenin koruyucu aracı, eğitim kurumlarıdır. Eğitim kurumları bir amaç doğrultusunda hareket etmekte ve bireylerden kendi amaçlarına uygun davranış değişikliğini beklemektedir.

> Eğitim en genel anlamda istendik yönde davranış(kişilik, görgü, karakter, bilgi, dünya görüşü vb.) geliştirme süreci olarak tanımlanabilir. İnsan yaşamında davranış değişikliğine yol açan pek çok etmenden söz edilebilir. Eğitimin ayırt edici özelliği, davranış değişiminin bilinçli yönde ya da bir amaca uygun biçimde gerçekleştirilmesidir(Topses, 2014; 1).

Sosyalizasyon süreci doğum ile başlar ve insan ölene kadar yeni şeyler öğrenerek bu süreci devam ettirir. Bir sosyalizasyon aracı olarak eğitimde insan hayatını önemli ölçüde etkileyen ve etkisini hayatın her döneminde hissettiren bir faktördür.

> Eğitim, insanoğlunun doğumundan ölümüne kadar hayatının her alanını etkileyen bir süreçtir. Çünkü insanlar ölüme kadar sosyal bir öğrenme faaliyeti içindedir. Bu anlamda eğitim hem bireyi hem de bireyler aracılığı ile toplumu dönüştürmektedir. Bundan dolayı eğitim toplumların geleceğinin belirlenmesinde çok önemli bir yere sahiptir. Bu durum ise eğitimi, üzerinde en çok durulan ve tartışılan konulardan biri haline getirmektedir(Memduhoğlu ve Yılmaz, 2017; 17).

Kültür: Kültür, toplumların biriktirdikleri yaşanmışlıklardır. Nesilden nesle aktarılan kültürel değerler varlıklarını, çoğalarak devam ettirirler. Kültür aynı zamanda toplumların ayakta kalmasını sağlar ve aynı kültürün insanlarını birleştirme işlevi görür.

> Kültür tek tek, birbirinden bağımsız bireylere değil, bir grubun üyesi olarak bireylere özgü bir vasıftır. Kültür toplum içinde aktarılır. Biz kültürümüzü gözleyerek, dinleyerek, konuşarak ve diğer insanlarla etkileşim içine girerek öğreniriz. Paylaşılan kültürel inançlar, değerler, anılar, beklentiler, düşünme ve hareket biçimleri insanlar arasındaki farklılıkları siler. Kültürleme süreci ortak deneyimler sağlayarak insanı birleştirir(Sönmez, 2009; 6).

Din: Din insanın varoluşuyla ortaya çıkmış ve varlığını insanlık var olduğu müddetçe koruyacak dinamiktir. İnsan, varlığının özü itibariyle bir şeye inanma ihtiyacı hisseder. Tarih boyunca insanlar çeşitli dinler edinmiş ve inanma ihtiyaçlarını farklı şekillerde gidermişlerdir. Din 'İnsanın kayıtsız ve şartsız var olan Mutlak varlığa yönelişi ve O'nun tarafından kuşatılışıdır'(Bilgin, 2001). "İnsanın doğal yapısındaki derinliğinden (içinden) gelen yüceltme ve bağlanma duygusunun zorunlu bir şekilde yaşama yansıyarak bağlanmanın imana, yüceltmenin eyleme dönüşmesidir"(Çalışkan, 2002). İslam dini ilim adamlarından Ömer Nasuhi Bilmen' in din tanımı şu şekildedir;

> Din Allah'ın bir kanunudur ve birtakım hükümlerin, hakikatlerin mukaddes bir mecmuasıdır ki bunu peygamberleri vasıtasıyla insanlara lütuf ve ihsan buyurmuştur. Bu kanun, insanları hayra götürür; insanlar, bu ilahî kanun hükümlerine kendi güzel ihtiyarlarıyla riayet ettikçe doğru yolu bulmuş, hidayet üzere bulunmuş olurlar, dünyada da ahirette de selamete, saadete kavuşurlar(Bilmen, 2003; 8).

İlköğretim: Belli bir program doğrultusunda 6-14 yaş aralığındaki yurttaşlara zorunlu olan sekiz yıllık temel öğretim dönemine ilköğretim denmektedir. Mecburi ilköğretim çağı 6-13 yaş grubundaki çocukları kapsar. Bu çağ çocuğun 5 yaşını bitirdiği yılın eylül ayı sonunda başlar, 13 yaşını bitirip 14 yaşına girdiği yılın öğretim yılı sonunda biter (Resmi Gazete, 1973; 5105).

Din Kültürü: Kültür ve din toplumun birbirinden ayrılmaz unsurlarıdır ve tarih boyunca süregelen bir etkileşim halindedirler. Kültür bir toplumun maddi ve manevi değerlerini içerisinde barındırır. Din kültürü toplumun manevi değerlerini içerisinde bulundurur.

Aile: Aile; anne, baba ve çocuklardan oluşan toplumsal bir kurumdur. Toplumun en küçük birimi olan aile, toplumu oluşturan en önemli kurumlardandır. Aile yapısındaki düzen, uyum gibi olumlu yaşantılar toplumu birebir etkilemektedir.

BÖLÜM 2. YÖNTEM

Yapılan araştırmada din kültürü ve ahlak bilgisi dersinin sosyalizasyona etkisini açıklayabilmek için ilköğretim düzeyindeki çocukların anneleriyle derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Özellikle annelerle görüşülme sebebi ise; annelerin çocuklarıyla daha çok vakit geçirme fırsatına sahip olmalarıdır.

Görüşmeler, İstanbul'un Kartal ve Maltepe İlçelerinde gerçekleştirilmiştir. Özellikle Kartal ve Maltepe ilçelerinin tercih edilme sebebi ise araştırmacının adı geçen ilçelerdeki ailelere ulaşım kolaylığıdır. Ailelerle, önceden belirlenmiş olan tarih, saat ve mekanda görüşmeler yapılmıştır. Görüşme öncesinde verilerin daha doğru toplanabilmesi adına katılımcılardan ses kaydı yapmak için izin alınmıştır ve samimi bir ortamda görüşmeler gerçekleşmiştir. Görüşme sırasında katılımcılara ilköğretim din kültürü ve ahlak bilgisi müfredatı sunularak bilgi edinmeleri sağlanmıştır.

Toplamda yirmi görüşme yapılmıştır. Yapılan görüşmelerin yarısı(10) özel okul velileri ile diğer yarısı(10) ise devlet okulunda okuyan çocukların velileri ile yapılmıştır. Katılımcıların, ilköğretim düzeyinde çocuklarının olması temel kıstaslardan birisidir. Katılımcılar; ev hanımı, öğretmen, mühendis ve pedagog, biolog, market yöneticisi olan annelerden oluşmaktadır. Katılımcıların kişisel bilgileri Ek 1'de yer almaktadır. Kartopu tekniği ile ulaşılan aileler ile derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Din kültürü ve ahlak bilgisi dersinin sosyalizasyon sürecindeki yerini anlamak adına ilköğretim düzeyindeki öğrencilerin velileriyle yapılan derinlemesine görüşmeler sonucu elde edilen veriler araştırmacının gözlem ve yorumları ışığında analiz edilmiştir.

2.1. Araştırmanın Örneklemi

Araştırmanın örneklemini İstanbul İlinin, Kartal ve Maltepe İlçelerinde ikamet eden, ilköğretim düzeyinde din kültürü ve ahlak bilgisi dersi gören öğrencilerin aileleri oluşturmaktadır. Kartopu tekniğiyle seçilen yirmi veli ile derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Veliler özel okul velileri ve devlet okulu velileri olarak iki kategoride ele alınmıştır. Görüşme yapılan velilerin çocuklarının sınıf düzeyleri rastgele seçilmiştir.

Kartal, İstanbul'un Anadolu yakasında, Marmara Denizi kıyısında, Kocaeli Yarımadası'nın güney batısında yer alan, 2008 sayımına göre 501,209 (TÜİK) ve

mücavir alanıyla birlikle 48.000 m² yüzölçümü olan bir ilçedir. Kartal ilçesi, batıda Maltepe, kuzeyde Sancaktepe, kuzeydoğuda Sultanbeyli ve doğuda Pendik ilçeleriyle çevrilidir. Kartal ilçesinin nüfusu 2017 yılında yapılan sayıma göre 463.433'tür. Kartal ilçesinin sosyo-kültürel yapısı çeşitlilik gösterir. Bunda iç göçün ve buna bağlı olarak artan nüfusun etkisi büyüktür. Cumhuriyetin erken yıllarında endüstriyel bir bölge olarak tasarlanan ve gelişen Kartal, özellikle 1980'lerden sonra, İstanbul'un merkezi yaşama alanlarından birine dönüştü. Buna bağlı olarak kültürel yaşam da hızla gelişti. Hasan Ali Yücel ve Kartal Bülent Ecevit Kültür Merkezleri Kartal'ın merkezinde faaliyet sürdürürken, merkez dışındaki yerleşim yerlerinde ikamet eden vatandaşların ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla Hürriyet, Uğur Mumcu, Soğanlık ve Yakacık mahallelerinde de kültür merkezleri inşa edilmiştir. 1950 ve 1970'li yıllarda, Kartal'da üç kapalı salon sineması ve 14 tane de yazlık sinema vardı (https://www.kartal.bel.tr/tr/kartalrehberi/KartalHakkinda.aspx).

Maltepe, İstanbul iline bağlı Marmara Denizi'ne kıyısı olan, Anadolu yakasında bir ilçedir. Kadıköy, Kartal, Sancaktepe ve Ataşehir ilçeleriyle komşu olan Maltepe İstanbul'un 10. büyük ilçesi konumundadır. 54,2 km2 üzerine kurulmuş 18 mahalleden oluşmaktadır. Bölge Akdeniz iklimine hakim olup yazları sıcak ve kuru geçerken kışları ise yağmurlu ve soğuk geçer. Bölgenin kuzey kısmına doğru büyük bir ormanlık alan mevcuttur. Yüzölçümü 278 km2 olup, nüfusu 471,059'dir (abmaltepe.org/tr/sayfa/1146/maltepe-hakkinda-genel-bilgiler).

2.2. Veri Toplama Araçları

Veri toplama teknikleri nitel ve nicel olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Niceliksel araştırmalar, rakamsal veriler elde eden ve verileri gözlemlenebilir bir hale getiren bir araştırma türüdür. Niceliksel araştırmaların temelini pozitivist düşünce oluşturur. Yapılan araştırmalar bireyden bağımsızdır, nesneldir, tümdengelimci ve indirgemecidir, genellemeler yapmayı amaçlar, gözlemlenebilir olmalıdır(Şimşek, 2012).

Niteliksel araştırmaların temelini post-pozitivist düşünce oluşturmaktadır. Bu araştırmalarda tek bir gerçek yoktur, gerçek bakış açısına göre değişir. Araştırmalar özneldir, doğal ortamlarda gerçekleştirilir ve tümevarımcıdır. Niçin ve nasıl soruları önemlidir. Veriler; görüşmeler, gözlemler sonucu elde edilir. Bu araştırmalarda kişisel bir dil kullanılır ve anlam önemlidir(Şimşek, 2012).

Veriler ilköğretim düzeyinde din kültürü ve ahlak bilgisi dersi gören özel okul ve devlet okulu öğrencilerinin aileleri ile derinlemesine görüşmeler yapılarak elde edilmiştir. Yorumsamacı araştırmacılar toplumsal yaşamla ilgilenirler ve insanların doğal yaşamlarını önemserler. Araştırma yaptıkları toplumu anlamak için, toplumun içerisinde yaşayan insanların duygu, düşünce ve yorumlarına başvurarak empati kurmaya çalışırlar(Neuman, 2014; 130).

"Niteliksel araştırmalar araştırma yapılan ya da yapılması planlanan kişilerin sahip oldukları deneyimlere bağlı olarak ortaya çıkan anlamların sistematik olarak incelenmesinde tercih edilen araştırma yöntemleridir" (Ekiz, 2003). Aynı zamanda " gözlem, görüşme ve döküman analizi gibi nitel veri toplama tekniklerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma" şeklinde de tanımlanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2008) . Nitel araştırmalarda yaygın olarak kullanılan modeller; örnek olay incelemeleri, alan çalışmaları, fenomenolojik çözümlemeler, etnografik gözlemler, tarihsel araştırmalar, dayanaklı kuram ve eylem araştırmalarıdır(Şimşek, 2012).

Nitel araştırma yapan araştırmacılar, genellikle yorumsamacı sosyal bilime güvenir, olaylar üzerinde durur. Olayları ayrıntılı olarak incelemeye çalışır. Sonrasında ise toplumsal ve tarihsel bağlamla destekli özgün yorumlar sunmaya çalışır(Neuman, 2014; 135).

Derinlemesine görüşme, araştırılan konunun detaylarına ulaşabilmek için, görüşme yapılan kişiye samimi ve rahat bir ortam sunularak, belli bir yol haritası doğrultusunda konuşmaya yön vererek, açık uçlu soruların yardımıyla gerçekleşen görüşmedir. Araştırmalarda yaygın kullanılan veri toplama tekniklerden biri olan görüşme ya da mülakat; önceden hazırlanmış soruların sorulduğu ve karşısındaki kişinin sorulara yanıtlar verdiği amaçlı bir söyleşidir(Kuş, 2003).

> Nitel araştırmada görüşme, temel veri toplama araçlarındandır. İnsanların gerçekliğe ilişkin algılarına, anlamlarına, tanımlamalarına ve gerçeği inşa edişlerine vakıf olmanın iyi bir yoludur. Aynı zamanda, başkalarını anlamak için kullanılan en güçlü yöntemlerdendir(Punch, 2014; 165-166).

2.3. İşlem

2017 Ekim ayından Aralık ayına kadar tez danışmanı rehberliğinde tez konusu belirlenmiş ve tezin çerçevesini oluşturan tez önerisi hazır hale getirilip 2018 Ocak ayında teslim edilmiştir. Şubat/ Mart / Nisan aylarında görüşme çerçevesi belirlenip görüşme soruları hazırlanmış ve kartopu tekniğiyle seçilen öğrenci aileleri ile derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. 2018 yılının Mayıs ayında kayıt altına alınan görüşmeler deşifre edilmiş, veri analizleri yapılıp önemli bulgular süzgeçten geçirilmiş ve yorumlanmıştır. Bu işlemler sırasında literatür taraması yapılmıştır. 2018 Haziran ayında bulgular bölümü tamamlanmış, sonuç ve öneriler bölümü yazılmıştır.

İstanbul İlinin Kartal ve Maltepe İlçelerinde ikamet etmekte olan yirmi kişi ile ilköğretim düzeyindeki din kültürü ve ahlak bilgisi dersinin sosyalizasyon sürecine etkisi üzerinde konuşulmuş, önceden hazırlanmış on iki soru ışığında derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Görüşmeler başlamadan katılımcılar konuyla alakalı bilgilendirilmiştir. Katılımcıların kendilerini rahat hissedebilmeleri adına samimi ve rahat bir ortamda görüşmeler gerçekleşmiştir. Araştırmacı kendi düşüncelerini arka planda bırakıp, katılımcının düşüncelerini odak noktası kabul etmiştir. Yapılan görüşmelerin sonucunda ses kaydı, gözlem sonucu elde edilen notlar kullanılarak görüşmeler deşifre edilmiş ve senaryo metni haline getirilmiştir. Sonrasında detaylı bir şekilde bilgisayar ortamına aktarılan senaryoların veri analizi gerçekleştirilmiştir.

2.4. Araştırmanın Sınırlılıkları

- Araştırmanın örneklem grubunu oluşturan ilköğretim düzeyindeki öğrenci velilerine ulaşabilmek adına ziyaret edilen okullarda idarecilerden destek talep edilmiş, fakat olumlu bir dönüt alınmamıştır. Ailelerle yapılacak görüşmeler ailenin gönüllülüğü esaslı olduğu halde okul öğretmen ve idarecileri çekinik bir tavır sergilemişlerdir.

- Yapılan görüşmenin ses kaydına alınması için katılımcılardan izin istendiğinde, bazı katılımcıların tedirgin davranışları gözlemlenmiştir.

- Yapılan görüşmeler samimi bir sohbet havasında gerçekleştiği için, konudan sapmalar sıkça görülmüştür.

- Yapılan araştırma İstanbul ili Maltepe ve Kartal ilçelerinde ikamet etmekte olan ailelerle yapılmıştır. Bu yüzden elde edilen bulgular genellenemez.

BÖLÜM 3. BULGULAR

Bu bölümde ilköğretim düzeyinde verilen din kültürü ve ahlak bilgisi dersinin sosyalizasyon sürecindeki rolü ve sosyalizasyon sürecine etkilerini anlayabilmek için dersi gören öğrencilerin aileleriyle yapılan derinlemesine görüşmelerden elde edilen bulgular paylaşılacaktır. Öğrenci aileleriyle önceden belirlenmiş 12 konu başlığı altında görüşmeler yapılmıştır. Konu başlıkları ana başlıklar haline getirilmiş ve ana başlıklar altında detaylı bilgiler verilmiştir. 20 katılımcı ile gerçekleşen görüşmelerde, çarpıcı bulunan noktalar ifade edilmiştir. Katılımcıların isimleri kullanılmamış, söyledikleri sözler kod(G1 gibi) isim ile referans verilerek ifade edilmiştir.

Araştırma sürecinde elde edilen veriler İstanbul ilinin Kartal ve Maltepe ilçelerinde ikamet eden, çocukları ilköğretim düzeyinde din kültürü ve ahlak bilgisi dersi gören annelerle yapılan derinlemesine görüşmeler sonucu elde edilmiştir. 20 anne ile derinlemesine görüşme yapılmıştır. Bu veliler 10 devlet okulu, 10 özel okul velisidir.

3.1. Katılımcıların Genel Profili

- Araştırmaya katılan katılımcılar, çocukları ilköğretim düzeyinde eğitim gören annelerdir. Katılımcıların tamamının cinsiyetleri kadındır.

- 20 kadından oluşan katılımcıların yaşları 31 ile 51 yaş arasında değişmektedir. Görüşmeler yapılırken herhangi bir yaş sınırı belirlenmemiştir.

- Yapılan görüşmeler parkta, velilerin çalıştıkları okullarda, evlerde gerçekleştirilmiştir.

- Katılımcıların doğum yerleri değerlendirildiğinde İstanbul doğumlu olanların sayısı 4'tür. Katılımcılar genel olarak Türkiye'nin farklı bölge ve illerinde dünyaya gelmişlerdir. Bolu, Sivas, Sinop, Erzincan, Eskişehir, Elazığ, İzmir, Edirne, Ankara, Kars, Kastamonu katılımcıların doğdukları illerdir.

- Katılımcıların ikamet yerlerine bakıldığında 11 katılımcının İstanbul Kartal'da, 9 katılımcının ise İstanbul Maltepe'de ikamet ettiği görülmektedir.

- Katılımcıların eğitim durumlarına bakıldığında 10 üniversite mezunu, 5 lise mezunu, 5 ilkokul mezunu katılımcının olduğu görülmektedir.

- Araştırmaya katılan katılımcıların meslekleri öğretmen, mühendis ve pedagog, market sorumlusu, okul idarecisi, laborant, emekli, ev hanımı olarak değişmektedir.

- Katılımcıların ekonomik durumlarına dair herhangi bir bilgi alınmamış fakat çocuğunu özel okula gönderen ailelerin sosyoekonomik durumlarının üst seviyede oldukları gözlemlenmiştir.

- Katılımcıların çocuk sayıları 1 ile 3 çocuk arasında değişmektedir.

- Katılımcıların tamamı evlidir.

- Görüşme yapılacak katılımcılar seçilirken katılımcıların ilköğretim düzeyinde okuyan çocuk sahibi olmalarına dikkat edilmiştir. Bu yüzden çocuğu 8.sınıfa giden 8, 7.sınıfa giden 4, 6.sınıfa giden 1, 5.sınıfa giden 7 veli ile görüşülmüştür.

3.2. Ailelerin Din Faktörüne Bakışı "Dinin İnsan Hayatındaki Yeri"

Din faktörünün insan hayatındaki yerine dair yapılan konuşmalarda dinin insan hayatındaki problemleri hafifleten bir unsur olduğu fikri savunulmuştur. Aynı zamanda bireysel anlamda din, toplumdaki etkisinin yanında ruhsal olarak da varlığıyla insanı huzura ulaştıran bir etmendir fikri baskındır.

Katılımcılardan bazıları dinin kökeninin çok eski zamanlara dayandığını, buna bağlı olarak da inanma isteğinin de mazisinin uzun olduğunu söylemişlerdir. Dünya üzerinde yaşanan adaletsizlikler, eşitsizlikler çoğu zaman çözümsüz kalmaktadır. Bu problemlere karşı insanların tahammül edebilmeleri için aşkın bir varlığın olduğuna inanmak ihtiyacı doğmaktadır.

> "Evet. Eski çağlardan beri inanma isteği var. Çünkü hayatın içinde adaletli olan şeylerde var, adaletsiz olan şeylerde var. Senin gücünün yettiği, değiştirebileceğin şeyler de var, gücünün yetmediği değiştiremediğin şeylerde var. Bu tıkanıklığı giderecek bir gücün varlığına inanmak isteriz. Bu da insanı rahatlatır. Yoksa herkes kendi adaletini bu dünyada kurmaya çalışır. Bu da bir kaosa neden olur."(G14)

Bazı katılımcılara göre din sadece İslamiyet olarak algılanmamalıdır, dünya üzerinde olan birçok din, bu dinlere mensup insanlar vardır. Bütün dinlerin kökeninde sonsuz güce sahip bir yaratıcıya ya da yaratıcılara inanma vardır. Bu ihtiyaç giderildiğinde toplumda meydana gelen olumsuzluklara karşı tahammül etme durumu meydana gelebilmektedir.

> "…o yüzden bir şeye inanmak güzel bir şey. Bu Allah olur, başka bir şey, mesela eskilerde kuşa, taşa tapıyorlarmış. Bu şekilde rahatlıyorlarmış."(G14)

Katılımcılardan bazılarına göre insan dünyaya geldiği anda, aile olarak karşısına çıkan insanların inandıkları şeye inanma eğilimindedir. Çocukluk zamanları taklidin en yoğun yaşandığı zamanlardır. Bu yüzden anne, baba ve çevredeki insanlar hangi dine mensuplarsa ve inançlarını hangi ölçülerde ifade ediyorlarsa, çocuklarda, taklit döneminin etkisiyle, o denli etkilenmektedirler. İnanılan ve taklit edilen din, ahlak ilkelerini yansıttığı müddetçe anlamlı hale gelmektedir. Din insan hayatında anlamlı bir yer edindiğinde ise varlığıyla teselli verir.

> "Vallahi inanç olmadan yaşanır mı bilmiyorum. Çünkü biz çocukluğumuzdan beri bir şeylere inandırıldık. Bir şeylere bağlandık ve tutunduk. Bu anlamda iyi de bir şey. Ama içinde ahlak yoğun olursa iyi bişey. İnanmak beni manevi olarak çok rahatlatıyor. Üzüldüğümde kırıldığımda ya da bir şeyler yapıp takdir edilmediğimde yukarıda Allah var, Allah görüyor diye bir şeye sığınmak ve o yükü Allah'a vermek aslında güzel bir şey. Neye inanıyorsan inan, nerede doğuyorsan doğ…"(G12)

Bazı katılımcılara göre bir inanca sahip olmak insanı rahatlatır. İnsan bir yaratıcının varlığına ihtiyaç duymakla beraber kendine, çevresine, güvendiklerine de inanmak ister. İnandığı değerler uğruna çaba gösterir. İnandığında insanın motivasyonu artar, hayatı kolaylaşır. Kendisine inanmayan insan umutsuz ve başarısız olur. Çevresindeki insanlara inanmayan insan tedirgin olur. İnanç duygusu önemini, hayatın her safhasında hissettirmektedir.

> "İnanmak çok önemli, çünkü inandığınız zaman umudunuz oluyor. Yaşamaya dair sizin gücünüz daha fazla oluyor. Nasıl güzel bir haberle yorgun bedeniniz bir çiçek gibi açabiliyorsa, işte bu tamamen ümit ile alakalı, inançla alakalı. Hatta uzatmak gerekiyor mu bilmiyorum ama ben dün çok yorgundum, hiçbir şey içimden gelmiyordu. Ben çocuk Pedagojisi okuduğum için çok zor bir ödevim vardı, bugün birisi yardım etti. Sonra bu ödevi bitirebileceğime inandım, orada bir inanç hissi geldi. O zaman dedim ki inanıyorum, evet bitirebilirim. Eğer bir yaratıcıya inanıyorsak hayatımız kolaylaşıyor, bizim hayata tutunmamızın bir sebebi olmuş oluyor."(G16)

Bütün dinlerin menşeinde iyilik ve güzellik vardır. Her din, insanların huzurlu bir hayat sürdürebilmeleri adına mensuplarına güzel tavsiyelerde bulunur. Bu yüzden din insanlar için kontrol mekanizması görevi görmektedir. Toplumlarda meydana gelen kavga, kargaşa gibi olumsuz olaylara müdahale edemeyip çaresiz kalan insanlar daha dindar hale gelebiliyorlar şeklinde görüşler belirtilmiştir.

> "Kesinlikle evet insanlar birilerine inanmak zorundadırlar. Ben insanın vicdanını terbiye eden bir şey olduğunu, eğer din olmasa insanlar daha acımasız daha duygusuz daha her şeyi yapabilirler. Bence din onları bir şekilde terbiye ediyor. Her ne olursa olsun ben hiçbir dinin insanlara kötülüğü aşıladığını göremiyorum."(G17)

> "Bir suçla karşılaştığımızda karşılığını dünyada almak isteyecektik inanmasaydık. Biz şimdi Allah'a havale ediyoruz. Nasıl olsa onun adaleti öteki dünyada kendini gösterecektir. Rahatlıyoruz. Yoksa böyle bir şeye inanmasaydık adamın gırtlağını kesiverirdik. Hiçbir suçsuz günümüz olmayacaktı gibi. İnanmak kesinlikle büyük bir ihtiyaç…"(G14)

Katılımcılardan bazıları herhangi bir yaratıcının varlığına inanmadıklarını söylemekle birlikte, aciz ve güçsüz kaldıklarını hissettikleri zaman inanma ihtiyacı hissetmektedirler. Yaşanılan sıkıntılı süreci çözecek, mucizeler yaratacak bir yaratıcının varlığına ihtiyaç hissi oluşmaktadır.

> "Valla 45 yaşına geldim hala çelişkiler yaşamıyor değilim kendi içimde. Kimi zaman inanmıyorum diyorum kendime. Ama bazen zorda kalınca da sanki böyle tutunmak istediğim çok üstün bir şeyin olması gerekiyor da ona tutunarak bir iç huzuru, hani böyle mucize bekliyorum. Mucizeyi de gerçekleştirecek bir yaratanın olması gerektiği hissine kapılıyorum. Var mı acaba? Olsa çok iyi olur."(G15)

Bazı katılımcılar dünya üzerinde gerçekleşen haksızlık ve adaletsizliğin din kılıfı altında yapıldığını, bir yaratıcı varsa dünya üzerindeki adaletsizliğe ve iyilere yapılan zulme neden müdahale etmediğini düşünmektedirler.

> "...diyorum dünyada o kadar çok şey yapan var neden Tanrı kurtarmıyor. Kimse bir şey yapamıyor hep neden iyiler, bir sürü Müslümanlar acı çekiyor."(G13)

Bazı katılımcıların fikirlerine göre din, toplumda yaşanan olaylara duyarlı olmayı tavsiye eder. Dinler, insanlara yardım etmeye, fakirlerin ihtiyaçlarını gidermeye, muhtaç durumda olan yaşlı ve yetimlere el uzatmaya önem verirler, dünyada inançlı birçok zengin insan varken, açlıktan ölen de birçok insan vardır. Bu yüzden insan sadece inanıyorum demekle inançlı olmamaktadır. Vicdan mekanizmasını harekete geçiren insan çevresine karşı kayıtsız kalamaz. Vicdanı olmayan insanında inancının anlamı olmaz.

" … Suudi Arabistan'ı düşün, refah içinde yaşıyorlar. Afrika kıtasının bir bölümü aç. Ferrari çürüyor altlarında. Müslümanın diyorlar bütün dünyaya ama diğer kıtadaki diğer insanlar aç. Bu insanlar diyorum nasıl bir şey. O en tepedekiler refah içinde. Ben bile şurada öğrencim açken gelip buradan simit var alıp götürüyorum. Görüyorum beslenmesi yok. Geçen gün annesi gofret koymuş çocuk bütün gün gofretle nasıl geçirirsin. Hemen aldım götürdüm. Ben anlamıyorum bu din ahlak ve vicdan konusunu. Benim en tepe noktadaki inandığım şey vicdan..."(G13)

"Dünya o kadar kötü hale geldi ki din artık kurtarıcı değil. Mesela din kurtarıcı olsaydı bazıları din adına kafa kesiyor, insana zarar vermemek lazım, Allah'ın verdiği canı Allah'tan başka kimse alamıyor. Yani artık din boyutundan çıktı. Daha böyle şefkat, sevgi… Dünya büyük, herkese yaşayacak yer var. Kimsenin hakkına tecavüz etmenin, kimsenin hayatına kastetmeye kimsenin hakkı yok. Güzel şeyler yaşamak varken işte din bunları öğretsin insanlara."(G14)

Genel olarak yapılan görüşmeler değerlendirildiğinde dünya üzerinde var olan hangi dine inanılırsa inanılsın, inancın insan için bir ihtiyaç olduğu, insanın aciz kaldığı noktada kendini güvende hissetmesi adına sonsuz bir gücün varlığına ihtiyaç duyduğu fikri savunulmuştur.

3.3. Çocukların Dini ve Ahlaki Gelişimleri Sürecinde Ailelerin Rolü

Aile ilk eğitim kurumudur. Ailelerle, çocukların dini ve ahlaki gelişimleri ve eğitimleri sürecinde nasıl bir role sahip olduklarına dair yapılan görüşmelerde iki farklı yaklaşımın olduğu söylenebilir. İlk yaklaşım; çocuğa temel eğitim safhasında, sonrasında ele alınan 4. 5. 6. 7. ve 8. sınıf dönemlerinde, sadece ahlak eğitimi üzerinde duran, verdikleri ahlak eğitimini din ile bağdaştırmaktan da sakınan aile görüşleridir. Bu yaklaşıma sahip olan aileler insan olmanın temelinin ahlak olduğunu, dininde özünün güzel ahlak olduğunu, çocukların bulundukları yaş itibariyle dini algılayabilecek potansiyele sahip olmadıklarını, toplumun düzelebilmesi için ahlaklı bireylerin yetişmesi gerektiğini düşünmektedirler.

"Yalan söylememeyi, başkalarına zarar vermemeyi anlatıyorum çocuklarıma. Daha çok evrensel değerler..."(G13)

Katılımcıların ifadelerine göre çocuklar, çevrelerinde bulunan insanları, kendi rollerini öğrenebilmek adına taklit ederler. Anne ve baba çocuğun en çok gözlemlediği, buna bağlı olarak da taklit ettiği kişilerdir. Anne ve babanın sonrasında yakın çevre, akran grupları, öğretmenler taklit edilmeye başlanır. Bu yüzden çocuklara bilişsel ve duyuşsal olarak çok hassas davranmak gerekmektedir. Algıları son derece açık olan

çocuklar yönlendirmeler sonucu toplumda yer edinir. İyi ya da kötü bir birey olmanın yolu ailenin yönlendirmesine bağlıdır.

> "Şöyle diyim o zaman, Eylül ilk dini anneannesinden gördü ve etkilendi. Çünkü ananesi aşırı şey, yani kendi yoluna çok düşkündür. Mesela cemlere bazen hasta olduğu için gidemiyor. Televizyondan izliyor. Çok ibadet ediyor. Eylül' de onu görüyor."(G7)

Bazı katılımcılara göre çocukların, çevrelerindeki olayları ya da kendilerine anlatılan hadiseleri anlayabilmeleri için belli bir olgunluğa erişebilmeleri gerekmektedir. Soyut kavramları anlayamayan bir çocuğa soyut kavramlar anlatılmamalıdır. Aksi takdirde söylenen kavramı anlamlandıramayacaktır. Özellikle dini kavramlar anlatılırken çok hassas davranılmalıdır. Çocuklar zihin ve duygu dünyalarında karşılığını bulamadıkları ve somutlaştıramadıkları kavramlara karşı korku duygusuna kapılabilirler.

> "Çocuklar en iyi taklitçilerdir. Ciddi söylerseniz yapmazlar ama sizi çok iyi taklit ederler. Çocuk belli bir yaşa kadar zaten soyut şeyi anlayamaz. Benim 3 tane çocuğum var. Biri 10 yaşında diğeri 7 yaşında, en küçüğü de 5 yaşında. 5 yaşındakine ben soyut şeyleri anlatamam ama bir namaz kılındığında oruç tutulduğunda, bu nedir denildiğinde namaz kılıyorsan kime? Allah'a. Allah kavramını dahi benim çocuğum anlayamaz. Ancak ahlaki değerleri anlayabilir."(G16)

> "Ben açıkçası çok küçük yaşlarda Allah kavramını vermedim."(G14)

Katılımcıların bazılarına göre Allah kavramı çocuklara erken yaşlarda anlatılmasa da hayatın içerisinde, çocukların yakın çevrelerinde sürekli duydukları bir kavram olmasından dolayı merak uyandırmaktadır. Bu yüzden, çocuklarına açıklama yapmak durumunda kalmaktadırlar.

> "Ben çocuğuma daha çok ev içerisinde ahlak eğitimi verdim. Soyut kavramları anlatmadım. Ama Allah'ın varlığını anlatıyorsunuz. Çünkü otomatik olarak sorguluyor. Çünkü sizin yaşantınızda var. Hayatınızda, ailenizde var olan bir şey."(G18)

Katılımcıların bazılarının fikirlerine göre günah ve sevap kavramları küçük yaşlarda ki çocuğun anlam dünyasına yabancı kalabilecek kavramlardır. Özellikle akla ve mantığa ters gelen durumlarda bu kavramlara başvurulması daha sakıncalı bir durum teşkil etmektedir.

> "İyi bir okulda okuduğu için zaten din kültürü öğretmeni de iyiydi. Ben çok kuralcı değilim ama ahlaki bakımdan hani bu günahtır kavramı bende de yok. Benim

> mantığıma yatmadığı zaman günah olsa bile ben onu kafamda bir yere oturtamadığım zaman bana saçma geliyor mesela. Niye günah? Düşünüyorum Allah bunu niye günah yapmış olabilir? Hiç kimseye zararı yok, neden günah? O yüzden bu çelişkileri yaşadığım için şu günahtır, bu günahtır hiç demedim."(G14)

> " …yani çocuğa korku vermiş oluyosun, küçücük çocuk ne şey yapıcak. Kızım sen bunu yaparsan Allah sana ceza vericek, Allah'a karşı daha şey olucak, içine kapanıcak bu yanlış bir tutum."(G7)

İnsanların, ahlaki değerleri empati kurarak öğrenmeleri daha etkili bir öğrenme biçimi olabilir. Bir davranış günah veya sevap olduğu için değil, doğru veya yanlış olduğu için yapılmalı ya da terkedilmelidir. Bir davranışın doğruluğu ya da yanlışlığı nedenleriyle öğretilmediğinde askıda kalır. Çocuklara ahlaki ve toplumsal değerler öğretildiğinde somut ifadeler kullanılmalıdır şeklinde görüşler bazı katılımcılar tarafından ifade edilmiştir.

Katılımcıların fikirlerine göre dinin temeli güzel ahlaktır. Ahlak temelinden yoksun bir din eksiktir. İnsanlara iyiliği emreden, kötülüklerden sakındıran dinlerin akla ve mantığa ters olması düşünülemez. Bu yüzden iyi bir ahlaki temel ile yetişen çocuk, dinle tanıştığında, dine yabancı olmaz. Aksine yakınlık hisseder. Çünkü kendi yaşantısı ile dinin tavsiye ettikleri arasında benzerlikler görür.

> "Biraz da yaşamın içinde kendi öğrensin, yani o konuda belirleyici olmak istemiyorum. Ahlaken iyi olduğu zaman eminim ki dini boyutu da iyi olacaktır. Çünkü İslamiyet evrensel bir dindir. Hep güzellikleri, iyiyi, merhameti, hoşluğu öğreten bir din olduğu için bunları öğrenirse ötekiler de arkasından gelecektir. Ben İslamiyet'in ilme ve bilime yakın olduğunu düşünüyorum. Ona ters gelen bir şeyin de safsata olduğunu, dilden dile dolaşıp daha sonra insanların bunları ticari, birilerinin hoşuna gittiği için yaptığını düşünüyorum. Kulaktan duyma şeylere inanmıyorum." (G14)

Bazı katılımcılar mensup oldukları dini, çocuklarına detaylı olarak anlatmaktan sakınmışlardır. Sebep olarak ise, dini bilgi noktasında yetersiz olduklarını düşündüklerinden dolayı yanlış bilgilendirme yapmaktan çekinmelerini göstermektedirler.

> "Ben size söylüyorum. Din konusunda ne eşimi ne de kendimi yeterli görmüyorum. Bazı sorulara cevap veremiyorum. Ne kadar eğitim alırsak alalım bir profesyonel olamayız. Çocukların bunu bir profesyonelden öğrenmesi gerekiyor. İlerleyen zamanlarda kendi yollarını çizebilmeleri içinde gerekli."(G12)

Katılımcılardan bazılarına göre çocuklara din eğitimi verilirken körü körüne inanmaları noktasında bir yaklaşım sergilenmemelidir. Çocuklar davranışın nedenini

sorgulamalıdır. Bu yüzden ailelerin temeldeki yaklaşımı önemlidir. Din aynı zamanda bir tercihtir. Çocuklarının tercihlerini önemseyen aileler dini tercihler noktasında da hassas davranmaktadırlar.

> "…şunu istiyorum; kızımın körü körüne değil, bir şeyleri kendisi okuyup, kendisi bilerek, araştırarak bir yola girmesini istiyorum. Sadece ben dersem ya da sen dersen bu bir dayatma gibi olur. Kendisi doğru yolu zaten bulacaktır diye düşünüyorum."(G17)

> "…benim dediğim, kendiniz büyüyüp anlayacağınız bir yaşa geldiğiniz de araştırın ve ondan sonra inanıp inanmamak konusunda. Yani ben şimdi inanmayın yok bu tü kaka, şöyle böyle falan demiyorum."(G15)

İkinci yaklaşım; çocuklarına temelden itibaren verdikleri ahlaki değerleri din ile ilişkilendiren ailelerin görüşlerinden oluşmaktadır. Aileler çocuklarına Allah kavramını, ibadeti, dua etmeyi ve bunlar gibi dini kavramları öğretmeyi doğru bulmaktadırlar. Bazı aileler din ve ahlak eğitimini birlikte vermeyi daha doğru bulmuşlardır.

Katılımcılardan bazılarının fikirlerine göre anne ve baba çocuğun ilk öğretmenleridir. Çocuklar anne ve babayı kusursuz, hata yapmaz insanlar olarak kabul ederler. Bu yüzden çocukların ilk taklit ettikleri kişilerde anne ve babalarıdır. Bazı katılımcılar ibadetlerini, çocuklarının yanlarında yaparak örnek olmaya çalıştıklarını söylemektedirler. Dinin emir ve yasaklarını ise doğru ve yanlış ile ilişkilendirmektedirler.

> "Örnek olmaya çalışıyorum. Namaz kılarak oruç tutarak, ne bileyim bir kişiye iyilik yap, karşındakinden kötülük bulsan da iyilik yapmanın sınırı yok diyorum. Bizim dinimiz iyilik yapmayı emrediyor diyorum." (G2)

Bazı katılımcılar sınırlı bilgileri doğrultusunda çocuklarına küçük yaştan itibaren dini bilgileri vermeye çalıştıklarını ifade etmektedirler. Yetersiz kaldıkları durumlarda kuran kursları gibi dini eğitim veren kurumlardan destek almaktadırlar. Bu yardımı özellikle çocuklarının yaz tatillerine denk getirerek daha yoğun bir şekilde almakta olduklarını söylemektedirler.

> "Küçükken ben kendim dua öğretmeye çalışıyordum. Sonra kızımı şeye verdim, kuran kursuna. Hem okula hem de yaz tatillerinde kuran kursuna gitti. Oralarda öğrendi. Sonra bende o dönem kapandım, namaz falan kılmaya başladım. Sonra kızımda benle beraber namaz kılmak falan istedi."(G8)

Bazı katılımcılar doğru ve yanlış olanı, ahlaki davranışları özellikle günah ve sevap kavramlarıyla öğretmeye çalışmaktadırlar. Başkasının malına el uzatmayı,

hırsızlık yapmayı haram olarak çocuğa sunmaktadırlar. Ailelerin görüşlerine göre haram olanın karşısında cezalandırılacağını bilen çocuk yanlış davranıştan kaçınacaktır.

> "Yalnız biz en basitinde ben çocuğuma helali haramı, mesela biz onlardan girdik. Çocuk bi yerde bişey gördüğü zaman alamazsın oğlum çok günah diyodum. Ben mesela bir yerde para gördüğünüzde gözünüzün ucuyla bile bakmayın, bırakın başkası alsın diyodum. Yani ben böyle helali haramı biz çocuklarımıza öğretmeye çalıştık, ondan başladık öyle hatırlıyorum." (G9)

> "Ramazan ayında teravihe beraber gitmekle, ara sıra oruç tut tutmaları, kandillerde kandilin önemini anlatmaya çalışıyorum, benimle beraber namaz kılmalarını sağlıyorum. Mesela anlatıyorum hırsızlık yapmak günah, kalp kırmanın günah olduğunu. Büyüklere karşı gelmenin günah olduğunu yani hepsini söylemeye çalışıyorum. Kendi bildiklerimce iyi bir temel oluşturmaya çalışıyorum." (G10)

Aileler çocuklarının yanlış olduğunu düşündükleri davranışlarını terk etmeleri için dini kavramlarla kendilerini desteklemektedirler. Çocukların anlayamadıkları ve görmedikleri, İslam dininde yazıcı melekler olarak bilinen meleklerin, yapılan iyilik ve kötülükleri kayda geçirdiklerini ifade eden aileler, çocuklarının temkinli davranmaları için bu yola başvurduklarını ifade etmektedirler.

> "Mesela bunu yaparsan günah olur, bunu yaparsan sevap. Kötü söz günahtır. Desteklemek için işte sağ kolumuzda bir melek, sol kolumuzda bir melek, sağ kolumuz sevapları, sol kolumuz günahları yazıyor. Hareketlerinize dikkat edin. Böyle telkin etmeye çalışıyorum." (G11)

Dini eğitim verilirken başvurulan yöntemlerden biri de dini hikâyelerdir. Bazı katılımcılar dini hikâyelerle, doğru buldukları davranışları, çocuğun anlayacağı ve anlamlandırılabileceği şekliyle çocuklara sunduklarını ifade etmektedirler.

> "Şuanda ordan başladığımızı zannediyorum. Daha sonra yani küçükken çocuğuma ben mesela yani böyle dini hikâyeler falan vardı gece yatmadan onları anlatırdım, okurdum öyle yatarken." (G9)

Katılımcılardan bazıları kendi anne ve babalarından aldıkları dini bilgileri aynı yöntemle çocuklarına aktardıklarını ifade etmişlerdir. Allah'ın gören fakat görünmeyen olduğunu, kutsal kitap Kuran'ı Kerim'in önemini geleneksel yöntemlerle ifade etmektedirler.

> "Allah'ın varlığını onlara küçük yaştan beri söylüyorum. Onun bizi izlediğini, gördüğünü, biz onu göremesek bile. İşte Kur'an-ı Kerim'i gösterdim. Bu bizim kitabımız. Hani annelerimiz bize nasıl öğrettiyse biz de çocuklarımıza o şekilde

vermeye çalışıyoruz tabi. Bu Öğretim şekli çok detaylı değil ama. Allah'ın varlığını birliğini onlara az buçuk anlatmaya çalıştık söyledik."(G11)

Bazı katılımcılara göre çocuklara ahlaki değerler öğretilirken anne ve babanın aynı frekansta yer almaları gerekmektedir. Anne ve babanın birbirlerinden bağımsız hareket ettikleri bir evde çocuklarda çelişkiye düşmektedirler.

"Ben evet desem o hayır diyor, zıt kutuplar olduğumuz için hani ben bi şeye yönlendirmeye çalıştıysam, şunu yap oğlum diyorum elinden her iş gelir. Türk kahvesi yapar melemen yapar ama babası der ki aman ona bir şey olur, o evin tek çocuğu o yapmasın hastalık var şey var. Bazı şeyleri eğitmeye çalışıyorum, evde ama babaya geldiğinde o yapamaz ona yaptırma."(G3)

Verilen örneklerden de anlaşılacağı üzere bazı aileler din eğitimini erken yaşta vermeye başlarken, bazıları ise çocuklarının bulunmuş oldukları yaş grubunu dikkate alarak din eğitimi vermek için erken olduğunu düşünmüş ve ahlak eğitimine yoğunlaşmışlardır. Din eğitimini sonraki aşamalara bırakan aileler, çocuklarının; doğru ve yanlış davranışları, nedenleriyle, sorgulayarak, anlamlandırarak öğrenmelerini istemekle beraber pedagojik yaşın din eğitiminde önemli olduğunu düşündüklerinden dolayı ahlak temelli bir yol izlemişlerdir. Din temelli bir yol izleyen aileler ise doğru ve yanlış davranışları anlatmaktadırlar fakat günah-sevap, helal-haram gibi ceza ve mükâfat içeren kavramlara başvurmaktadırlar.

3.4. Din kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinin Varlığı ve Zorunlu Oluşu

Din kültürü ve ahlak bilgisi dersinin varlığı hakkında yapılan görüşmelerde görüşmecilerin çoğu, dersin müfredatta yer alması gerektiği kanaatine varmışlardır. Bu kanaatin baskın olmasının sebebi, görüşmecilerin, din kültürü ve ahlak bilgisi dersini, ahlak dersi olarak görmelerinden kaynaklanmaktadır. Ahlaki değerlerin öğretilmesi noktasında sakınca görmemekle beraber, etkili anlatıldığı müddetçe çok ciddi anlamda faydalarının olabileceği fikri savunulmuştur.

"Olmalı, kesinlikle olmalı. Ben din dersini sadece dinler olarak algılayamıyorum. Din kültürü ve ahlak bilgisi olduğu için her şeyden önce çocukların bir alt yapısı olmalı, temeli almalılar..."(G17)

İlköğretim düzeyinde zorunlu olarak haftalık iki saat verilmekte olan din kültürü ve ahlak bilgisi dersini yeterli görmeyen aileler bulunmaktadır. Dini eğitimin, çocuğun

gelişim sürecindeki önemine değinen bazı katılımcılar müfredatta olan diğer dersler gibi din dersinin de haftalık saatinin arttırılması gerektiğini düşünmektedirler.

> "Olması gereken bir ders… Ben az bile buluyorum. Daha çok olması gerekiyor bence. Hani çocuk çok bir şey öğrenemiyor bence orada. Matematik, Türkçe daha çok görülüyor. Çocuğun eğitiminde dinde çok büyük bir etkiye sahip. Onun yaşam tarzını, her şeyini etkileyecek. Yani daha çok verilse daha iyi olur." (G1)

> "Görülmesi gereken bir ders diye düşünüyorum. Küçüklükte gördüğü şeyler büyüdükçe unutulmuyor, ne kadar öğrense kardır."(G5)

Bazı katılımcılar dini yeterliliğe sahip olmadıklarını düşünmektedirler. Çocuklarını dini bilgi noktasında tatmin edemediklerini düşünen aileler, okullarda verilen din derslerinde bu açığın işin uzmanı tarafından kapatılması gerektiği kanaatindedirler. İslam dinine mensup olup yeterli dini bilgi birikimine sahip olmayıp, kendi eksiklerinin farkında olan, çocuklarının ise din eğitimi noktasında eksik kalmalarını istemeyen aileler vardır.

> "Din konusunda ne eşimi ne de kendimi yeterli görmüyorum. Bazı sorulara cevap veremiyorum. Ne kadar eğitim alırsak alalım bir profesyonel olamayız. Çocukların bunu bir profesyonelden öğrenmesi gerekiyor. İlerleyen zamanlarda kendi yollarını çizebilmeleri içinde gerekli..."(G12)

> "Onu da öğrensin diyorum yani şimdi orda kitapta ne yazıyorsa ben artık her şeyi veremiyorum çocuğuma, yetemiyoruz bir yerden sonra. Sizin gibiler öğretsin çocuklarımıza."(G9)

> "Olması gereken bir şey diyim, biz pek bir şey öğrenemedik, bilmiyoruz o yüzden onların olması daha iyi diyim. Çoğu sureleri öğrenebiliyor, biz ne kadar zorlasak da göndermeye çalışsak da istemiyor. Ama o bir ders olduğu için almak zorundalar, şeyindeler." (G3)

> "Kesinlikle verilmesi gereken bir ders, buna inanıyorum. Çünkü neden; aileler yani benim gibi, hani çok çok bilgisi olmayan aileler var. Hatta bizden daha kötü durumda, hiç bilmeyenler var. Benim eşim gibi öğrenmemişler ama İslam dinine mensup. Ben kendim öğrenemedim ama çocuğum öğrensin diyenler var. Biz veremesek de ordan bişeyler kapsın." (G11)

Din kültürü ve ahlak bilgisi dersinin zorunlu oluşuna dair farklı yaklaşımlar gözlemlenmiştir. Zorunlu olmasını destekleyenler, desteklemeyenler, zorunlu olsa da içeriğinde belli başlı değişikliklerin yapılması gerektiğini düşünenler şeklinde sıralanabilir. Bazı katılımcılar Türkiye'nin, çoğunlukla Müslüman halkın yaşadığı bir ülke olduğunu, bu yüzden din eğitiminin de gerekli olduğunu düşünmektedirler.

Mecburiyetin olduğu yerde ses çıkarılması gereksiz görülmektedirler. Din eğitimi almak istemeyen ailelerin görüşleri de bazı katılımcılar tarafından önemsenmemiştir.

> "Müslüman bir ülkede yaşıyoruz. Ülkemiz neyi gerektiriyorsa çocuk görsün onu. Dersler arasında Hristiyanlık da olsa ben karşı çıkmam. Tamam, onu yapmayabilir. Sonuçta bütün dersleri yapmıyo çocuk veya istemediği dersler oluyo, istediği dersler oluyo. Mecbursak ve Müslüman bir ülkede yaşıyorsak zorunlu olmalı diye düşünüyorum." (G2)

> 'Ben Müslüman ve Sünni biri olarak benim için önemli, zorunlu olsun. Diğer kalan kesimi de başkası düşünsün.' (G9)

Bazı katılımcılar, toplumda farklı inançlara sahip insanların olduğunu düşünüp empati kurduklarında kendilerinden farklı düşünen insanları anlayabildiklerini ifade etmişlerdir.

> "Onlar açısından baktığımız zaman sonuçta farklı dine inanıyorlar, zorunlu olmamalı tabi. İsteğe bağlı olabilir. Ama benim için zorunlu olmalı. Hatta daha teferruatlı anlatılmalı. Çünkü çocuğun 8, 9 saat gibi bir süresi okulda geçiyor ve sonra geri kalan 2 ayda ben çocuklara kurs bulmaya çalışıyorum. Ama istemeyenleri mecbur koşamam. Çünkü o aile bu düşünceleri benimsemiş olmayabilir."(G19)

> "Tabi o tercih meselesi. Biz böyle düşünüyoruz ama onlarda öyle düşünebilir haklılarda yani." (G8)

> "Eğer Aleviler açısından bakarsam, tanıdığım için Aleviler ismini kullanıyorum, onların baktığım zaman istemediklerini, bazen çelişkilerinin olduğunu görüyorum. Eğer ben olsaydım onların yerinde o zaman cevap verebilirdim. O zaman ben de çelişkili bakardım, çocuğumun bu dersi almaması gerektiğini düşünürdüm. Çevremizde rahatsız olanlar da var." (G10)

Bazı katılımcılara göre toplumda yaşayan her birey aynı düşünmek zorunda değildir. Yaşanan bir olaya her bir birey farklı bir yorum getirebilir, farklı bir tepkide bulunabilir. İnsanların olduğu yerde düşünceler, duygular, inançlar, yaşantılar, tepkiler çeşitlidir şeklinde görüşler ifade edilmiştir.

> "Yani bizim okulda mesela şöyle bir örnek veriyim; kantinimizi kızlar erkekler olarak ikiye ayırmışlardı. Kızlar bu bölümden alsın, erkekler bu bölümden alsın diye. Aynı yer ama hani çok sıkış tıkış oluyor. Hani bir an zil çaldığı zaman aslında. Bana göre doğru bir uygulama, güzel bir uygulama çünkü benim çocuğum beşe gidiyor ama sekize, seneye liseye gidicek olan kocaman kocaman erkek çocukları var. Onlarla neden hani böyle iç içe olsunlar dimi. Bana göre çok normal ama bu öyle bir etki yarattı ki televizyona kadar çıktı. İşte telefonlarla işte, internetlere verildi. Milli Eğitimden soruşturma başlatıldı ve şikâyetler oldu." (G4)

Bazı katılımcılar görüntü itibariyle aynı inanışa sahip olduklarını düşündükleri insanların dahi, inançları doğrultusunda benzer tepkiler vereceklerini hissettikleri olaylar karşısında farklı tepkiler verdiklerini ifade etmişlerdir.

> *"*Biz bahçede bunu konuşurken aynı bizim gibi kapalı bir insan, şimdiden çocuklara haremlik selamlığa alıştırıyolar dedi. Bu nedir böyle dedi ya, pembe otobüsler dedi, çocukların ayrılması falan, hani şimdi baktığın zaman evet kapalı bir insan ama orda bile görüş ayrılığı var mesela. İstemiyor yani nolcak ki diyor karışık girsinler, ordan alsınlar. Hani bize göre çok basit bişey ama ona göre istemediği bişey, onun gibi her müslüman da görmek istemeyebilir, yani görsün istemez belki de."(G4)

Çocuklarının din kültürü ve ahlak bilgisi dersini zorunlu olarak görmelerini istemeyen ailelerin, ötekileştirilmemek için, dışlanmamak adına, diğerlerinden farklı olan düşünce ve yaşayış şekillerini ifade etmedikleri söylenmiştir.

> "Ya şimdi şöyle bir şey… Aramızda olup da etnik kökenini söylemek istemeyenler olabilir. Kendilerini ifşa etmek istemeyebilirler, bu benim fikrim. Açıkçası onların deşifre olmaması için mecbur kaldıklarını düşünüyorum." (G18)

Alevi ve Kürt kökenli olan katılımcının, çocuğunun dersten muaf tutulmasını istemesi karşısında ailesinde bulduğu karşılık toplumda ötekileştirme ve ifşa kültürünün farklı bir boyutunu yansıtmaktadır. Toplumun tam anlamıyla farklılıkları kabul etme noktasında yeterli olgunluğa erişmediği söylenebilir.

> "Ben bir ara dersten muaf olmasını düşündüm. Kimliklerimizden İslam dini ibaresinin çıkarılmasını… Fakat kızım onu istemedi. Anne dedi neden beni farklılaştıracaksın. Eşimde bundan çekindi. Tamam dedim yapmayalım o zaman. Niye çocuğu etiketliyosun dedi eşimde. " (G15)

Din kültürü ve ahlak bilgisi dersinin seçmeli ders olarak verilmesi gerektiğini düşünen ve aynı zamanda çocuklarının dini eğitim almasını destekleyen aileler dersin, farklı dini duygu, düşüncesi olan ailelerin rahatsız olmamaları adına zorunlu olmaması gerektiği yönünde görüş bildirmişlerdir. Din kültürü ve ahlak bilgisi dersinin zorunlu olmamasıyla beraber, dersi seçen öğrenciler için daha detaylı din eğitimi verilebilir.

Katılımcılardan bazıları din kültürü ve ahlak bilgisi dersinin toplumu kuşatıcı niteliğe sahip olabilmesi için dersin evrensel değerler dersi olarak değiştirilebileceğini tavsiye etmişlerdir. Her ailenin verdiği din eğitimi farklı olabilmekle birlikte,

çocuğunun dini eğitim almasını istemeyen, İslam dinine mensup olmayan ailelerin de varlığı yadsınmamalıdır.

> "Yani Din Kültürü ve Ahlak Bilgisinden ziyade benim fikrim evrensel değerler dersi olsa daha mantıklı. Çünkü ülkemizde çok çeşitli anlayışa sahip insanlar var. Yani diğer kesimleri de düşünmek gerekiyor. Benim çocuğum diyelim altıncı sınıfa geldi, sureleri öğreniyor ama diğer çocuk öğrenmek zorunda değil. Ailesi o şekilde yetiştirmiyor. Bu aynı zamanda bence bir baskı unsuru oluşturmuş olur. " (G16)

Bazı katılımcıların yaşadıkları tecrübeler dikkate alındığında din eğitiminin gönüllülük esası önem arz etmektedir. Aynı zamanda her öğrenci dini inanış açısından eşit tutulmamalıdır.

> "Benim çocukluğumda arkadaşlarımız vardı, benim çok yakın arkadaşlarım vardı, alevilerdi. Çok severdim onları, çok da üzülürdüm. Bir yandan biz bütün sureleri öğrenirdik ama onlar öğrenmek zorunda değillerdi, ama öğrenirlerdi de. Benim bir tane arkadaşım artık bunu protesto ediyordu, çünkü bütün şeyleri yazardı, 30 puanlık bir sure vardı o sureyi yazmazdı. Çok da zeki bir çocuktu. Yüz alacağına yetmiş alırdı. Neden böyle bir zorlama olsun ki ben buna karşıyım açıkçası." (G16)

Katılımcılardan bazıları din kültürü ve ahlak bilgisi dersinin toplumda var olan inanışları tam anlamıyla kapsamadığını, bu yüzden dersin seçmeli olması gerektiğini ifade etmişlerdir. Temelde evrensel, ahlaki değerler öğretildikten sonra tercihe bağlı din eğitimi verilebilir.

> "Zorunlu olmasını çok desteklemiyorum. Seçmeli ders olabilir. Çünkü başka dinlere mensup insanlar da var ve kitaba baktığımda da çok fazla bahsedilmiyor. Diğer dinlere mensup insanlara yönelik bir şey yok. Temel eğitim verilip ondan sonra serbest bırakılabilir. Seçmeli hale getirilebilir diye düşünüyorum. " (G12)

> "Görmek isteyen çocuklarda var. Tercihe bırakılmalıydı. Seçmeli olmalıydı. Görmek isteyenler o yönde eğitim görmemeliler ama görmek istemeyenleri de engellememeliler de bence. " (G7)

Din kültürü ve ahlak bilgisi dersinin müfredatta yer almasının problem olmadığı, fakat zorunlu oluşunun farklı şekillerde yorumlandığı gözlemlenmiştir. Derse bir ahlak dersi olarak bakıldığı, toplumun ahlaki çöküntü içinde olduğu, öncelikle ahlaki değerlerin kazandırılması gerektiği, dinin de temelinin ahlak olduğu fikri savunulmuştur. Korku kültürüyle insanlara dayatılmaya çalışılan, her zaman karşılık üzerine kurulan bir din anlayışına tepkili olan katılımcılar, bu sebeple ahlak eğitimini önemsediklerini ifade etmişlerdir.

> “ Ahlak bilgisi ağırlıklı olsa aslında çok daha yerli olacaktır. Bizim ülkemizde aslında temel yoksunluk ahlakla ilgili yoksunluk. Din kavramı çünkü korku üzerine dayatılmış. Vaatler ve korku gibi benim anlayabildiğim. Cennet vaadi, görmediğiniz bir yerle ilgili size bir takım vaatlerde şöyle yaparsan, dünya üzerinde, şöyle davranırsan, böyle yaparsan sana şunu vaat ediyorum. Öldükten sonra kimsenin gidip görmediği, geri gelip anlatmadığı bir yerden bahsediliyor. Bu biraz kandırmaca gibi geliyor bana. Korku temeli üzerine kuruluyor.” (G15)

Yaşanılan ülkede insanların ahlaki çöküntü içerisinde olduğunu tecrübe ederek görmüş olup bu durumdan son derece rahatsız olduklarını dile getiren katılımcılara göre öncelikle insanlar, temelde, birlikte yaşayabilmeyi, saygıyı, nezaketi öğrenmelilerdir.

> “Ülkemizde insanların çoğu ahlak yoksunu. Mesela dün acile gittik eşimle beraber ben muayene oluyorum doktorun odasında, sedyenin üzerinde uzanmıştım. Üç tane erkek böyle şey gibi hani çok afedersiniz dingonun ahırına dalarmış gibi içeriye girdiler. Ben orada hani şey çekili değildi, çıplak da olabilirdim ve doktora direkt hücum ettiler. Hesap sorar gibi konuşmaya başladı. Bu ülkemizdeki insanların ne kadar cahil olduğunu, büyük bir kısmının aslında diyeyim. Nasıl davranması gerektiğini bilmemesi… Birçok yönden değerlendirilebilir aslında bu. ” (G15)

Dinin, toplumun her kurumunda, her alanda dile getirilmesi, dini sembollerin ön planda tutulması, insanların dini yaşantılarına göre birbirlerini ötekileştirmeleri, bazı katılımcılarda dine karşı tepki sebebi olmuştur.

> ‘Böyle din de sanki cahillerin afyonuymuş gibi geliyor bana. Çünkü hani benim çocukluğumda dinini insanlar içinde yaşarlardı. Ama son zamanlarda ülkemizde dinin daha farklı şekillerde, siyasi obje olarak kullanılması daha itici hale getirdi. Ben öyle zannediyorum ki ülkemizde dinin siyasi obje olarak kullanılması zamanla inançlı insanların bile aslında kafasını karıştırmaya başladığını düşünüyorum. Dinin korkuya dayatılması, hurafelerle anlatılması, sembol olarak ön plana çıkarılması biraz itici duruma getiriyor.” (G15)

Katılımcılar din eğitiminden önce ahlak eğitiminin verilmesi gerektiğini düşünmektedirler. Din eğitimi ailenin yönlendirmeleri ve istekleri doğrultusunda verilebilir. Fakat güzel ahlakın olmadığı bir toplumda dinlerde varlıklarını devam ettiremezler.

> “Çocuk istediği kadar dini bilsin. Ahlak olmayınca anlamı olmuyo. Vicdan benim için önemli olan. ” (G13)

> “Ahlaki konulara daha çok yoğunluk verilmeli. Kesinlikle önce ahlak… Bir insan ahlaklı olursa zaten, çoğu insan evinde öğreneceğini öğreniyor zaten. Ben mesela Ramazan'da mukabele ye gidiyorum, Teravih namazı kılıyorum onlar da beni taklit

ediyorlar. Ama ben bu şekilde yaşayan bir anne ve eğitimciyim. Ama diğerleri için ya da bu şekilde düşünmeyen insanlar için farklı değerlendirilebilir. ” (G19)

Din ve ahlakın sınavla ölçülür pozisyona getirilmesi bazı katılımcılar için tepki unsuru olmuştur. Dersin dahi sınavının olmaması gerektiği yönündeki eleştirileri TEOG sınavı körüklemiştir. Katılımcıların yaşantılarından verdikleri örnekler bu durumu daha net bir şekilde özetlemektedir.

“Ben çok karşıyım, hatta TEOG da çıkmasına çok karşıyım. Ne alakası var diyorum din dersinin, inançla ilgili bi konunun böyle bir sınavda olmasına ne gerek var diye sürekli sorguluyorum. Hatta ağzımdan kaçırıcam ve çocuk duyacak diye de korkuyorum, yani çok fazla kızıyorum. Çocuğum din dersini sorguladığı için başarısız oluyo. Bu kadar gidipte çocuklara yok mezhepleri anlat, çocuk soğuyor resmen. Millet gidipte fenden, matematikten etüde kalıyor, benim çocuğum dinden etüde kalıyo. Üç kişi kalmışlar. Birinin babası zaten ateist biliyorum. Bide bunlar çok zeki çocuklar, okulda derece yapan çocuklar, ama din dersleri kötü.” (G13)

3.5. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinin İçeriği

Din kültürü ve ahlak bilgisi müfredatını detaylı olarak inceleyen ve çocuklarıyla ders çalıştıkları sırada dersin soyut kaldığını fark eden aileler olmuştur. 5. Sınıfta anlatılan görünen ve görünmeyen varlıklar konusu aileleri rahatsız etmiştir. İnsanlar arasında dolaşan cinli, şeytanlı hikayeler çocukların merak duygusunu tahrik etmekte ve duygu dünyalarında olumsuz etkiler bırakmaktadır. Çocuğun sosyal hayatında etkisini görebilecekleri konuların işlenmesi daha doğru bulunmuş, dini kavram ve terimlerin soyut kavramları tam anlamıyla kavrayabilecekleri dönemde öğrenebilecekleri savunulmuştur.

“Mesela görünen ve görünmeyen varlıklar konusu, o yaş çocuğunu meraka sevk eder. Cahil cesareti var ya. Mesela ben çocuklar arasında duyuyorum. Cin çağırdık, cin geldi, şöyle oldu böyle oldu. O yüzden bunun anlatılmasının yanlış olduğunu düşünüyorum. Çocuklar soyut kavramları o yaşlarda tam olarak oturtabilmiş değiller. Ölümün ne demek olduğunu tam olarak oturtabilmiş değiller. Soyut kavramlar daha sonra verilmeli. 8. sınıfta belki. ” (G17)

“ Bir kere çok ağır olduğunun altını çizmek istiyorum. Konuların yerleştirilişini de beğenmedim. Görünen ve görünmeyen varlıklar konusu mesela, bizim kabusumuz oldu. Konular daha somutlaştırılabilir. Dediğim gibi içinde cezanın yoğun olduğu ya da çocukların soyut olarak hissedip hayallerini daha farklı yönlere çektikleri konulara girilmemesi gerekir. 7. sınıf müfredatı özellikle bana ağır geldi. ” (G12)

Çocuğun din kültürü ve ahlak bilgisi dersinde hayatın içinden bilgiler edinmesi gerekir. İlköğretim düzeyindeki çocukların duygu dünyalarının hassas olması nedeniyle öğretilecek konuların çok detaylı incelenip, elenmesi gerekmektedir.

> "Mesela diğer peygamberlerden çok bahsedilmiyor. Görünen ve görünmeyen varlıklar? Bunlar biraz tehlikeli sular. Alabilecek çocuk vardır, alamayacak çocuk vardır. Çocuk yaratıcılığı çok güçlü bir varlık. Onu bu şekilde soyut bir şeyle öldürmek bana saçma geliyor. Öğrenir yani, bunu yirmisinde öğrensin mesela ne değişir hayatında. Daha ahlaki, daha böyle dediğin gibi evrensel değerler. İşte hayvan sevgisi, insan sevgisi, örf ve adetler, onlara ihtiyaç var. Çocuk melek kavramını, şeytan kavramını bilse onun hayatında ne ilerleme olacak. Hangi bir icadın, hangi bir etkinliğine artı bişey katacak." (G14)

Katılımcılardan bazıları din kültürü ve ahlak bilgisi dersinde çocukların soyut bilgilerden ziyade yüzeysel bir şekilde dinlerin kültürlerini öğrenmeleri, belli bir yaşa gelen bireyin yaşantıları sonucu kendi yolunu tercih edebileceği fikrini savunmuşlardır.

> "Bakıyorum da ahlak konuları dışında anlatılanlar çok gereksiz. Görünen ve görünmeyen varlıkları ben nasıl somutlaştırabilirim ki. Ya da tasavvufi yorumları çocuk bilse ne olur bilmese ne olur. Yani genel olarak dinlerin varlığından, inanç temelinden, dinlerin kültüründen bahsedilebilir. İşte şu dinin bu ritüelleri vardır, benzerlikleri şunlardır, farklılıkları bunlardır. Hani bunlar temel kavramlar olarak öğretilse, çocuk kendisini bildikten sonra seçsin kendi yolunu. (G15)

Çocukların, ahlaki değerleri öğrenmeden kuran kurslarına gönderilmeleri, dini bilgileri edindikten sonra dine ters düşecek davranışları yapmaları, bazı katılımcıları rahatsız etmektedir. Dindar insanların söylemleriyle davranışlarının uyum içerisinde olması gerekmektedir. Bu yüzden ahlaki temelleri sağlam olan çocuklar toplumda daha sağlıklı bir yer edinirler. Mensup oldukları, söylemlerinde sıkça yer verdikleri dinin tavsiyelerine uymayan ve çocuklarını da bu doğrultuda yetiştiren aileler hata yapmaktadırlar.

> "Bu kadar ayrıntıya girmeye ne gerek var. Konular çok soyut. Ahlak konuları olsa daha iyi olur. Mesela yurtdışında gidip bilet basacaksın, hiç kimse sana sormuyor. Çünkü orda herkes biletini alıyor, kimse kimseyi kandırmaya çalışmıyo. Ama bizim ülkemizde öyle bişey olsa her bankonun başında bir görevli olur. Ama yurtdışında adamlar yok ateisttir yok bilmem nedir çünkü ahlak var. Burda velileri de sorguluyorum. Başı kapalı gayet dini bütün biri geliyo bizi kandırmaya çalışıyo. Maddi manevi bizi sömürmeye çalışıyo, yalan söylüyolar, hatta küçücük çocuklar, her yaz tatilinde kuran kursuna gönderilmiş çocuklar bunlar, küfrediyo, acayip yalan söylüyo, birisinin bişeyini almaktan çekinmiyo. Ben buna şaşırıyorum. Eğer diyorum ki ailede bu şekilde yetiştiriliyosa bu çocuk bunları yapmaması lazım. Dinin temeli bunlar. Hırsızlık yapma, çalma çırpma yalan söyleme. " (G13)

Bazı katılımcılar din kültürü ve ahlak bilgisi dersi müfredatının din eğitimi anlamında yetersiz olduğunu düşünmektedirler. Sure ezberlerinin daha yoğun bir şekilde derste yer alması gerektiği, daha detaylı dini bilgilerin verilmesi gerektiği fikrini savunmuşlardır.

> " Kur'an kursuna gidip nasıl ezberliyorlarsa derse de o şekilde atıyorum bu hafta şu sureyi ezberleyeceğiz. Yani müfredata kalmadan da bence ezberletilmeli diye düşünüyorum. Çoğu çocuğumuz bilmiyor çünkü. Hiçbir sureyi bilmiyor. " (G1)

> " Ben bir kez istediğin öğretmeni ile konuşmuştum. Çocuklar liseye geçecek, ne zamana kadar böyle bilgileri öğrenecekler diye öğretmen müfredatın dışına çıkamıyoruz diğer velilerden şikayet geliyor, ama isterseniz bir liste hazırlayın ben de ona göre dua ezberi yaptırayım demişti. " (G6)

> "Yani benim de mesela annem ufaktan kapanmamı istedi. Annem daha çok yaşayan bir insandı ama hani babam dedi ki olmayacak, zorlamayla olmuyo. Sonra insanın içinde gerçekten başka şeyler kalabiliyor. " (G1)

3.6. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinin Sosyalizasyona Etkisi

İlköğretim düzeyinde verilen din kültürü ve ahlak bilgisi dersi gören öğrencilerin aileleriyle yapılan görüşmeler sonucunda derste işlenen konuların, çocukların sosyalizasyon sürecine etkisinin olmadığı genellemesine varılmıştır. Derste işlenen konuların hayatın içerisinde yer bulamadığı, bazı çocukların öğretmenin derse ve öğrencilere yaklaşımından kaynaklı derse ön yargılı yaklaştıkları, çocukların toplumda dini eğitim alıp da ahlaken yoksun olan insanları gözlemlemeleri sonucu düştükleri çelişki dersin havada kalmasına neden olmuştur. Üç çocuk annesi olup aynı zamanda okul öncesi öğretmeni katılımcı, ailede verilen eğitimin çocuğun sosyalizasyon sürecinde daha etkili olduğunu vurgulamıştır.

> "Biraz etkili ama bence insanlarla gidip din sayesinde iletişim kurmuyor çocuklar. Okulda bazı şeyleri öğreniyor çocuklar ama aile daha etkili. " (G19)

Bazı katılımcılar çocuklarda var olan güzel davranışları dine bağlanmamak gerektiğini düşünmektedirler. Ailede verilen ahlak eğitiminin daha etkili olduğunu ifade etmişlerdir.

> "...ama ben şuna inanıyorum mesela din tamam çok güzel bişey ama din insanların hayatını etkiler mi yani bir insan, çocuk evde ne görüyorsa bence büyünce de

sevgiyi, saygıyı, insanlara olan davranışlarını bence dine bağlamamak lazım. ” (G7)

Toplumda varlığını koruyan ötekileştirme ve hoşgörüsüzlük, dinin tavsiye ettiği barış ve hoşgörü öğretilerine ters düşmektedir. İnsanların birbirlerini memleketlerine, ırklarına, renklerine, inanışlarına göre ötekileştirdiği bir toplulukta dinin etkisi yok demektir. Çünkü dinler sevgi temellidir. Kuşatıcıdır. Dinin toplumda yer alan her kurumda baskın olması, kullanılabilir hale gelmesi menşeindeki güzel ahlak, sevgi, hoşgörü öğretilerini geri planda bırakabilmektedir. İnsanları insan oldukları için sevebilmeyi, ne olursa olsun, neye inanırsa inansın hoşgörülü olmayı öğretebildiği müddetçe dinin ve din dersinin sosyalizasyona etkisi görülecektir.

“Aslında önemli bi faktör ama bizde daha çok uyumsuzluğa sebep oluyor. Yani şimdi kendi dininden olmayan insanlara karşı mesela insanlar sıcakkanlı değil. Ötekileştirme var. Din herkesi olduğu gibi kabul etme olması gerekirken benimle aynı düşünmüyorsun fikrinden insanlar birbirlerini itebiliyor. Bunu öğretmenler, eğitimli insanlar bile yapıyor. Cahil insanlar hayli hayli yapıyor. Yani çok ben dinin böyle her şeyde baskın olduğu, ekonomide, siyasette, hayatın içinde baskın olduğu bir yaşam tarzını sevmiyorum. Dediğim gibi hep evrensel şeyler varken o şu dindeydi, benim hiç aklıma gelmez, sen nerelisin, dinin ne diye sormam. Yaşarım onunla her şeyi mesela, insanlığına bakarım. Belki bir gün konu tıkanır da bişey olur en son aklıma gelir. O da bilsem de değişen bişey olmaz. ” (G14)

Bazı katılımcılara göre din korku temelli, günah ve sevap boyutuyla öğretildiği müddetçe etki alanını yitirecektir. Din eğitiminde öğretmenin tutumu ve üslubu önemlidir. Öğretmen, çocuğun pedagojik yaşını dikkate almazsa dinin sosyalizasyon sürecine olumsuz etkileri olabilir.

“Din topluma uyum sürecinde önemli ama birçok öğretmen arkadaşımda ya da çevremdeki insanlarda o konulardan dolayı, öğretmenlerin din dersinde yaptıkları yanlışlardan dolayı itici olduğu, çocukların dersi sevmediklerini, korktuğunu, devamlı işte biliyor musun cehenneme gidersin, şeytanlar seni kovalar. Öğretmen yobazlık yapıp çocuğu korkutursa tam tersi din, sosyalleşmesinde olumsuz etki gösterir. Yani ben bi etkisini görmüyorum. Çok etkilemesine de izin vermem açıkçası ben. ” (G14)

“Şimdi hayatımıza daha çok günah sevap girdi. Ama günah konusu çocuklar için siyah bir perde gibi, çok korktukları çekindikleri, bir türlü anlamlandıramadıkları ağır bir konu. ” (G12)

“Öyle aman aman bugün din dersinde şunu öğrendim, bunu hayatıma geçireyim, yok, gördüğünü zannetmiyorum, biraz havada kalıyor. Belki de yanılıyor olabilirim bilemiyorum. Şu anda ama böyle bir şeye şahit olmadım. ” (G10)

Din kültürü ve ahlak bilgisi dersi öğretmeninin çocuklara yaklaşımı dersin etkili olması adına önemli bir faktördür. Öğretmenin, dersi hayatın içine dahil etmesi, çocuğu aktif hale getirip ilgisini çekecek aktivitelerle dersi desteklemesi anlatılan konuların kalıcılığını güçlendirecektir.

> "Bence anlatan öğretmene bağlı olarak… Mesela geçen yıl ki öğretmeninden dolayı hayatın içinden şeyleri yaşıyorduk. Ekmeğin ya da bir yiyeceğin çöpe atılmasının dini boyutunu, hayvanları sevmenin ahlaki boyutunu görüyorduk. Ama bu yıl ki müfredat çok ağır, dolayısıyla ezberleyip mi geçiyorlar ya da ahlaki kısma çok değinmiyorlar mı bilmiyorum. Geçen yıl çok hissetmiştim. " (G12)

Katılımcılardan bazıları çocuklukta ailelerinin zorlamalarıyla, yazları gittikleri kuran kurslarından, öğreticilerin korku kültürüyle yaklaşımlarından dolayı Arap alfabesi dışında bir şey öğrenemediklerini, ailelerin zorlamalarıyla yapmak durumunda kaldıkları dini davranışların olumsuz etkilerini üzüntüyle ifade etmişlerdir.

> "Mesela ben ilkokul hayatım boyunca her yaz camiye gittim. İnanın Elif Lam Mim den ötesine geçemedim. Çünkü sürekli bizi korkuturlardı. Şöyle yaparsanız böyle yanarsınız, cehennem melekleri şöyle yapar. Ben Kur'an'ı hiç öğrenemedim. Şu yaşındayım hala bilmiyorum ve ben hala Türkçe okurum. Bu yüzden din dersi pedagojik eğitimi sağlam insanlar tarafından verilmeli. " (G12)

> "…bak ben kızımı hiç zorlamadım, baskı yapmadım, kendi öğrendi Kuranı Kerimi. Bana annem çok baskı yapıyordu ben öğrenemedim mesela. Annem her yaz zorla gönderiyordu bizi. Hep kaçıyordum, hep kaçıyordum bak öğrenemedim. Yarım yamalak. " (G14)

Çocuğu TEOG sınavına girecek olan katılımcıların fikirleri ciddi bir probleme ışık tutmaktadır. Din ve ahlak ölçülebilir, test edilebilir olgular değillerdir. Din kültürü ve ahlak bilgisi dersi ezbere dayalı, sınav mantığıyla öğretildiği müddetçe askıda kalacak, aynı zamanda itici hale gelecektir. TEOG sınavında din kültürü ve ahlak bilgisi dersine olan ilgisizliğinden dolayı başarısız olan öğrenci için din, sevmediği, hedefine ulaşmada engel bir olgu olacaktır.

> "Görmüyorum. Maalesef müfredat buna izin vermiyor. TEOG da çıkıyor mesela. Dayatma oluyor. Çocuk bir şeyleri sadece testi çözebilmek için öğreniyor. O da kalıcı bilgi olmuyor. Sadece teorik, kâğıt üzerinde… Sınavdan sonra unutuluyor. Oysaki öyle olmamalı, hayatımızın içinde olmalı. Yani bizim her zaman hayatımızda uyguladığımız bir şey olmalı. Sınavda çıkan bir ders olmamalı. " (G17)

> "Neden bi çocuk bütün derslerden başarılıyken dinden başarısız oluyo? Yapamadığı, soğuduğu şey din oluyo? Bunu da sorgulamak lazım… Veli toplantısında geziyorum bütün öğretmenler harika diyo, notları çok iyi diyo. Dinden başarısız. " (G13)

Bazı katılımcıların fikirlerine göre dini sorgulayarak, okuyarak, pedagojik yaşına uygun bir şekilde kademeli olarak öğrenen çocuk daha bilinçli ve faydalı bir süreçten geçecektir. Körü körüne, sadece duyduğuna inanan, aklına ve mantığına yatmayan bilgiyi direkt kabul eden çocuk öğrenmemiştir.

> "Daha çok bizim verdiğimiz eğitim ön planda. Bizde doğrularını kendileri bulsunlar istiyoruz. Çünkü toplumdaki ayrıştırma gençleri daha çok sorgulamaya yönlendiriyor. Bir şey ezberletmeden önce ne olduğunu, neden geldiğini, kızıma önce ben bunu söyledim. Kur'an'ın ilk cümlesi ne? Oku! Neden oku demişler sana. Allah sana beyin vermiş, muhakeme et demiş, oku demiş. Bir şeyi körü körüne kabul etme. Çocuklar sorgulamalı. Sorgulayan insan kafasını yoran insandır. Sorgulamayan insan körü körüne biat eden insandır. Bence biat kültürü de çok doğru değil. Öğrenme hiçbir zaman bitmemeli. Çocuklara bir şeyi ezberletmek yerine öğrenmeyi öğretmeliyiz. Bizdeki en büyük sorun bu. " (G17)

> "Çocuklarda sorgulamalı, sorgulayarak öğrenmeli. Dinin kullanılmasından rahatsız oluyorum. Dindar insanlardan ziyade ahlaklı insanlar lazım bize. İneğe tap ama başkasına zarar verme. Herkesin inanışına saygılıyım. Kitaplarımız yazılırken, hazırlanırken nasıl hazırlanıyo. Bazen hayret içinde kalıyoruz. " (G13)

Bazı katılımcılar dini bilgilerin varlığından öte, din kültürü ve ahlak bilgisi dersinde vicdan, merhamet mekanizmasının aktif hale getirilmesini gerektiğini düşünmektedirler.

> "Yok, yok düşünmüyorum. Bence her zaman ahlak… Ahlak ve vicdan benim için önemli olan. Mesela ben yerde sinek görüyorum, bazen o sineği öldürecek oluyorum. Amaaaan kıyameti koparıyor benimkiler. Sakın, yapamazsın böyle bişey. Üçü birlik olup o sineği yakalamaya çalışıyolar, beni de bir tarafa çekiyolar ki o sineği dışarı atacaklarmış. Bir canlıya bunu yapmaya hakkın yok diyolar."(G13)

Ailede atılan ahlaki temel çocuğun hayatında daha etkin bir role sahiptir. Dini bilgiler ahlaki temelden yoksun bir şekilde verildiği müddetçe teoriden öteye geçememekte, hatta dinin sorgulanmasına neden olmaktadır şeklinde görüş belirten katılımcılara göre yoğun dini bilgisi olup toplumun düzenini bozan, birbirlerine karşı hoşgörüsüz ve acımasız olan, olumsuz birçok özellik taşıyan insanların varlığı, çocuklarında çelişkilere sebep olmuştur. Öğrendikleri bilgiler ile yaşantılar arasında terslik sezen çocukların kafalarında soru işaretleri oluşmuştur.

" Öte yandan burda 1. Sınıf çocuğu arkadaşı yere düşüyo, düşen çocuğun üstüne hiç alakası yokken öbürü de düşüyo, düşene vuruyo, kaldırmak yerine. Hatta kafasına vurduğunu görüyorum. Heralde ahlak eğitimi almamışlar sadece din öğretilmiş. Yazın kuran kursuna gönderdiklerinde heralde aile diyo ki benim sorumluluğum gitti. Ben çocuğa yapma da demiyim, küfretme de demiyim, çalmada demiyim diye kendilerini muaf tutuyolar heralde. " (G13)

"Sorsan herkes müslüman ama yalan dolan, hırsızlık yapma, bunların hepsi yapılıyor. Çocuk diyo ki madem biz müslümandık, madem bizim dinimiz bunu emrediyor niye böyle yapılıyor, sorguluyor. Neden trafikte insanlar birbirlerine küfür ediyorlar. " (G12)

Çocuklarının Allah korkusunu hissetmelerinden dolayı toplumda, bazen olumsuz davranışlar sergileyecekleri sırada kendilerini durdurabildiklerini bazı katılımcılar ifade etmişlerdir.

"Ömer birine bir şey diyeceği zaman hani Allahtan korkmasam şöyle yaparım diyor yani." (G9)

Katılımcılara göre din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmeninin öğrencilere karşı yaklaşımı, samimiyeti, dersi çekici hale getirmesi, derse karşı öğrenci tutumunu olumlu yönde etkileyebilmektedir. Bazı katılımcılar vicdanlı çocuk yetiştirmenin çok daha önemli olduğunu, aynı zamanda sosyal faaliyetlerin çocukların sosyalleşip, toplumla daha uyumlu bireyler haline gelebilmeleri adına din faktöründen daha etkin olduğunu ifade etmişlerdir.

"Yoooo hayır. Etkisini görmüyorum. Kızım 5. sınıftan 8. sınıfa kadar özel kolejde okudu. Din derslerini yoğun olarak görmedi. TEOG' a hazırlanma süreci vardı. Daha çok din derslerinin yerine matematik türkçe gibi dersleri gördüler. Özel okullar kimi zaman bunu yapabiliyorlar. Yani okulda ciddi anlamda dini eğitim almadı. Geçen sene biraz dua mua okudular ama sıkıldılar, hocalarından sıkıldılar. Hatta hocalarının davranışlarını yanlarında gizli telefon götürerek kameraya alan arkadaşları olmuş. Kızım anlattı. Böyle şeyler yaşadılar mesela. Iııııııı şuraya geleceğim yani benim kızım çok yoğun bir din kültürü dersi görmedi ama çok vicdanlıdır. Haksızın yanında olmayı çok sever. Eğer birisine karşı beslediği bir duygu varsa arkasından dedikodu yapmak yerine onu yüzüne karşı söyler. Öğretmenin arkasından kötü sözler söyleniyorsa empati kurup benim annem de bir öğretmen, onlar çok emek harcıyorlar, senin bir öğretmen hakkında böyle şeyler söylememen gerekir şeklinde arkadaşıyla tartışabilir. Yani bunları din kültürü dersinde almadı benim kızım. Bizim evimizde, bizim yaşam tarzımızdan kazandı. O yüzden çok sosyalleştirdiğini düşünmüyorum. Sosyal etkinliklerin ya da ııı sporun mesela çok daha fazla sosyalleştirdiğini düşünüyorum. " (G15)

Katılımcılardan bazıları küçük yaştan itibaren çocuklarına dini eğitim vermeye çalıştıklarını, sıbyan mektebi adı altında kuran eğitimi veren kurslara gönderdiklerini, okulda alınan dini ve ahlaki eğitimin tek başına bir anlamı olmayacağını ifade etmektedirler. Okul ve aile işbirliği olduğu müddetçe derste öğrenilen bilgiler kalıcı olur. Temel eğitimde etkin olan, çocuğun ilk muhatapları, en çok taklit ettikleri anne babalar işin yükünü omuzlamalıdırlar. Öğretmen ve okul, zincirin en önemli parçası olan aile olmadan yetersiz kalacaktır.

> "Öğretmen söyler ama çocuk ne kadarını alır bilmiyorum. Aile yapısı çok önemli, ailenin öğrettiği, ailenin destek olması lazım… Tek öğretmenin yapacağı bir şey değil bu. Çocuk eve gelir unutur. Anne baba yapmıyorsa çocukta zaten annem babam yapmıyor ben niye yapayım ki der. En çok anne baba örnek olmalı diyorum ben. Ama çocuk yine de dersten etkileniyor. Öğretmenin anlattığı konuyu eve gelip bana anlatıyo. " (G2)

Katılımcılardan bazıları din kültürü ve ahlak bilgisi dersinin çocuklarındaki vicdan ve merhamet mekanizmasını çalıştırdığını, çocuklarının dinin tavsiye ettiği davranışları derste öğrenerek hayatlarına uyguladıklarını ifade etmişlerdir.

> "Tabi ki de merhamet duygusunu daha iyi kazandığına inanıyorum çevreye karşı daha duyarlılar hayvanlara yaşlılara nasıl davranması gerektiğini biliyorlar günahı sevabı biliyolar yani görüyorum. " (G11)

> "Ya ben kendi çocuklarım adına söyliyim dikkat ediyolar, ya o hani o gördükleri duydukları şeyleri uygulamaya çalışıyolar. " (G4)

> "…nerden anlıyorum onların bu konuda etkilendiğini falan çünkü din dersi olduğu zaman işte orda bir konu mesela kıyamet gününü dinlediklerinde farklı başka bişeler dinlediklerinde gelip bana soruyolar ya da yeri geldiğinde akıllarına geldiğinde yada onunla alakalı bir durum yaşadıklarında onu soruyolar. Ben buradan anlıyorum ki din dersi gerçekten onlar için akıllarının bir köşesinde illa ki kalıyor yani etkili diye düşünüyorum. " (G4)

3.7. Katılımcıların Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinden Beklentileri

İlköğretim düzeyinde din kültürü ve ahlak bilgisi dersini gören çocukların aileleriyle yapılan görüşmelerde, ailelerin dersten beklentilerine dair fikirleri alınmış ve derse yenilik getirmesi adına önerilerde bulunabilmek için çarpıcı bulgular elde edilmiştir.

Katılımcılara göre toplumun her kesimini kuşatacak, farklı düşünen insanların ötekileştirilmediği, sosyalizasyon sürecinin destekçisi olacak, evrensel değerlerin anlatılması daha doğru bulunmuştur. Ahlak dersi 1.sınıftan itibaren verilen bir ders olabilir. Fakat çocuğunun din eğitimi almasını isteyen velilerinde göz ardı edilmeyip seçmeli İslam dersi adı altında detaylı dini eğitimin verilmesi önerisinde bulunulabilir.

> "Toplumun her kesimini kapsayacak şekilde bir din dersi olmasını istiyorsak sadece ahlakı alabiliriz. 1. sınıftan itibaren zorunlu ahlak dersi olabilir. Çünkü ahlak herkese lazım… Alevi'sine de Sünni'sine de. Toplumun her kesimine lazım… Bu yüzden din dersi seçmeli verilmeli ve daha teferruatlı anlatılmalı. Sure ezberlesinler, namaz kılmayı öğrensinler. Gerçekten çok güzel bir konu, çünkü çok zorlanıyorum. Umarım bu beklentilerimiz duyulur. " (G19)

> " Benim dediğim gibi 2. sınıftan başlayıp daha ahlaki bilgiler içerikli, ortaokul yıllarında biraz dini bilgiler ekleyerek müfredatı değiştirsinler. Yoksa boşuna kâğıt israfı, boşuna zaman kaybı…" (G14)

Alevi kökenli katılımcı din kültürü ve ahlak bilgisi dersinde Alevilerin de önem verdikleri, kutsal kabul ettikleri olayların anlatılmasını istemektedir. Çocuğunun rahatlıkla alevi olduğunu ve Cem evine gittiğini söyleyebilmesini, özgür bir şekilde, çekinmeden ifade edebilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Bu durum insanların birbirlerini sevip, oldukları gibi kabul etmesiyle çözülecektir. Bu yüzden din derslerinde ibadetten önce insan sevgisi aşılanmalıdır.

> "Tabi ki beklentilerim var. Mesela 12 imamları neden öğretmiyolar? Kerbela olayını neden açmıyolar? Onu da çocukların bilmesi lazım kültür olarak… Ben nasıl diyosam kızım Hz. Muhammed'in hayatını bilicek, halifeleri biliyorsa bunu da bilicek buda büyük bir vahşet. Bir cem olayını, bir semah öğretilmeli. Bir çocuk kalkıp ben gidip camide namaz kıldım, bir alevi çocuk da desin ki ben cem evine gittim, cem tuttuk bazı kafalar çok yanlış bilgilerle dolu... Bence din üzerinde durcaklarına çocuklara insanları sevmeleri gerektiğini öğretmeleri lazım. Bu dinde de var o kadar ey yapıyolarsa bunu da öğretsinler." (G7)

Katılımcılara göre din kültürü ve ahlak bilgisi dersi müfredatını hazırlayan kurul, hümanist, hoşgörülü, evrensel ahlak sahibi, siyasi misyonu olmayan ve siyasi düşüncelerden kendini uzak tutabilen, çocuk psikolojisi alanında uzman kişilerden oluşmalı. Dersi veren öğretmenlerde sayılan özelliklere sahip olmalı, işini severek yapmalı, öğrenciyi tanımalıdır.

> “ İşte bu müfredat ciddi böyle, evrensel sevgisi olan, evrensel anlayışı güçlü, insanları dine yakınlaştıracak, şefkatli insanların elinde, işin ehli insanların elinde, hiçbir kara lekesi olmayacak, geçmişinde insanlara karşı davranışlarında. Böyle insanları seçsinler, bir kurul oluştursunlar. Bu insanlar din kültürü dersinin müfredatını yeniden yapsınlar. ” (G14)

Öğretmenler, çocuklara dinde zorlama yoktur fikriyle, sevgi temelli yaklaşmalılardır. Öğrenmenin davranış haline dönüşebilmesi için gönüllülük esaslı gerçekleşmesi gerekir. Katılımcılara göre din kültürü ve ahlak bilgisi dersi çocukların seveceği şekilde işlenmelidir. Duygu dünyaları çok hassas olan çocuklar, sevdikleri ve saydıkları insan ve olaylara karşı duyarlı olmaktadırlar.

> “Kızım arkadaşlarından heveslendi gitti. Şimdi ne güzel okuyor Kuranını. Demek ki zorlamakla olmuyo, istersen yüz kere tekrar ettir, 6 saat din dersi yap. O çocuk öğrenmek istemiyorsa öğrenmiyo yani. Din kültürü öğretmeni çok donanımlı, şefkatli, güzel yürekli, güzel yüzlü insanlar olmalı. Temsil etmeli. Bunun dersi 6 saat dinlenir karakterinde insanlar anlatmalı dersi. Çocuk en masum şey öğretmenin kalbine güvenirse çocuğu eğitmek kadar kolay bişey yok. Sevdiği zaman tam teslimiyet… Öğretmenlerin maaşları da güzel olsun, severek yapsınlar işlerini. O zaman kökten bi değişim olabilir. ” (G14)

Üçüz çocuk sahibi olan katılımcı din kültürü ve ahlak bilgisi dersi öğretmeninin derse karşı merak uyandırması gerektiğini, aynı zamanda dini temsil eden bir eğitimci olarak gördüğü öğretmenin kılık kıyafetiyle örnek olması gerektiği fikrini şu cümleleriyle ifade etmiştir:

> “ Yani nasıl diyim, öğretmen daha şey anlatacak, merak uyandırmalı mı diyim, daha cazipleştirerek mi desem, biraz canlı tutmalı dersi. Hani sana şöyle anlatayım, bizim çocukların ilk din hocası mini etekli, tırnak ojeli. Şimdi bu din profili öğretmeninin din dersini anlattığını düşün. Tezat. Bu dersin öğretmenisin sonuçta, giyimine kuşamına dikkat etmek zorundasın. Sen bu çocuğa tesettürle alakalı bir şeyi nasıl anlatırsın. Çocuk demez mi sen neden yapmıyorsun, çocukta bunu da yapabilirim, bunu da yapabilirim algısı oluşuyor ben mi yanlış düşünüyorum. ” (G11)

Çocukların gelişim sürecini anlama noktasında uzmanlaşmış bir pedagog olan katılımcı, kendisini muhafazakâr bir anne olarak nitelemektedir. Çocuklarını taklitçi yetiştirmekten sakınmakta; sorgulayan, hazmeden, gerçekten öğrenen ve davranışa dönüştüren bireyler olarak yetiştirmek istemektedir. Aksi takdir de edinilen bilgiler kaygan bir zeminde yer bulabilmektedir. Dini eğitimini de çocukların hazırbulunuşluklarını dikkate alarak verdiğini söylemektedir. Çocuklarının dini eğitimleri sırasında neden, nasıl, niçin sorularına da önem verdiğini ifade etmiştir.

"Evet, çok önemli bir konuya parmak bastınız. Ben sorgulayan bir çocuğumun olmasını istiyorum, yani etik değerler de dahi bu neden böyle, ben örnekler vererek sorgulayarak çocuk dini öğrenirse öğrendiği şey daha sağlam olur. Daha çok inanarak öğrenir, inanç işte çok önemli ben buna inanıyorum ama neden inanıyorum? Eğer nedene nasıla ve niçine bir cevabı varsa inandığın şey kalır ve kalıcı olur bende bunu çok istiyorum. Bunu öğrettin, bunu yapman gerekiyordan ziyade ileride bir gün çocuğum burada sorgulaması gerekiyor. Ben neden namaz kılıyorum, yarın bir gün işte ne bileyim başörtü takmak istediğinde bazen heves oluyor arkadaşım taktı ben de o yüzden takayım. Ama sen neden başörtü takıyorsun? Bunu kendine sorması ve cevapları bulması gerekiyor. Eğer soruların cevapları yoksa bu tamamen taklitçiliğe giriyor, dini olarak terimini hatırlayamadım. Siz daha iyi bilirsiniz. Gerçekten taklidi olarak her şeyi yapmış olur ve benim çok korktuğum şeylerden biri de bu. İyi temelleri sağlam olsun yoksa yarın bir gün dinleri de kayabilir. " (G16)

'…etik değerleri de bir gün uygulamayabilir. Belki bir gün birisi bir şey teklif eder ve bütün etik değerleri altüst olur. Ama eğer sorgulayıp ve niçin, nasıl, neden sorularına cevabı varsa buna sıkı sıkı sarılır. Din Kültürü öğretmeninin ve sizlerin çocuklara sorgulamayı öğretmeniz gerekiyor. Biz anne babalar bir şekilde yön vermeye çalışıyoruz ama öğretmenlerden de destek istiyoruz o konuda. " (G16)

Bazı katılımcılar, çocuklarının dini konulara meraklarının çok yoğun olduğunu ve bu merakın çocuklarını bıkkınlığa sürüklemesinden çekindiklerini ifade etmektedirler. Çocuğun hazırbulunuşluğu önemlidir.

"Atıyorum ben ona hiçbir şekilde Taha namazını kıl, Kur'an'ını oku demiyorum. O kendi içinden gelerek yapıyor işte. Zorlamayla olmuyor çünkü. O yüzden hani çocuğun içine vere vere bazı şeyleri vermesi lazım. Benimsemesi lazım. Ki ilerde hani atıyorum bu kıldığı namaz veya aldığı şeyleri kaybetmemesi için. " (G1)

Din kavramı sadece bir dini değil, bütün dinleri ele alan bir kavramdır. Bazı katılımcılara göre din kültürü ve ahlak bilgisi dersi derken aslında sadece İslam dininin inanç ve kültürünü değil, bütün dinlerin inanç ve kültürünü kapsayan bir ders akla gelmektedir. Bütün dinlerin inanç ve kültürünü kapsayan bir dersin ise İslam dini dışındaki dinlerden de yeteri kadar bahsetmesi gerekmektedir. Din kültürü ve ahlak bilgisi dersinin isminin İslam dini ve kültürü dersi olarak değiştirilmesini, ya da içeriğin isimle örtüşmesi gerektiği ifade edilmiştir.

" …din kültürü ve ahlak bilgisinden anlatılan İslam dini ve ahlak bilgisi mi yoksa genel bir din kültürü mü? Diğer dinlerle alakalı çok az bir şey anlatılıyor. Tamam, belki insanların ihtiyacı yok, bence o isimde çok yanlış bir isim, din kültürü deniliyor ama İslam dini anlatılıyor. Mesela Hristiyanlık, Yahudilik çok kısa anlatılıyor, detaylandırmadan. Hazreti İsa Hazreti Musa'dan çok çok az, son yıllarda biraz daha düzeltildi belki. Bence bu dersi öyle tanımlamamak lazım…

İslam dini ve ahlak bilgisi dersi, kültürü çok ayrı bir şey din kültürü demek bütün dinlerin kültürü. Dediğim gibi evrensel değerler belki olabilir ama böyle bir şey değil. Bilmiyorum, değiştirilirse bence daha güzel olur ya da daha samimi olur. ” (G16)

Bazı katılımcılara göre oyun yoluyla öğrenme çocuğun ilgisini çekecek ve dersin hem daha eğlenceli işlenmesini sağlayacak hem de kalıcı öğrenmenin gerçekleşebilmesi için faydalı olacaktır.

“En Doğru Zaman 5. sınıf ya da 6. sınıf bana göre ilk başta bizim temel değerlerimiz manevi kültürel değerlerimiz, değerler eğitimi çok önemli. Ben bununla ilgili proje yaptım. Milli Eğitim Bakanlığı'ndan ödül de aldım bu sene. Değerler eğitimi dersine çocuğa oyunla vermeyi, oyun geliştirdim oyun oynayarak değerler eğitimini günlük hayatına soktum. Alışverişte sıraya girme, kuyruk bekleme, konuşabilme, düzgün iletişime geçme, bunlarla empati kurabilme çocuk empati kelimesinin anlamını bilemiyor, bunları öğretmeye çalıştık MEB’ den gelenler denetledi ve bir öğrencimize sordu; empati nedir dediğinde öğrencimiz bir kedi üşüdüğünde onu anlayabiliyorum dedi. Bir şekilde oyuna soktuk. Bir sürü materyal geliştirdik sınıf ortamında ama gündelik hayatta ilişkilendirilen çocuğun en güzel dili oyun. ” (G18)

Korku temelli din eğitimi çocuğun ruh dünyasında çeşitli problemler doğurmaktadır. Cezanın ve korkunun etkili olduğu öğretim yanlıştır. Dini eğitim verilirken sevgi, temele alınmalıdır görüşü bazı katılımcılardan tarafından belirtilmiştir.

“Korkutmadan, ürkütmeden, diğerlerini çok fazla ötekileştirmeden çocuklara doğru bakışı, iyi insan olmayı, zaten gerisinin daha kolay geleceğini düşünüyorum, ezberletmeden ve çok fazla baskılamadan bir şeylerin yapılması gerektiğine inanıyorum.” (G17)

Katılımcıların fikirlerine göre insanları ne olursa olsun sevmeyi, kabul etmeyi, farklı düşünen insanlara karşı saygılı olmayı öğretmek esas olmalıdır. Toplumumuzda yıllardır süregelen bir ötekileştirme kültürü varlığını hala korumaktadır. Fikir ayrılıklarından, kıyafetten, inanıştan, ırktan ve sayılabilecek birçok etkenden dolayı ötekileştirme canavarı çeşitli kurumlar ve insanlar vasıtasıyla beslenmektedir. Herkesin özgür bir şekilde insan adı altında yaşadığı bir toplumda problemler yerini güzelliklere bırakacaktır fikri öne çıkmaktadır.

“Mesela en basit ben türbanın yasak olmadığı bir dönemde okudum. Herkes istediği şekilde girebiliyordu ki doğru olan da buydu. Ama sonrasında yaşadığımız bir süreç vardı. Çeşitli olaylar oldu, görümcen türban yüzünden meslekten atıldı, sonra insan hakları mahkemesinden geri geldi, yani hep bir kaos vardı bu

ülkede. İşte ben bu kaosun bilmemekten, bir şeylerin zorlanmasından olduğunu düşünüyorum. Ne buna zorlanmalı, ne de diğerine zorlanmalı. ” (G17)

Katılımcılardan bazılarının fikirlerine göre insanlar, kendilerine dayatılan bilgiyi körü körüne kabul ederek, taklit ederek yaşamamalıdırlar. Sorarak, sorgulayarak, araştırarak, kıyas ederek ve süzgeçten geçirerek öğrenme gerçek öğrenmedir. Öğretmenler, ebeveynler, siyasiler, din adamları gibi sözleri değerli bulunan kişiler eleştirilebilmelidir. Çocuk işte o zaman gerçek doğruya ulaşabilir ve gelecek vaat eder fikri ifade edilmiştir.

“İnsanlar özgür iradeleriyle düşünmeye sevk edilmeli. Biz bence çok fazla düşünen insanları istemiyoruz. Soru soran çocuk düşünen çocuktur, soru soran insan düşünen insandır. Soru soranları çıbanbaşı olarak görüyoruz, maalesef ki. Ama ben öyle olduğunu düşünmüyorum. Benim için en değerli çocuk sınıfta beni zorlayan çocuktur. Çünkü çocuğun gelecek için bir şeyler vaat ettiğini düşünüyorum. Beni sorguluyorsa her şeyi sorguluyordur zaten. Ben her zaman çocuklara hayır demeyi öğretiyorum. Ben her zaman doğru olmayabilirim, beni de eleştirin, ama her şeyi eleştirin. Mutlaka doğru yolu insan kendisi için bulacaktır. ” (G17)

Bazı katılımcılara göre din kültürü ve ahlak bilgisi dersinde öğrencileri aktif kılmak için araştırma grupları, tartışma grupları oluşturulabilir. Böylelikle çocuklar, aldıkları sorumlulukla birlikte araştırarak kalıcı bilgiye ulaşabilmelilerdir.

“Ya örneklerle olabilir, dediğin gibi sorumluluklarla verebilir. Araştırma konuları verilebilir mesela ya da denilebilir ki işte atıyorum 15 tatilde bu sizin ödeviniz ve bundan size çok yüksek puan vericem. Mesela bir yere gidin, bir camiyi araştıracaksınız ve ben bunu hakkıyla yapana gerçekten, çok iyi notlar vericem. Onları da işte araştırmaya sorgulamaya yöneltebilirler, münazaralar düzenleyebilirler ders içinde. ” (G4)

“…mesela öğretmenin dersi sevdirmesi de çok önemli. Bizde İngilizce dersinde tiyatro yapılır, bir etkinlik yapılıyor mesela. Din dersinde de ayrı bir aktivite olursa ayrı bir sevilir daha hayatlarına işlenir. ” (G9)

Katılımcılardan bazıları din kültürü ve ahlak bilgisi dersinin sadece ahlak dersi olarak verilmesi taraftarı olduklarını ifade etmişlerdir. Ahlaki değerler çocukların hayatının bir parçası haline getirilerek, nedenleriyle, hayatın neresinde kullanıldığı öğretilerek verilmelidir. Ahlaki temel atıldıktan sonra dini öğretme kolaylaşacaktır.

“Bence en başta şu Japonya’da yapıyolar ya, birbirlerine karşı vicdanlı olmayı, ahlaklı olmayı, bunların öğretilmesi lazım. Çocuklara hikayeleştirerek, oyunlaştırarak, bazen drama olarak. Bence bu ders ahlak dersi olarak verilmeli.

Dinin belli başlı şeyleri anlatılabilir. Bütün dinlerin kültürleri verilsin. Ama bunu yapmak zorunda olmasın. ” (G13)

“Ahlak temelli, ahlakı dinle bağdaştırarak anlatım olabilir. Dinlerin kültürel yapıları anlatılabilir. İslam dini anlatılacaksa sevgi, eşitlik gibi ahlaki öğretilerle anlatılmalı. Daha somut olacak, iyi bir insan olmayı öğretecek, neden vicdanımızın sesine kulak vermeliyiz, aslında vicdanımızın sesi neyin sesi. Yalan söylerken kendimizi rahatsız hissediyor muyuz gibi şeyler anlatılabilir. Ahlak dersi olması her kesimi kuşatması adına daha sevimli olabilir. ” (G15)

Bazı katılımcılar din kültürü ve ahlak bilgisi dersinin önemsenmediğini düşünmüşler, sebep olarak ise öğretmenlerin yüksek notlar vererek, öğrenmeyen öğrencileri dahi dersten yüksek notlarla geçirmelerini göstermişlerdir. Katılımcılar din kültürü ve ahlak bilgisi dersinin sınavlarının önemsenmesi gerektiğini düşünmektedirler.

“Çocuklar bir matematik kadar, Türkçe kadar din kültürüne önem vermiyorlar. Bütün çocuklar 100 alıyorlar. Nasıl alıyorlar? Hakkıyla mı, bilerek mi alıyor? Almıyor. ” (G1)

Din, korku ve vaat unsurları olmadan anlatılmalı, öğrenme ve uygulama iradeye bırakılmalıdır. Fakat ahlaki, evrensel değerler üzerinde yoğunlaşmalı, temel sağlam atılmalıdır. Ötekileştirmenin son bulması için bu gereklidir fikri bazı katılımcılar tarafından ifade edilmiştir.

“Çocuklar doğru değerleri öğrenmezlerse, korku temeline ya da vaat temeline, hep bir şeyleri başkalarından vaat ederek bekleyecekler. Birisi bana bir şey vaat etsin ben ona göre yapayım, biraz çıkar ilişkisine dayandıracaklar. Bir de tabii bunun içerisine siyasi büyüklerin de yaptıkları, ya da çevresindeki insanların yaptıkları. Vicdanı öğretirseniz, ahlakı öğretirseniz, başka birisinin malına el uzatmanın yanlışlığını anlatırsanız dini anlatmada işiniz daha kolay olur. ” (G15)

3.8. Literatür Tartışması ve Değerlendirme

Din kültürü ve ahlak bilgisi dersinin sosyalizasyon sürecine etkisini anlayabilmek adına yapılan araştırma ile araştırma sürecinde faydalanılan literatüre bakıldığında; Peltek(2015) tarafından felsefe ve din bilimleri alanında yazılmış olan ‘Dini Çoğulculuğun İmkânı: Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Kitapları Örneği’ adlı yüksek lisans tezinde ilköğretim 4, 5, 6, 7 ve 8. sınıf din kültürü ve ahlak bilgisi dersi kitapları dini çoğulculuk açısından incelenmiştir. Ders kitaplarının dışlayıcı, kapsayıcı, çoğulcu

olup olmadıkları tespit edilmeye çalışılmıştır. Din kültürü ve ahlak bilgisi dersi isim itibariyle bütün dinleri ve dinlerin kültürlerini kapsayan bir ders izlenimi vermektedir fakat yapılmış olan inceleme sonucunda ders kitaplarının dışlayıcı olduğu sonucuna varılmıştır. Türkiye'de ekseriyetin Müslüman olması bireysel ihtiyaçların göz ardı edilebileceği anlamını taşımamalıdır. Türkiye gibi farklı din ve mezheplerin varlığını koruduğu kozmopolit bir ülkede tek bir mezhebe dayalı din eğitiminin verilmesi çoğulcu din eğitimi anlayışı ile çelişmektedir. Araştırmada elde edilen bulgulara göre Türkiye' de Hanefi mezhebine mensup insanların çokluğu sebebiyle Hanefi eksenli bir müfredat işlenmektedir. Diğer din ve mezhepler hakkında çok kısa bilgi verilmektedir. Araştırmacıya göre İslamiyet dışındaki dinlere eşit mesafede durmak, insanların birbirleriyle ilişkilerinde saygı çerçevesinde hareket etmelerine ve hak ihlallerinin olmamasına yardımcı olacaktır. Yapılan araştırmada aynı zamanda ilköğretim düzeyinde verilen din kültürü ve ahlak bilgisi dersinde çoğulcu din eğitiminin verilmesi noktasındaki endişeler ifade edilmiştir. Araştırmacı; dini duygu ve düşüncesi tam anlamıyla oturmamış çocuklara İslamiyet dışındaki diğer dinlerin anlatılmasını kafa karıştırıcı bulmuştur. Bu yüzden diğer dinler hakkındaki bilginin yükseköğretim düzeyindeki öğrencilere anlatılmasını önermiştir(Peltek, 2015).

Peltek tarafından yazılmış tez ile yapılmış olan alan araştırması belli noktalarda örtüşmektedir. Din kültürü ve ahlak bilgisi dersi, isim itibariyle kapsayıcı görünmesine rağmen içerik olarak kapsayıcı bir nitelik taşımamaktadır. Bu ders, toplumu kucaklayan, Türkiye topraklarında yaşayan her bir bireyin ihtiyaçlarına cevap verecek bir ders olma özelliğine sahip olmalıdır. Peltek(2015) çoğulcu din eğitiminin ilk ve orta eğitim düzeylerinde kafa karıştırıcı ve dinsiz bir neslin ortaya çıkmasında etkili olabileceğini düşünmektedir. Fakat bu düşünce diğer dinlerin mensupları içinde geçerlidir. Farklı dine ya da mezhebe mensup ailelerin çocukları için de din kültürü ve ahlak bilgisi dersi kafa karıştırıcı olabilir. Bundan dolayı dersin ahlak dersi ya da İslam dini ve kültürü dersi olarak verilmesi daha aydınlatıcı olabilir. Bu noktada Peltek' in tezi ile yapılan çalışma farklılık göstermektedir.

Davarcı tarafından 2008 yılında felsefe ve din bilimleri alanında yazılmış olan 'Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinin Öğrencilerin Sosyalleşmesine Etkisi' adlı yüksek lisans tezinde din kültürü ve ahlak bilgisi dersinin ilköğretim düzeyindeki öğrencilerin sosyalleşmesine ne gibi etkilerinin olduğunu ortaya koymak amaçlanmıştır.

Bu amaca ulaşabilmek amacıyla ilköğretim düzeyindeki ders kitapları incelenmiştir. Davarcı'ya göre din kültürü ve ahlak bilgisi dersi öğrencilerin sosyalleşmesine olumlu yönde katkıda bulunabilecek niteliklere sahiptir. Din, kültür ve ahlak sosyalizasyon sürecinde etkili faktörlerdir. Fakat öğrencilerin derste edindikleri bilgileri hayata geçirdikleri söylenememektedir. Araştırmacı okul aile işbirliğinin önemini vurgulamıştır. Okulda edinilen bilgiler ailede pekiştirilmediği müddetçe sonuçsuz kalacaktır. Din kültürü ve ahlak bilgisi dersi ilköğretim ve ortaöğretim düzeylerinde zorunlu ders olarak okutulmasına rağmen sosyalleşme sorunudur. Bu ders hayatın içerisine dahil edilmeli, öğretmenlerin eksiklikleri giderilmeli, toplumda var olan batıl inanışlar ders içerisinde çürütülmelidir(Davarcı, 2008).

Davarcı'nın yazmış olduğu tez ile yapılan alan araştırması örtüşmektedir. Din kültürü ve ahlak bilgisi dersi hedeflediği amaçları gerçekleştirmede yetersiz kalmaktadır.

Kanık Tetik(2006) tarafından hazırlanan ' İlköğretim Çağı Çocuğunun Ahlak Gelişiminde Manevi Değerlerin Etkisi' adlı yüksek lisans tezinde manevi değerlerin, ilköğretim düzeyindeki çocukların ahlaki gelişimleri üzerindeki etkisini araştırmak amaçlanmıştır. Bu amaca ulaşabilmek için 11, 12 yaşlarındaki çocukların ahlaki gelişimlerinde din kültürü ve ahlak bilgisi dersinin ne gibi etkilerinin olduğu araştırılmıştır. 6. Sınıf öğrencileriyle yapılan görüşmeler sonucunda din kültürü ve ahlak bilgisi dersinin ahlak amacına ulaştığı sonucuna varılmıştır. Çocuklara verilen ahlak eğitimi uygulamaya yönelik olduğu zaman kalıcı olmaktadır. Yaratıcıyı şefkatli ve merhametli özellikleri ile tanıyan çocuklar O'nu sevecek ve sorumluluklarını daha iyi bilecektir. Bu sorumluluk bilinciyle davranışlarında daha dikkatli olacaktır. Araştırmacıya göre öğrencinin derste pasif durumda olup dersin öğretmen merkezli işlenmesi dersten istenilen verimin alınmasını engellemektedir. Dersin bilişsel öğrenmeyle sınırlı kalması, duyuşsal alana hitap etmemesi bilginin davranışa dönüşmemesi anlamına gelmektedir. Kanık Tetik, ailede atılan ahlak temelinin din derslerinde pekiştirildiğini ifade etmiştir. Din kültürü ve ahlak bilgisi dersi öğrencilerin davranışlarını olumlu yönde etkilemektedir(Kanık Tetik, 2006).

Kanık Tetik(2008) tarafından yazılmış olan tez ile yapılan saha çalışmasının benzer oldukları noktalar çoğunluktadır. Ahlak eğitimi verilirken bilgi aşamasından davranış aşamasına geçilmesine dikkat edilmelidir. Uygulamaya yönelik olan ahlak

eğitimi daha kalıcı olabilmektedir. Yalnız Kanık Tetik'in çocuklara Allah'ın güzel vasıfları anlatılarak çocukların Allah'a karşı sorumluluk bilinciyle hareket etmeleri gerektiğini ifade etmesi eleştirilebilir. 6.sınıf çocuğunun Allah sevgisi ile sorumluluk bilinci elde edip davranışlarını kontrol etmesi çocuğun yaşı itibariyle pek mümkün gözükmemektedir. Ayrıca anket tekniğiyle 6. Sınıf çocuklarından elde edilen bilgiler ışığında ahlak öğrenme alanının etkili olduğu bulgusunu elde etmesi ile dersin bilgi aşamasında kaldığı fikrini ifade etmesi çelişmektedir. Uygulama aşamasına geçemeyen bilginin etkisinin görünmesi zordur.

Çakmak tarafından yapılmış 'Velilerin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Programına Yönelik Tutumlarını Etkileyen Faktörler' adlı doktora çalışmasının amacı ortaöğretim din kültürü ve ahlak bilgisi dersi program geliştirme sürecinde, velilerin din kültürü ve ahlak bilgisi dersi programına karşı tutumlarını ve bu tutumları etkileyen faktörleri tespit ederek, değerlendirmektir(Çakmak, 2007). 462 kişiye anket uygulanmış ve 40 kişi ile derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Araştırma ortaöğretim düzeyindeki öğrencilerin aileleriyle yapılmıştır. Velilerin din kültürü ve ahlak bilgisi dersine karşı tutumları ile yaşları, medeni durumları, meslekleri, gelirleri, din eğitimi aldıkları yerler arasında anlamlı bir ilişki vardır. Veliler din dersine ve programa olumlu yaklaşmaktadırlar(Çakmak, 2007). Çakmak'ın derinlemesine görüşmeler sonucu elde ettiği ve yapılan araştırma sonucu elde edilen bulgular arasındaki benzerlikler şöyledir:

İslam ile diğer dinler karşılaştırılmalı olarak öğretilmelidir. Ahlakla ilgili konulara daha fazla yer verilmeli ve özellikle hayattan örneklerle bu konular daha zengin hale getirilmelidir. Bireylere evrensel ahlaka ait değerleri kazandıracak konulara yer verilmelidir. Hak, özgürlük ve sorumluluk konuları daha yaygın olarak yer almalı, genç insanlara sorumluluk kazandırmaya yönelik konulara ağırlık verilmelidir. Din ve laiklik, din ve siyaset, din ve devlet ilişkisini açıklayan konular özellikle yer almalıdır. Dinin ve insanlarımızın inançlarının siyaset noktasında kullanılmasını engellemenin tek yolu budur. Onlara doğru bilgiyi, gerçek kaynaktan vermekle sorun çözülecektir. Din-bilim ilişkisine ağırlıklı olarak yer verilmelidir. Akılcı ve aydın insanlar yetiştirmede din bir araç olarak kullanılmalıdır. Aile içi ilişkiler, insanlar arası ilişkiler gibi konular programda daha fazla yer almalıdır. Bu değerler ve insanlar arası ilişkileri düzenleyen kurallar programda ağırlıklı olarak yer almalıdır. Temizlik, dayanışma gibi toplumsal değer ifade eden konular da daha ağırlıklı olmalıdır(Çakmak, 2007; 121).

Çakmak'ın tezinde derse karşı eleştirel bakış açısına sahip olan katılımcıların fikirlerinden elde edilen bulgular ile yapılan araştırmada elde edilen bulgular örtüşmektedir. Din kültürü ve ahlak bilgisi dersi programının İslam dini merkezli işlenmesi, kutuplaşmaların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu sorunun çözülebilmesi için farklı yorumları dile getiren programların geliştirilmesi gerekmektedir. Gençlerin farklılıklar içerisinde ortak noktaları görebilmeleri için konuların özenle seçilmesi gerekmektedir. Hoşgörü ve saygı ortamı için bu gereklidir.

Solak tarafından yazılan 'Velilerin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersini Önemseme ve Memnuniyet Düzeyleri Üzerine Bir Araştırma(Isparta Örneği)' adlı yüksek lisans çalışmasının amacı çocukları ilköğretim düzeyinde olan velilerin din kültürü ve ahlak bilgisi dersini önemseme ve memnuniyet düzeylerini tespit edip değerlendirmektir. Daha çok babalardan oluşan velilere uygulanan anket sonucu veriler elde edilmiştir. Sonucunda ise velilerin çoğunluğunun dersi önemsedikleri ve müfredatta işlenen konulardan memnun oldukları bulgularına ulaşılmıştır. Programın daha verimli olabilmesi için aile görüşleri önemlidir. Bölgesel ve yöresel ihtiyaçların farklı olmasından dolayı bu çalışma farklı bölgelerde uygulanabilir(Solak, 2013).

Solak tarafından yazılmış olan tez çalışması ile yapılmış olan alan araştırması belli noktalarda örtüşmektedir. Çocuğu en iyi gözlemleme fırsatına sahip olan ailelerin görüşleri program geliştirme sürecinde önemsenmelidir. Özellikle din eğitimi gibi bireyi merkeze alan bir süreçte önemi daha da artmaktadır.

Yıldız(2010) tarafından din sosyolojisi alanında hazırlanan 'Ortaöğretim Din kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Müfredatının Dini Sosyalleşme Açısından Değerlendirilmesi' adlı yüksek lisans tezinde 9, 10, 11 ve 12. Sınıf ortaöğretim kitapları incelenmiş ve değerlendirilmesi yapılmıştır. Söylem analizi yapılmış ve müfredat dini sosyalleşme merkezli incelenmiştir. Eğitim kurumları, sosyal bir varlık olan insanın sosyalleşmesini ve topluma uyum sürecini destekleme görevini üstlenmektedir. Okullarda okutulmakta olan ders müfredatlarının özellikleri milli eğitimin sosyalizasyon sürecine yaklaşımını anlamak açışından önemlidir. Çalışma dini sosyalleşme merkezli ele alınmıştır. Dini sosyalleşme, bireyin, içerisinde yaşadığı toplumun kültürünü, değerlerini, sembollerini öğrenerek kişiliğine yansıtması süreci olarak tanımlanabilir. Yapısal işlevsel kuram doğrultusunda eğitim ve din konularının ortak işlevi olan sosyalizasyon üzerinde durulmuştur. Çalışmanın sonucunda din kültürü

ve ahlak bilgisi dersi müfredatının öğrencilerin sosyalizasyon süreçlerine olumlu yönde katkı sağlayabilecek niteliklere sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Fakat dersi alan her öğrencinin edindikleri bilgileri içselleştirip davranış haline dönüştürdükleri söylenemez. Programda farklı dini inanışlara yer verilmesi önemli bulunmuştur. Bu durum toplumsal adına faydalı bir nitelik taşımaktadır. Aynı ders içerisinde farklı dini yorumları benimseyen çocukların, birbirlerinin kültür ve inançları hakkında bilgi sahibi olmaları hoşgörü ortamının oluşmasına ışık tutacaktır. Programda bazı olumlu açılımlar yer alırken, farklı dini inanç ve mezheplerin yeterince yer almadığı görülmüştür. Ders kitaplarında Hanefi ekolünün merkeze alınması diğer din ve mezheplerin dikkate alınmadığını göstermektedir. Bu durum farklı inanç ve dini yorumlara sahip öğrencilerin yoğun olarak yaşadıkları bölgelerde problemlere yol açabilmektedir(Yıldız, 2010).

Yıldız'ın(2010) çalışması ile yapılan çalışma belli noktalarda benzerlikler göstermektedir. Din kültürü ve ahlak bilgisi dersinin daha kuşatıcı olması adına mezhepler üstü, toplumda yer alan farklı inanç ve dini yorumlara sahip insanların yadsınmadığı bir anlayışla ele alınması ve geliştirilmesi gerekmektedir.

Aytemür Aykaç(2011) tarafından hazırlanan 'İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersleri(6, 7, 8. Sınıflar) Ahlak Öğrenme Alanının Öğrenci Davranışları Üzerindeki Etkisinin Değerlendirilmesi' adlı yüksek lisans tezinde din kültürü ve ahlak bilgisi dersi öğrenme alanlarından biri olan ahlak öğrenme alanının, öğrenciler üzerindeki etkisini ölçmek amaçlanmıştır. Bu amaca ulaşabilmek adına 8. sınıf öğrencilerine anket uygulanarak veriler toplanmış ve değerlendirilmiştir. Din kültürü ve ahlak bilgisi dersinde yeni nesillere yaşadıkları toplumda insanlar ile barış içerisinde yaşamak adına gerekli olan nitelikler kazandırılmak amaçlanmıştır. Çalışmanın din kültürü ve ahlak bilgisi dersi öğrenme alanının öğrencilerin ahlaki gelişimine katkıda bulunduğu hipotezi doğrulanmıştır. Öğrenciler ahlak öğrenme alanı içerisinde edindikleri bilgileri davranışa dönüştürme noktasında zorluk yaşamaktadırlar. Ailede atılan ahlaki temel din kültürü ve ahlak bilgisi dersinin etkili olabilmesi adına önemlidir. Allah'ın şefkat ve merhamet sıfatları çocuklara anlatılarak Allah sevdirilmeli ve çocuk Allah'ın sevgisini kazanmak için güzel davranışlara sevk edilmelidir. Ahlak eğitimi verilirken uygulamalı verilmelidir. Çocuk hayatın içerisinde öğrenmelidir. Öğretmenin öğrenciye ve derse karşı tutum ve davranışı dersin verimliliği açısından önemlidir.

Öğretmenin hitap ettiği öğrencileri her alanda tanıması dersin verimini arttıracaktır. Ayrıca anlatılan konular çocukların pedagojik yaşları dikkate alınarak anlatılmalıdır. Aksi takdirde olumsuz sonuçlara sebep olabilir(Aytemür Aykaç, 2011).

Aytemür Aykaç'ın tez çalışması ile yapılan çalışma örtüşmektedir. Ahlak eğitiminin başladığı yer ailedir. Sadece din kültürü ve ahlak bilgisi dersinde alınan eğitimin etkisi olmaz. Aile desteklediği müddetçe faydası görülür. Ahlak eğitimi teoride kalmamalıdır. Öğretilen bilginin davranışa dönüşebilmesi için uygulamaya yönelik verilmesi gerekir.

Yanıklar tarafından 2010 yılında kaleme alınmış 'Kültürel Sermaye, Eğitim ve Toplumsal Tabakalaşma: Pierre Bourdieu' nun Yeniden Üretim Kuramına Eleştirel Bir Bakış' adlı makalenin amacı kültürel sermaye ekseninde eğitim sistemi ile toplumsal sınıf arasındaki ilişkinin toplumsal tabakalaşmanın devamı üzerindeki rolünü irdelemektir. Makalede Bourdieu'nun sınıf, kültürel sermaye, habitus kavramları tanıtılmaktadır. Bireylerin kültürel sermayeleri, kültürel yatkınlıkları, dili kullanma becerileri eğitim kurumlarındaki başarıyı doğrudan etkilemektedir. Eğitim kurumlarında elde edilen başarı önceden elde edilen kültürel sermayenin bir ürünüdür. Uzun zaman boyunca elde edilen kültürel sermaye bireyle bütünleşerek belli grupların habitusu olmaktadır. Bourdieu' ya göre eğitim sistemi birbiriyle eşit olmayan kültürel sermayeye sahip olan çocuklar ile olmayanları ayırır. Sosyal sınıflar, akademik sınıflara dönüşür. Okullar egemen grupların kültürlerini merkeze alarak, uygun bulmadığı habitusları dışlamaktadırlar. Akademik başarının edinilmesi sürecinde kültürel sermayenin yanında ekonomik sermaye de önem teşkil etmektedir. Çocuklarını özel okula gönderen, özel ders aldıran, çocuklarına ekonomik temelli imkânlar sağlayan ailelerin çocuklarının akademik başarılarını sadece kültürel sermaye birikimi olarak değerlendirmemek gerekir(Yanıklar, 2010).

Yanıklar' ın kaleme almış olduğu makale ile yapılan araştırma örtüşmektedir. Din kültürü ve ahlak bilgisi dersinin sosyalizasyona etkisini ailelerin görüşleri çerçevesinde irdelemeye çalışan araştırmada özel okul ve devlet okulu velileri ile görüşmeler yapılmıştır. Özel okul velilerinin eğitim kurumlarından beklentileri daha başarı eksenlidir. Aynı zamanda devlet okulu velilerinin beklentileri ile farklılıklar göstermektedir. Kültürel sermayeye sahip veliler din kültürü ve ahlak bilgisi dersine daha yansız bakabilmekte, dersin varlığını önemsemektedirler. Fakat dersi önemseyen

aileler dersin içerik ve işleniş yönüyle hassas bir yapıya sahip olması gerektiği görüşüne sahiptirler. Kültürel sermayeye sahip ailelerin çocukları okul ortamında başarı göstermektedirler. Dine kültürün bir unsuru olarak bakıldığında ve özellikle Türkiye'de İslam kültürü Hanefi ekolü merkezli programlar yapıldığı dikkate alındığında din kültürü ve ahlak bilgisi dersinde ailede dini kültürel sermaye noktasında yeterince bilgisi olmayan çocuklar programa yabancılaşmaktadırlar. Çocuklarına İslam dini eğitimi vermeyen ya da farklı inanç ve yorum farklılıklarına sahip olan ailelerin çocukları din kültürü ve ahlak bilgisi dersinde istek noktasında sıkıntılar yaşayabilmektedirler. Bu yüzden derste, toplumda yaşayan bütün düşünce ve inanç sahibi insanları kapsayacak, yabancı hissettirmeyecek bir programın varlığı gereklidir. Sürekli değişen ve geliştirilmeye çalışılan din kültürü ve ahlak bilgisi dersi programı tam anlamıyla mezhepler üstü bir özellik kazanamamıştır. Bu özelliğinden dolayı toplumun belli bir kesimi tarafından tepki ile karşılanan dersin amaçlarına ulaşması sekteye uğramaktadır.

Din eğitimi ile sosyal bir gerçeklik olan dinin öğretime konu edilip din kültürünün öğrencilere aktarılmasıdır. Din eğitiminde öğrencilerin topluma, toplumda var olan kültüre ve değerlere uyum sağlayarak sorumluluklarının farkına varmaları amaçlanmaktadır. Ayrıca din ve ahlak kültürün önemli parçaları olarak sosyalizasyon sürecinin olmazsa olmazlarıdır (Çekin, 2013).

Gözler tarafından 2011 yılında kaleme alınmış 'Zorunlu Din Öğretimi Meselesine Yaklaşımlar: Tarihi Sürece Bakış ve Değerlendirmeler' adlı makalede din kültürü ve ahlak bilgisi dersinin tarihi süreç içerisinde yaşamış olduğu değişiklikler ve dersin mahiyeti merkeze alınmıştır. Zorunlu din kültürü ve ahlak bilgisi dersi 2004 yılında Sünni merkezli eğitim verildiği gerekçesiyle seçmeli olması için Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine götürülmüştür. Mahkeme dersin zorunlu oluşunu problem olarak görmemiş fakat müfredatı yanlı bulmuştur. Kültürün ve toplumun bir parçası olan din kültürünün ders olarak okutulmasında sakınca yoktur. Bu ders dünyanın birçok yerinde seçmeli ya da zorunlu olarak okutulmaktadır. Gözler, aynı zamanda dersin zorunlu oluşunu tartışma konusu olmaktan çıkartmak gerektiğini belirtmiş, ötesinde dersin müfredatının eleştirilip geliştirilmesi fikrini savunmuştur.

Toplumsal bir gerçeklik olarak din, toplumdan bağımsız düşünülemez. Asırlar boyunca insanlar farklı inanış şekilleriyle hayatlarını devam ettirmişlerdir. Din eğitimi

toplumda var olan dinlerin tanıtılması açısından önemlidir. Yaşadığı toplumda var olan inanış şekillerini bilmemek birçok yaşantıya ve sembole yabancı kalmak anlamına gelmektedir. Din kültürü ve ahlak bilgisi dersi bu doğrultuda dinlerin kültürünü öğretmekle birlikte toplumda çoğunluğun inandığı İslam dini bilgisini mezhepler üstü bir perspektifle daha detaylandırabilir. Bilgisi verilen dinin uygulama aşamasına müdahale edilmesi doğru değildir. Fakat dinde yer alan ahlaki öğütleri evrensel değerler çerçevesinde eğitimin iyi insan yetiştirmek amacına ulaşabilmek amacıyla uygulamaya yönelik verilmesi doğrudur.

Şen(2007) tarafından kaleme alınan 'Türkiye'de Din Eğitimi ve Yurttaşlık' başlıklı makalesinde Türkiye'de din eğitimini yurttaşlık bağlamında irdelemektedir. Din kültürü ve ahlak bilgisi ders kitapları incelenmiş ve ilgili dönemin yurttaşlık anlayışının dini ve otoriter eksenli oluştuğu fikri öne sürülmüştür. Şen'e göre bireyin yurttaş olabilmesi için özgür bir ortamda sosyalleşebilmesi gerekmektedir. Bireyin kendi farkına varabilmesi, farklılıkları kabul edebilme kabiliyetine sahip olabilmesi, diğerini tanıma özelliğini gösterebilmesi, yurttaş olabilme sorumluluğunu bilmesi gerekmektedir. Eğitim kurumları bu amaca ulaşabilmek adına çalışmalar yapmalıdır. Din kültürü ve ahlak bilgisi ders kitaplarında birey; aile, din ve devlet otoritesine mutlak anlamda itaat etmekle yükümlü bir profille gösterilmiştir. Ders kitaplarında üst kimlik olarak Müslümanlık yer almaktadır. Müslümanlık ve itaat kavramları bir arada sıklıkla kullanılmıştır. İtaat kavramı özendirilmiş ve yaratıcı tarafından mükâfat sebebi olarak sunulmuştur. Ders kitapları bütün okuyucuları Müslüman kabul etmiştir. Böylelikle tek taraflı bir anlatım şekli ortaya çıkmaktadır. Metinlerde toplumsal düzeni bozanların cezalandırılacağı şeklinde ifadeler yer almıştır. Söylemler ortak iyi etrafında birlikte yaşama durumuna sahip yurttaş bireylerin yerine, dönemin siyasal yapısına uygun olarak, uyum ve istikrarın sağlanabilmesi için itaatkar bireylerin yetiştirilmesini hedeflemektedir. İtaatin dini kaynaklarla meşrulaştırılması yaratıcıya itaati devlet yöneticilerine doğru yön değiştirebilmektedir. Mümin yurttaşlar itaat etmesini bilen, haklarından ziyade görevlerinin farkında olan ve bunlarla yetinen bir anlayışa sahiptir. Ders kitaplarında yer alan metinler, haklarının farkında olan ve katılım gösterebilen bireylerin yerine çoğu zaman pasif, kendi adına karar verilmiş, yasalar ve korku unsurlarıyla hareket eden bireyleri öne çıkartmaktadır(Şen, 2007).

Şen(2007)'in kaleme aldığı makale ile yapılan çalışmanın örtüştüğü noktalar yer almaktadır. Araştırma sonucunda din kültürü ve ahlak bilgisi dersinde sorgulayarak öğrenmenin gerçekleşmediği, daha çok ezbere dayalı ve verilen bilgilerin direk kabulünün istendiği bir anlayışın olduğu gözlemlenmiştir. Ayrıca dersi gören her öğrencinin Müslüman olarak kabul edilip biz potasında eritilmesi de dersin kuşatıcığını zedelemektedir. Metinlerde itaat kültürünün ön plana çıkarılması dinin iktidar aracı olarak kullanılmasının önünü açmaktadır.

Şen(2006) 'İktidar ve Eğitim' makalesinde okul müfredatının hazırlanmasında ideal olanı, toplumun farklı unsurlarının taleplerini dikkate alacak şekilde ve çoğulcu bir kültür eşliğinde, tarafların kendi seslerini duyurabilecekleri bir platform aracılığı ile eğitimin şekillenmesine izin veren bir ortamın yaratılması olduğunu ifade etmiştir. Makalede geçen bu ideal müfredat tanımı yapılan çalışmanın önerileriyle örtüşmektedir. toplumda yaşayan her bireyin kendi inancını, düşüncesini korkmadan, çekinmeden, özgür bir şekilde ifade edebileceği platformların varlığı gereklidir. Sadece itaat eden, eleştirmeyen, sorgulamayan nesiller gelişime kapalı olacaktır.

BÖLÜM 4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu tezde ilköğretim düzeyindeki öğrencilere verilen din kültürü ve ahlak bilgisi dersinin sosyalizasyona etkisi, aile görüşleri çerçevesinde irdelenip değerlendirilmiştir. 4, 5, 6, 7 ve 8. sınıflarda zorunlu ders olarak hafta da iki saat okutulmakta olan din kültürü ve ahlak bilgisi dersi sosyalizasyonun temel taşları olan din, ahlak ve kültür kavramlarını dersin isminde geçirmesi özelliği ile dikkat çekmektedir. Ders, bu özelliği dikkate alınarak sosyalizasyon kavramı ile değerlendirilmiştir.

Yapılan araştırmanın verileri niteliksel araştırma tekniği kullanılarak elde edilmiştir. Çocukları ile daha yoğun vakit geçiren, çocuklarını en iyi gözlemleme fırsatına sahip, ilköğretim düzeyinde okuyan çocuğu olan annelerin katılımıyla derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. 10 devlet, 10 özel okul velisi olmak üzere toplamda 20 veli ile görüşülmüştür. Katılımcılar ile park, okul, ev ortamında yapılan, görüşmelerin başında araştırma hakkında bilgi verilen görüşmeler samimi bir sohbet havasında gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların izniyle ses kayıtları alınmış sonrasında ses kayıtları bilgisayar ortamına aktarılarak yorumlanmıştır.

Katılımcıların yaşları 31 ile 51 yaşları arasında değişmektedir. Eğitim durumları ilkokul, lise, lisans mezunu olarak değişen katılımcıların çoğunluğunu öğretmen veliler oluşturmaktadır. Eğitim camiasını daha iyi gözlemleyen ve bu camianın içerisinde bulunan öğretmenlerin görüşleri çalışmaya ışık tutmuştur. İstanbul'un Kartal ve Maltepe ilçelerinde ikamet eden velilerin katılımıyla gerçekleşen görüşmeler sonucu elde edilen bulgular Türkiye'nin her bölgesi için genellenemese de alana katkısının olacağı düşünülmektedir.

Araştırma sırasında Bernstein ve Bourdieu' nun eğitim kuramları merkeze alınmıştır. Bu kuramlar doğrultusunda özel okul ve devlet okulu velileriyle görüşülmüştür. Bourdieu' ya göre anne ve babalar kültürel birikimlerini çocuklarına aktarırlar ve buda çocuğun akademik başarısını önemli düzeyde etkilemektedir. Akademik başarı ile kültürel sermaye arasında ciddi bir ilişki vardır. Ailenin kültürel sermayesi düzeyinde eğitim kurumlarından beklentileri de farklılaşmaktadır.

Bernestin ise eğitim kurumlarında yeniden üretilen eşitsizlikleri basit ve karmaşık dil kodlarıyla açıklamaktadır. Bernstein ve Bourdieu' nun görüşlerinden hareketle eğitim kurumlarının toplumdaki eşitsizlikleri pekiştirdiği sonucuna varılabilir.

Sosyalizasyon sürecinin önemli araçlarından biri olan eğitim, toplumda yaşayan herkes için eşit bir sosyalizasyon süreci sunmamaktadır.

Sosyalizasyon, insanın içerisinde yaşadığı toplumun kültür, değer, norm ve sembollerini öğrenerek topluma uyum sağlaması sürecidir. Toplumlar devamlılıklarını sağlayabilmek için vatandaşlarına belli görevler yüklerler. Bu görevlerin temeli, öncelikle ilk eğitim kurumu olan aile içerisinde atılır. Daha sonra eğitim kurumları aracılığıyla bireye, toplumla uyumlu olabilmesi adına sorumlulukları öğretilir. Bu silsileyi takip eden sosyalizasyon süreci ömür boyu yeni edinilen bilgiler ışığında devam eder.

Eğitim bir kültür aktarıcısı olarak toplumların varlıklarının devamı adına önem teşkil etmektedir. Eğitim kurumları vasıtasıyla bireyin yaşadığı topluma uyumu kolaylaşır; birlikte hareket edebilme, toplu yaşam kültürü gibi özellikler edinilir. Din, ilk insanla beraber var olmuş ve yüzyıllardır toplumlar içerisinde, varlığını farklı şekillerde devam ettirmiştir. Dünya üzerinde sayısız inanç şekli mevcuttur. Kimi insanlar aşkın bir gücün varlığına inanma ihtiyacı hissederken; kimileri kabile başkanlarını, reislerini, taşı, güneşi, toprağı, ineği, kendi yaptıkları heykelleri ilah kabul etmişlerdir. Bu çeşitlilik insanlarda doğuştan var olan inanma ihtiyacından kaynaklanmaktadır.

Doğduğu andan itibaren öğrenmeye hazır olan insan için aile ilk eğitim ve öğretim kurumudur. Öğrenmenin ilk basamağı olan ailede ilk olarak kişinin yaşamsal faaliyetlerinin devamını sağlayacak ihtiyaçları karşılanır. Sonraki aşamalarda birey olma yoluna doğru adımlar atılır. Anne ve baba çocuğunu hayata hazırlarlar. Bu yüzden sosyalizasyon süreci aile ile başlar.

Din eğitimi kişinin dini duygu, düşünce ve davranışlarında önceden planlanan doğrultuda değişikliği amaçlamaktadır. Eğitim gibi din eğitimi de ailede başlar. Çocuk anne, baba, aile büyüklerinde gördüğü ve duyduğu dini bilgiyi doğru kabul eder ve dini bir bakış açısı edinir. Ailede edinilen din eğitimi çocuk büyüyüp tam anlamıyla birey olunca daha net bir şekil alır. Bu yüzden eğitim kurumlarında verilen din eğitimi derslerinde ailelerin çocuklarına vermiş oldukları dini eğitimi bilmek, çocuğun dini hassasiyetlerini bilip, çocuğu tanımak önemlidir.

Bu tezde de din dersi eğitiminin çocukların sosyalizasyonuna etkisini araştırmak amacıyla velilerle yapılan görüşmelerin sonucunda elde edilen bulguların değerlendirilmesi şu şekilde yapılabilir: 1982 anayasası ile zorunlu hale getirilen din kültürü ve ahlak bilgisi dersinin varlığı, zorunluluğu, içeriği, öğretmenin anlatış şekli farklı platformlarda eleştirilmiş, tartışma konusu olmuştur. Dersle ilgili tartışmaların Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine kadar gitmesi dersin toplum tarafından önemsendiği anlamını taşımaktadır. Bu önemsemeden kasıt yoğun bir din dersi içeriği değildir. Din kültürü ve ahlak bilgisi dersi çerçevesinde edinilen bilgilerin incelenip önemsenmesi kastedilmiştir.

Türkiye'de yaşayan insanların dine yabancı olmadıkları, kültürün bir parçası olan din faktörü ile gündelik yaşamda her gün farklı farklı mecralarda karşılaşıldığı bilinmektedir. Camiler, kiliseler, cem evleri, bayramlar, okunan ezanlar gibi çeşitli dini sembollerle din, varlığını yaşamın her alanında hissettirmektedir. İnsanların dillerinde dahi fark edilmeden yer edinen dini kavramlara yabancı olmak mümkün değildir. *İnşallah, çok şükür, âmin, bismillah* gibi çeşitli kavramlar günlük dilde kullanılan ve aşina olunan kavramlardır. Özellikle yaşanılan toplumda, İslami sembollerin çokluğu İslam dinine mensup insanların yoğun olarak yaşadığını gösterir. Din, insanlar için bir rahatlama, güç bulma, sığınma kapısı olarak kabul görebilir. Din önemlidir ve sosyolojinin temel kurumlarından birisidir. Ama sosyolojide din, önemli bir toplumsal dayanışma aracı olarak görülebildiği gibi parçalayıcı da olabilmektedir(din savaşları, köktencilikler).

Aile ilk eğitim kurumu olarak nitelendirilebilir. Anne ve babadan öğrenilen davranışlar sosyal hayatta bireye rehber olmaktadır. Ahlak temeli ailede atılır. Temelden öğrenilmeyen ya da yanlış öğrenilen ahlaki değerler ilerleyen yaşlarda bozuk davranışlar olarak ortaya çıkmakta ve toplumun hoş görmediği nitelikte bir hal almaktadır. Bu yüzden ailenin çocuğa verdiği eğitim güzel bir toplum için önemlidir. Anne ve babanın uyum içerisinde olduğu, sevgi ortamının sunulduğu, ahlaki değerlerin yaşanarak öğrenildiği bir aile ortamında toplumun istediği, toplumla uyumlu bireyler yetişmektedir. Ahlak eğitimini okullardan bekleyen ailelerin çocukları girdikleri ortamların bozulmasına sebep olmaktadırlar.

Aile din eğitiminin de verildiği ilk müessesedir. Anne ve baba inandıkları dinin öğütlerini, sembollerini, değerlerini çocuklarına farklı yöntemlerle anlatırlar.

Çocuk anne ve babayı taklit ederek öğrenir. Ailede verilen din eğitimi noktasında araştırma sonucunda ulaşılan bulgular ışığında ailelerin din eğitimine yaklaşımları şöyle sıralanabilir:

- Çocuklarının yanlarında dini ritüelleri gerçekleştirerek örnek teşkil etmeye çalışan aileler
- Çocuklarına dini kavramları küçük yaşlarda öğreten ve yaşantıya geçmesi adına uğraş gösteren aileler
- Dini bilgi noktasında yetersiz olduklarını düşünüp din eğitimini eğitim kurumlarından bekleyen aileler
- Din eğitimi vermekten sakınan, çocuklarının tercih edebilme dönemlerine geldikleri vakitte, araştırdıktan sonra inançlarını seçmelerini doğru bulan aileler

'Din güzel ahlaktır' diyen Hz. Muhammed dinin temelinin güzel ahlak olduğunu ifade etmiştir. Dinler iyi insan olmayı tavsiye ederler. Bu yüzden insanlar ve toplumlar için aynı anlama gelen evrensel ahlak kuralları vardır. Hırsızlık yapmamak, yalan söylememek, başkalarının haklarını gasp etmemek, adaletli olmak, çalışkan olmak gibi sayılabilecek birçok özelliği dinler tavsiye etmektedirler. Bu doğrultuda ailelerin öncelikle ahlak eğitimi vermeleri gerekmektedir. Çocuklarına din eğitimi vermek isteyen aileler, çocukları duyuşsal olarak hazır hale geldiklerinde güzel ahlak ile dinin tavsiyelerinin örtüştüğünü göstererek, çocuklarına dini eğitim verebilirler. Dindar görünümlü, ahlak yoksunu insanların varlığı, çevresini gözlemleyip sorgulayan çocuklar için bir çelişki faktörü haline gelmektedir. Ailelerin din eğitimi vermeden önce ya da paralel olarak ahlak eğitimi vermeleri gerekmektedir. Çocuklarını kuran kurslarına gönderen, dini ifadeleri ve sembolleri sürekli kullanan, beraberinde dinin tavsiye ettiği davranışlara tezat olan olumsuz davranışları sergileyen insanlar toplumda hoş karşılanmamakla birlikte eleştirilmektedirler. Bu bilgiler doğrultusunda aileler çocuklarına verilen din kültürü ve ahlak bilgisi dersinde ahlak eğitimine ağırlık verilmesini istemektedirler. Din eğitimi ahlaktan yoksun olamaz fakat ahlak eğitimi verilirken din olmak zorunda değildir. Herhangi bir dinin mensubu olmayıp ahlaki olarak hassas yaşayan insanların varlığı yadsınamaz.

Din kültürü ve ahlak bilgisi dersi isim itibariyle dinlerin kültürlerini ve ahlaki öğretilerini anlatma vazifesini üstlenmektedir. Dersin varlığının problem olmamasıyla birlikte sürekli değişen ve geliştirilmeye çalışılan içeriği eleştirilmektedir. Din kültürü

ve ahlak bilgisi dersinin içerik ve işlenişine yaklaşımlar bulgular ışığında şöyle sıralanabilir:

- Din kültürü ve ahlak bilgisi dersi İslamiyet hakkında yeterli bilgi vermekte eksik kalmaktadır. Dersin içeriği ibadet, dua ve sure ezberi noktasında zenginleştirilebilir.
- Din kültürü ve ahlak bilgisi dersi dinler hakkında genel bilgiler vermeli, ahlak ve kültüre dair bilgiler içermelidir.
- Din kültürü dersi seçmeli olmalı ve dersi seçen öğrenciler için ayrıntılı dini eğitim verilmelidir.
- Din kültürü ve ahlak bilgisi dersinin ismi 'değerler eğitimi' dersi olarak değiştirilip zorunlu ders olarak okutulmalı, toplumda çoğunluğun inandığı din olan İslam dininin anlatımı 'İslam' dini dersi ismiyle seçmeli okutulmalıdır.

Din kültürü ve ahlak bilgisi dersini gerekli gören öğrenci ailelerinin söylemlerinden şöyle bir çıkarımda da bulunulabilir; aileler din bilgisi anlamında yeterli bilgiye sahip olmadıklarını düşünmekte, aynı zamanda günümüzde ciddi anlamda farklı dini yorumların da ortaya çıkmasıyla çocuklarının doğru bilgiye, doğru kaynaklardan ulaşmalarını istemektedirler.

Sosyal bir gerçeklik olarak karşımıza çıkan din kültürü ve ahlak bilgisi dersi sosyalizasyon sürecinin temel taşları olan din ve kültür kavramlarını içermesi yönüyle önemsenmektedir. Dersin amaçlarının çoğu, Milli Eğitim genel amaçlarına paralel olarak öğrencilerin sosyalleşmesi yönündedir. Yapılan araştırma sonucunda din kültürü ve ahlak bilgisi dersinin ilköğretim düzeyindeki öğrencilerin sosyalizasyonlarına etkisinin tam anlamıyla olmadığı kanaatine varılmıştır. Dersin öğretmen merkezli, klasik anlatımla işlenmesi öğrenciyi pasif durumda bırakmaktadır. Yaparak ve yaşayarak öğrenmenin esas alınması gereken derste ahlaki konulara yoğunluk verilerek öğrenciler aktif hale getirilmelidir. İlköğretim düzeyindeki öğrencilerin pedagojik yaşlarına uygun olmayan bazı konuların sosyal hayata olumsuz etkileri olduğu söylenebilir. Örneğin 5.sınıf müfredatında yer alan görünen ve görünmeyen varlıklar konusu çocukları korkutmuştur. Aileden alınan ahlak eğitimi daha önemli bulunmuştur. Aile ahlak eğitimini tam anlamıyla çocuğuna vermediği müddetçe okuldan alınan eğitim askıda kalacaktır. Bu bağlamda okul-aile işbirliği ve koordinasyonu önemlidir.

İlköğretim düzeyinde olan öğrenciler için teorik dini bilgilerden ziyade topluma uyumu kolaylaştıracak, davranışları güzelleştirecek, iyi insanın niteliklerini yaparak ve yaşayarak öğretecek uygulamalı bir dersin varlığı sosyalizasyon sürecini olumlu etkileyecektir. Aksi takdir de çocukların duygu dünyalarında karşılığını bulmakta zorlandıkları, somutlaştıramadıkları, hayatın içerisinde bir yere koyamadıkları konular etki sahası bulamayacaktır, bulamamaktadır. Dersin sosyal hayata etkisinin olduğunu düşünenler çocuklarının edindikleri dini bilgileri kastetmektedirler. Bu noktada düşünceleri irdelenen aileler sonuç olarak dersin önemsenmediğini ifade etmektedirler.

Din kültürü ve ahlak bilgisi dersinin etkisi öğretmen tutum ve yaklaşımıyla ilişkilendirilmiştir. Öğretmenlerine karşı sevgi besleyen öğrenciler derse karşı daha ilgili olmaktadırlar. Öğretmenin olumsuz yaklaşımı din kültürü ve ahlak bilgisi dersinde diğer derslere kıyasla daha olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir.

Sosyalizasyon toplum ve toplumun oluşturan birey adına önemli bir süreçtir. Bu süreci birçok faktör etkilemektedir. Din kültürü ve ahlak bilgisi dersi bu faktörlerden sadece biridir.

4.1. Öneriler

Din kültürü ve ahlak bilgisi dersi ilköğretim ve ortaöğretim kurumlarında zorunlu ders olarak okutulan varlığı inkâr edilemeyecek sosyal bir gerçekliktir. Cumhuriyetin ilanıyla birçok tartışmaya konu edilmiş, birçok defa içerik ve şekil yönüyle değişikliğe uğramıştır. Bu değişimlerin paralelinde derse karşı ailelerin öğrencilerin, toplumda yaşayan diğer bireylerin tutumları, beklentileri değişiklik göstermiştir. İlköğretim düzeyindeki öğrencilere okutulan din kültürü ve ahlak bilgisi dersinin sosyalizasyon sürecine etkisi bağlamında yapılan araştırma derse karşı genel yaklaşımların yorumlanmasını da mümkün kılmıştır. Elde edilen bulgular sonucunda, din kültürü ve ahlak bilgisi dersine ailelerin yaklaşım ve beklentileri ışığında aşağıda maddelendirilmiş öneriler geliştirilmiştir.

1. Din kültürü ve ahlak bilgisi dersi ismiyle paralel olarak öğrencilere dinlerin kültür bilgisini ve ahlaki değerleri öğretmelidir.

2. İslamiyet hakkında daha detaylı eğitim görmek isteyen aileler için İslam dini ve kültürü adı altında seçmeli ders okutulabilir.

3. Öğrencilerin birlikte, barış içerisinde yaşayabilmeleri için her türlü fikre saygılı, hoşgörülü ve kuşatıcı davranışlar geliştirmeleri adına çalışmalar yapılmalıdır. Öncelikle toplumda var olan ötekileştirme kültürünü ortadan kaldırmak adına içerikler düzenlenmelidir. İnsanların fikirleri ve inançları doğrultusunda birbirlerini ötekileştirdikleri toplumda temelde verilen eğitim yatmaktadır. Bu yüzden din kültürü ve ahlak bilgisi dersi önemli bir misyon taşımaktadır.

4. Toplumda çoğunlukla İslamiyet mensubu insanların varlığından dolayı İslam merkezli hazırlandığı ifade edilen müfredat mezhepler üstü olmalıdır. Bir mezhebin öğretileri merkeze alınmamalıdır.

5. Öğretmenler profesyonel bir pedagojik eğitimden geçirilmeli, öğretmenlerin öğrencilere karşı yaklaşımları gözlemlenmelidir.

6. Toplumda gittikçe artan ahlaki çöküntüyü engelleyebilmek adına ailelerle işbirliği gerçekleştirilerek 1. Sınıftan itibaren verilecek bir 'Değer Eğitimi' dersinin varlığı çocukların sosyalizasyon süreçleri adına faydalı olabilir.

7. Din kültürü ve ahlak bilgisi dersini anlatan öğretmen öğrenciyi, aileleri yakından tanımalı ve dersin gidişatını bu bilgiler doğrultusunda belirlemelidir. Öğrencilerin kafalarını karıştıracak, aileleri rahatsız edecek bilgilendirmelerden kaçınılmalıdır. Çoğunluğun dikkate alınması kalanların yadsınacağı anlamını taşımamalıdır.

8. İlköğretim düzeyinde okutulan din kültürü ve ahlak bilgisi dersinde korku unsurları kullanılmamalıdır. Günah-sevap, helal-haram kavramlarıyla davranışların doğruluğu ya da yanlışlığı öğretilmemelidir.

9. Öğrenilen bilgi, hangi alanda olursa olsun sorgulanmadığı müddetçe taklitten öteye gidememektedir. Kişi edindiği bilgiyi belli bir süzgeçten geçirip, kendi zihninde anlamlandırmalı ve kabul edip etmeyeceğine sonrasında karar vermelidir. Ezbercilik, taklitçilik kişiyi atıl hale getiren, beyni kullanmama yöntemleridir. Din kültürü ve ahlak bilgisi dersi sorgulamaya, sorgulatmaya

yönelik olmalı ki çocuk edindiği bilgileri anlamlandırsın. Öğrendiği bilgi zihnine ve duygu dünyasına karanlık bir perde gibi görünmüşse, o bilgiyi öğrenme döneminde olmadığı düşünülebilir.

10. Ders sorgulamaya yönelik işlenmelidir. Öğrenciler öğrendikleri ve davranışa dönüştürecekleri bilgileri neden ve niçin soruları sorup cevap bulduklarında daha kalıcı öğrenmeler gerçekleşecektir.

11. Din kültürü ve ahlak bilgisi dersi öğrencilere sorumluluklar verilerek, öğretmenin rehber konumda olduğu bir işlenişe sahip olmalıdır. Klasik anlatımla işlenen derse karşı öğrenci ilgisiz kalacaktır.

12. Liselere Geçiş Sınavında soru olarak öğrencilerin karşısına çıkan din kültürü ve ahlak bilgisi dersi sınav içeriğinden kaldırılmalıdır. Öğrencileri zorlayan soruların sınavda çıkması öğrencilerin derse karşı olumsuz tavır sergilemelerine sebep olacaktır. Derse karşı ilgisi olmayan öğrencilerin ve çocuklarının zorunlu olarak bu dersi görmelerini istemeyen ailelerin tepkilerini arttıracaktır. Böyle bir uygulama ile tepkilerin din kültürü ve ahlak bilgisi dersine çekilmesi gereksiz görülmektedir.

13. Din kültürü ve ahlak bilgisi dersi toplumda var olan gerilimi gidermede işlev görebilir.

EK'LER

EK 1: KATILIMCILARIN KİŞİSEL ÖZELLİKLERİ

Kodu	Yaş	Eğitim Durumu	Doğduğu Yer	Yaşadığı Yer	Meslek	Çocuk Sayısı	Okul Türü	Sınıf
G1	36	Üniversite Mezunu	Karabük/Beşbinevler	İstanbul/Kartal	Market Müdürü	1 Çocuk E13	Devlet Okulu	8
G2	43	İlkokul Mezunu	Sivas/Şarkışla	İstanbul/Kartal	Ev Hanımı	2 Çocuk E10, K14	Devlet Okulu	5
G3	31	İlkokul Mezunu	Sinop/Merkez	İstanbul/Kartal	Ev Hanımı	1 Çocuk E10	Devlet Okulu	5
G4	39	Lise Mezunu	İstanbul/Kadıköy	İstanbul/Kartal	Ev Hanımı	2 Çocuk K10, K10	Özel Okul	5
G5	40	İlkokul Mezunu	Sivas/Şarkışla	İstanbul/Kartal	Ev Hanımı	3Çocuk K17,K12,E4	Devlet Okulu	7
G6	38	Lise Mezunu	Bayburt	İstanbul/Kartal	Ev Hanımı	2 Çocuk E14, K11	Özel Okul	6
G7	51	İlkokul Mezunu	Erzincan	İstanbul/Kartal	Sigorta Emeklisi	1 Çocuk K13	Devlet okulu	8
G8	41	Lise Mezunu	Trabzon	İstanbul/Kartal	Ev Hanımı	2Çocuk E18,K12	Devlet Okulu	7
G9	44	İlkokul Mezunu	Eskişehir/Han	İstanbul/Kartal	Ev Hanımı	2Çocuk E15, E13	Devlet Okulu	8
G10	47	Lise Mezunu	Elazığ/Merkez	İstanbul/Kartal	Ev Hanımı	2Çocuk-K10,K10	Devlet Okulu	5
G11	32	Lise Mezunu	İstanbul/Kadıköy	İstanbul/Kartal	Ev Hanımı	3Çocuk K10,K10,E10	Devlet Okulu	5
G12	40	Üniversite Mezunu	İzmir	İstanbul/Maltepe	Öğretmen	1 Çocuk K12	Özel Okul	7
G13	41	Üniversite Mezunu	Edirne	İstanbul/Maltepe	Öğretmen	3Çocuk E15,E13,K10	Özel Okul	8
G14	40	Üniversite Mezunu	Ankara	İstanbul/Maltepe	Öğretmen	1 Çocuk K13	Özel Okul	8
G15	35	Üniversite Mezunu	Sivas/Zara	İstanbul/Maltepe	Öğretmen	1 Çocuk K13	Özel Okul	8
G16	38	Üniversite Mezunu	İstanbul/Beyoğlu	İstanbul/Maltepe	Mühendis	3Çocuk E7,E6,K10	Özel Okul	5
G17	37	Üniversite Mezunu	Balıkesir	İstanbul/Maltepe	Öğretmen	2Çocuk K15,E13	özel Okul	8
G18	33	Üniversite Mezunu	Eskişehir	İstanbul/Maltepe	Okul İdarecisi	2 Çocuk E12, K15	Özel Okul	8
G19	42	Üniversite Mezunu	Kastamonu	İstanbul/Maltepe	Öğretmen	2 Çocuk E8, K11	Özel Okul	7
G20	35	Üniversite Mezunu	Kars/Merkez	İstanbul/Maltepe	Biolog	1 Çocuk E10	Devlet Okulu	5

EK:2 DERİNLEMESİNE GÖRÜŞME SORULARI

MALTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ, SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
SOSYOLOJİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

AİLE VE DİN EĞİTİMİ:
İLKÖĞRETİM DÜZEYİNDE Kİ ÖĞRENCİLERE VERİLEN DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ DERSİNİN SOSYALİZASYONA ETKİSİ

FORM 1
DERİNLEMESİNE GÖRÜŞME ÇERÇEVESİ

Görüşmecinin adı ve soyadı:
Görüşmenin tarihi:
Görüşmenin saati ve süresi:
Görüşmenin yapıldığı yer:

Tanıtım: Öncelikle kendilerini kabul ettiği için teşekkür edilecek ve hangi kurumdan geldikleri, kim oldukları, ne yapmak istedikleri konusunda açıklama yapılacak ve görüşmenin yaklaşık süresi hakkında bilgi verilecektir. Ayrıca, isimlerin değil, fikirlerinin çok önemli olduğu, kendisinden öğrenmeye gelindiği, söyledikleri hiçbir şeyin atlanmak istenmediği vurgulanacak ve kaydedilmek üzere izin istenecektir. İzin verilmediği takdirde ısrar edilmeyecektir.

Görüşmenin kaydedilmesini uygun buluyor mu? 1. Uygun 2. Uygun değil.
Kişisel özellikler:

- **Cinsiyeti:** …….
- **Yaşı:** ……..
- **Eğitim durumu:** ……...
- **Mesleği:……..**
- **Nerede doğduğu (il/ilçe/köy) :……..**
- **İkamet ettiği il ve ilçe:……...**

- **Sahip olduğu çocuk sayısı:……**
- **Çocuğun gittiği okul türü:…….**
- **Çocuğun kaçıncı sınıfta okuduğu:…….**

1) Din insan hayatında olması gereken bir faktör müdür? Dinin insan hayatında ki yeri nedir?

2) Çocuğun dini duygu ve düşüncesinin oluşmasında ailenin rolü sizce nedir?

3) Din kültürü ve ahlak bilgisi dersi müfredatta olması gereken bir ders midir?

4) Din kültürü ve ahlak bilgisi dersi kaçıncı sınıftan itibaren verilmelidir?

5) Bu ders zorunlu mu olmalı mıdır?

6) Elinizdeki müfredatı incelediniz. Sizce din kültürü ve ahlak bilgisi dersi müfredatında yer alan konular çocuğun dini duygu ve düşüncesini tatmin etme noktasında yeterli midir?

7) Din kültürü ve ahlak bilgisi dersinde İslam dini dışındaki diğer dinler ve farklı mezhepler hakkında yeterli bilgi verilmekte midir?

8) Din kültürü ve ahlak bilgisi dersinin çocuğunuzun topluma uyumu sürecinde ne gibi etkileri vardır?

9) Din kültürü ve ahlak bilgisi dersi çerçevesinde çocuğunuzun sosyalleşmesini destekleyecek okul dışı sosyal faaliyetler yapılmakta mıdır?

10) Aile içerisinde çocuğunuza din eğitimi verirken ağırlıklı olarak hangi konulara vurgu yapmaktasınız?

11) Aile içerisinde çocuğa verilen din eğitimiyle, okulda verilen din eğitiminin farklı olduğu noktalar var mıdır?

12) Din kültürü ve ahlak bilgisi dersinde beklentileriniz nelerdir?

Konuşulanların dışında bu konuda benimle paylaşmak istediğiniz bir şey var mı?

……

……

Teşekkür ve ayrılma

Ek:3 DERİNLEMESİNE GÖRÜŞME SENARYO FORMU

MALTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ, SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
SOSYOLOJİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

AİLE VE DİN EĞİTİMİ:
İLKÖĞRETİM DÜZEYİNDE Kİ ÖĞRENCİLERE VERİLEN DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ DERSİNİN SOSYALİZASYONA ETKİSİ

FORM 2
DERİNLEMESİNE GÖRÜŞME SENARYO FORMU

Derinlemesine Görüşme Kodu:

Görüşmenin tarihi:

Görüşmenin saati ve süresi:

Görüşmenin yapıldığı yer:

Senaryonun kim tarafından hazırlandığı:

Senaryo hazırlama tarihi:

Senaryo hazırlama saati ve süresi:

Görüşmenin kaydedilmesini uygun buluyor mu? 1. Uygun 2. Uygun değil.

Kişisel özellikler:

- **Cinsiyeti:**
- **Yaşı:**
- **Eğitim durumu:**
- **Mesleği:**
- **Nerede doğduğu (il/ilçe/köy) :**
- **İkamet ettiği il ve ilçe:**
- **Sahip olduğu çocuk sayısı:**
- **Çocuğun gittiği okul türü:**
- **Çocuğun kaçıncı sınıfta okuduğu:**

Görüşme Akışı

Moderatör: Sizce din insanın hayatında olması gereken bir faktör müdür? İnsan bir şeye inanmak zorunda mıdır?

G1: Vallahi inanç olmadan yaşanır mı bilmiyorum. Çünkü biz çocukluğumuzdan beri bir şeylere inandırıldık. Bir şeylere bağlandık ve tutunduk. Bu anlamda iyi de bir şey. Ama içinde ahlak yoğun olursa iyi bir şey… İnanmak beni manevi olarak çok rahatlatıyor. Üzüldüğümde kırıldığımda ya da bir şeyler yapıp takdir edilmediğimde yukarıda Allah var, Allah görüyor diye bir şeye sığınmak ve o yükü Allah'a vermek aslında güzel bir şey.

Moderatör: Peki çocuğunuzun dini duygu ve düşüncesinin oluşmasında kendinizi nerede görüyorsunuz? Sizin ve eşinizin rolü nedir?

G1: Temeli biz atıyoruz. Küçüklüğünde üzerinde çok durduğumuz kavramlar değil. Mesela Allah korusun dediğimizde çocuğumuz diyordu ki Allah kim anne ona böyle çok üstü kapalı cevaplar veriyorduk. Ama laflarımız da günlük yaşantımızda çok çok kullandığımız şeyler vardı. Hadi Bismillah de de otur sofraya gibi şeyler söylüyorduk ama açıklama yapmamıştık.

.

Moderatör: Peki bu ders sizce müfredat da olması gereken bir ders mi?

G1: Tabi, olması gereken bir ders.

EK:4 DERİNLEMESİNE GÖRÜŞME VERİ ANAZLİZ FORMU

MALTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ, SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
SOSYOLOJİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

AİLE VE DİN EĞİTİMİ:

İLKÖĞRETİM DÜZEYİNDEKİ ÖĞRENCİLERE VERİLEN DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ DERSİNİN SOSYALİZASYONA ETKİSİ

FORM 3

DERİNLEMESİNE GÖRÜŞME VERİ ANALİZ FORMU

Derinlemesine Görüşme Kodu:

Görüşmenin tarihi:

Görüşmenin saati ve süresi:

Görüşmenin yapıldığı yer:

Senaryonun kim tarafından hazırlandığı:

Senaryo hazırlama tarihi:

Senaryo hazırlama saati ve süresi:

Veri analizinin kim tarafından yapıldığı:

Veri analizi tarihi:

Veri analizinin saati ve süresi:

Görüşmenin kaydedilmesini uygun buluyor mu? 1. Uygun 2. Uygun değil.

Kişisel özellikler:

- **Cinsiyeti:**
- **Yaşı:**
- **Eğitim durumu:**
- **Mesleği:**
- **Nerede doğduğu (il/ilçe/köy) :**
- **İkamet ettiği il ve ilçe:**
- **Sahip olduğu çocuk sayısı:**

- **Çocuğun gittiği okul türü:**
- **Çocuğun kaçıncı sınıfta okuduğu:**

Analiz

Konu Başlıkları

Senaryo formlarında yer alan konuşmaların çarpıcı kısımları aşağıdaki başlıklar altında analiz edilmiştir.

1. Ailelerin Din Faktörüne Bakışı ‘ Dinin İnsan Hayatında ki Yeri’
2. Çocukların Dini ve Ahlaki Gelişimleri Sürecinde Ailelerin Rolü
3. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinin Varlığı ve Zorunlu Oluşu
4. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinin İçeriği
5. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinin Sosyalizasyona Etkisi
6. Katılımcıların Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinden Beklentileri

KAYNAKÇA

Adak, N. (Ed). (2016). *Değişen toplumda değişen aile*. Ankara: Siyasal.

Aytemür Aykaç, H. (2011). *İlköğretim din kültürü ve ahlak bilgisi dersleri(6, 7, 8. sınıflar) ahlak öğrenme alanının öğrenci davranışları üzerindeki etkisinin değerlendirilmesi.*(Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul. (erişim tarihi: 15.03.2018)
https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp

Bilgin, B. (2001). *Eğitim bilimi ve din eğitimi*. Ankara: Gün.

Bilmen, Ö. N. (2003). *Büyük islam ilmihali*. İstanbul: Şamil.

Bolay, S. H., Sarıkavak, K. (2001). *Din kültürü ve ahlak bilgisi*. Ankara: Gündüz.

Çakmak, F. (2007). *Velilerin ortaöğretim din kültürü ve ahlak bilgisi dersi programına yönelik tutumlarını etkileyen faktörler*. (Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara
https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp

Çakmak, F. (2013). Din eğitiminde program geliştirme ve aile faktörü. *Iğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1, 81-104

Çalışkan, İ. (2002). *Kuranda din kavramı.* Ankara: Ankara Okulu.

Çekin, A. S. (2013). Din ve eğitimin toplumsal yönü üzerine değerlendirmeler. *İnsan ve toplum bilimleri araştırmaları dergisi*, 2 , 36-48. (erişim tarihi: 19.05.2018)

Çoştu, Y. (2009). Toplumsallaşma kavramı üzerine sosyolojik bir değerlendirme(Elektronik versiyon). *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 9, 3

Davarcı, M. (2008). *Din kültürü ve ahlak bilgisi dersinin öğrencinin sosyalleşmesine etkisi*. (Yüksek Lisans Tezi). Çukurova Üniversitesi, Adana. (erişim tarihi: 10.04.2018)
https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp

Demirdaş, T. (2012). *Din öğretiminde çoğulcu yaklaşım modelleri.* (Yüksek lisans tezi), Hitit Üniversitesi, Çorum. (erişim tarihi: 26.11.2017)
https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp

Dindar, B. (2005). Devlet-din ilişkisi ve insan, toplum ve eğitim. *Ülkemizde laik eğitim sisteminde sosyal bilim olarak din öğretimi kurultayı, bildiri ve tartışmalar*, Atatürk Üniversitesi, Erzurum. 31-38

Dönmezer, S. (2001). *Toplumbilim*. İstanbul: Beta.

Durkheim, E. (1923). *Dini hayatın ibtidai şekilleri*.(H.C. Yalçın, Çev.) İstanbul: Tanin.

Durkheim, E. (2011). *Dini hayatın ilkel biçimleri*. (F. Aydın, Çev.) İstanbul: Eskiyeni.
Durkheim, E. (2016). *Eğitim ve sosyoloji*. (P. Ergenekon, Çev.) İstanbul: Pinhan.

Ekiz, D. (2003). *Eğitimde araştırma yöntem ve metotlarına giriş*. Ankara: Anı.

Ergün, M. (1994). *Eğitim sosyolojisine giriş*. Ankara: Ocak.

Erkal, M. (2006). *Sosyoloji*. İstanbul: DER.

Ertürk, S. (1986). *Eğitimde Program Geliştirme.* Ankara: Yelkentepe.

Giddens, A. (2012). *Sosyoloji*. İstanbul: Kırmızı.

Günaydın, M. (2011). Zorunlu din öğretimi meselesine yaklaşımlar: tarihi sürece bakış ve değerlendirmeler. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17, 163-202. (erişim tarihi: 17.03.2018)
http://dergipark.gov.tr/download/article-file/211774

Gözler, K. (2011). *1982 Anayasasına göre din eğitimi ve öğretimi*. Ankara: Adalet. (erişim tarihi: 17.03.2018) (http://www.anayasa.gen.tr/din-egitimi.htm)

Güneş, A. (2014). Sosyolojik olarak din ve toplum ilişkileri. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *24*, 1; 153-164 (erişim tarihi: 17.03.2018)
http://dergipark.ulakbim.gov.tr/firatsbed/article/view/5000172953

Hökelekli, H. (2010). *Din psikolojisi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.

Kanık Tetik, A. (2006). *İlköğretim çağı çocuğunun ahlak gelişiminde manevi değerlerin etkisi*. (Yüksek lisans tezi), Ankara Üniversitesi, Ankara.
(erişim tarihi: 17.03.2018). http://acikarsiv.ankara.edu.tr/browse/1927/2593.pdf?show

Keyifli, Ş. (2013). Eğitim ve din eğitimi. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 13 (2), 103-126. (erişim tarihi: 10.04.2018)

Kuş, E. (2003). *Sosyal bilimlerde araştırma teknikleri nitel mi, nicel mi?*. Ankara: Anı.

Memduhoğlu, H. B., Yılmaz, K. (Ed). (2017). *Eğitim bilimine giriş*. Ankara: Pegem Akademi.

Neuman, W. L. (2014). *Toplumsal araştırma yöntemleri, nitel ve nicel yaklaşımlar*. (S. Özge, Çev.) Ankara: Yayın Odası.

Okumuş, E. (2014). Toplumsal değişme ve din. *Elektronik sosyal bilimler dergisi*, 30, (323-347)

Özdemir, Ş. (2002). Çocuğun din eğitiminde ailenin rolü. *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*. 9, 113-131. (erişim tarihi: 19.05.2018)
http://isamveri.org/pdfdrg/D01239/2002_9/2002_09_OZDEMIRS.pdf

Özkalp, E. (2005). *Sosyolojiye giriş*. Bursa: Ekin.

Peltek, E. (2015). *Dini çoğulculuğun imkanı: din kültürü ve ahlak bilgisi kitapları örneği.* (Yüksek lisans tezi). Harran Üniversitesi, Şanlıurfa. (erişim tarihi: 25.11.2017)
https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp

Punch, K. F. (2014). *Sosyal araştırmalara giriş.* (D. Bayrak, H. B. Arslan, Z. Akyüz, Çev.) Ankara: Siyasal.

Sayın, Ö. (1990). *Aile sosyolojisi ve ailenin toplumdaki yeri*. İzmir: Ege Üniversitesi.

Solak, F. (2013). *Velilerin din kültürü ve ahlak bilgisi dersini önemseme ve memnuniyet düzeyleri üzerine bir araştırma.* (Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.
https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp

Sönmez, V. (Ed). (2009). *Eğitim bilimine giriş*. Ankara: Anı.

Şen, H. (2006). İktidar ve eğitim din kültürü ve ahlâk bilgisi ders kitaplarındaki anlam dünyası. *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Dergisi*, 16, 93-136 (erişim tarihi: 08.07.2018)
https://mugla.academia.edu/Hasan%C5%9Een

Şen, H. (2007). Türkiye'de din eğitimi ve yurttaşlık. *Kırkbudak Anadolu Halk İnançları Araştırmaları*. 11, 5-24. (erişim tarihi: 08.07.2018)
https://mugla.academia.edu/Hasan%C5%9Een

Tezcan, M. (1997). *Eğitim sosyolojisi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi.

Topses, M. D. (2014). *Eğitim sosyolojisi*. Ankara: Nobel Akademik.

Tosun, C. (2001). *Din eğitimi bilimine giriş*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Tolon, B. (1996). *Toplum bilimlerine giriş*. Ankara: Murat&Adım.

Yanıklar. C. (2010). Kültürel sermaye, eğitim ve toplumsal tabakalaşma: Pierre Bourdieu'nun yeniden üretim kuramına eleştirel bir bakış. *Sosyoloji Dergisi*. 22, 121-138. (erişim tarihi:19.06.2018)
https://www.academia.edu/31264086/KULTUREL_SERMAYE_egitim_ve_toplumsal_tabakalasma

Yavuzer, H. (1984). Çocuk Psikolojisi. İstanbul: Altın Kitaplar.

Yıldız, H. (2010). *Ortaöğretim din kültürü ve ahlak bilgisi dersi müfredatının dini sosyalleşme açısından değerlendirilmesi.* (Yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara
https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp

Yılmaz, H. (2003). *Din eğitimi ve sosyal barış*. İstanbul: İnsan.

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*.(6.Baskı) Ankara: Seçkin.